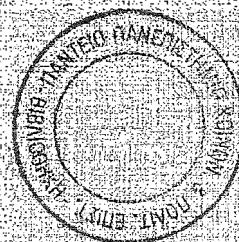


ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ



ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΗΣ LEADER II ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΒΟΙΩΤΙΑΣ

Υπεύθυνη εργασίας : **Πετρή Σταυρούλα**

Τριμελής Επιτροπή

Καθ. Π. Γεωργιάδης (Επιβλέπων)

Καθ. Η. Σιδηρόπουλος

Λεκτ. Κ. Καραντινίνη

Αθήνα 1999

2.4.1. Πληθυσμιακές μεταβολές.....	36
2.4.2. Δείκτες Γεννητικότητας και Θνησιμότητας	39
2.4.3. Δείκτες Γήρανσης και Εξάρτησης.....	39
2.4.4. Πυραμίδες ηλικιών	41
2.4.5. Χωρική κατανομή του πληθυσμού.....	45
2.4.6 Η Μετανάστευση στο Νομό Βοιωτίας	48
2.4.7 Εκτιμήσεις πληθυσμιακής εξέλιξης	49
2.5. Η Οικονομική φυσιογνωμία του Νομού.	50
2.5.1. Διάρθρωση και Εξέλιξη του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος.....	51
2.5.2. Απασχόληση- ανεργία	58
2.5.2.1 Οικονομικά Ενεργός πληθυσμός- Διάρθρωση και εξέλιξη της απασχόλησης.....	58
2.5.2.2 Διάρθρωση απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας.	60
2.5.2.3 Η εξέλιξη της ανεργίας.....	61
2.6 Τομείς δραστηριότητας	63
2.6.1. Ο πρωτογενής τομέας.....	63
2.6.1.1. Οι χρήσεις γης στο Νομό Βοιωτίας.....	64
2.6.1.2. Βασικά χαρακτηριστικά των γεωργικών εκμεταλλεύσεων.....	65
2.6.1.3 Πολυτεμαχισμός των γεωργικών εκμεταλλεύσεων	66
2.6.1.4. Παραγωγική κατεύθυνση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων.....	66
2.6.1.5. Η ενοικίαση γης.....	68
2.6.1.6. Η άρδευση των εδαφών.....	69
2.6.1.7 Η γεωγραφική διασπορά των παραγωγικών μονάδων	70
2.6.1.8. Μικρή κινητικότητα των συντελεστών παραγωγής	71
2.6.1.9. Φυτική παραγωγή - Είδη καλλιεργειών και καλλιεργούμενες εκτάσεις.....	72
2.6.1.10. Τα κυριότερα προϊόντα φυτικής παραγωγής.....	73
2.6.1.11. Διάρθρωση της ζωϊκής παραγωγής	74
2.6.1.12. Παραγωγή κυριότερων προϊόντων ζωϊκής παραγωγής.....	76
2.6.1.13 Ο ανθρώπινος παράγοντας στην αγροτική απασχόληση του ν. Βοιωτίας	77
2.6.1.14. Η εξέλιξη του γεωργικού εισοδήματος στο ν. Βοιωτίας.....	78
2.6.1.15 Κυριότερα προβλήματα του πρωτογενούς τομέα	79
2.6.2 Ο δευτερογενής τομέας	83
2.6.3 Ο τριτογενής τομέας.....	86

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Η ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ LEADER II ΣΤΟ Ν. ΒΟΙΩΤΙΑΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ -ΣΤΟΧΟΙ - ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ -ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ.....88

3.1. Το Ελληνικό Πρόγραμμα Leader	88
3.1.1 Ο Προϋπολογισμός της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας για την Ελλάδα	88
3.1.2. Τα όργανα διοίκησης του προγράμματος.....	89
3.2 Η Κοινοτική πρωτοβουλία Leader στο Νομό Βοιωτίας.....	89

3.2.1 Το Leader I	89
3.2.2 Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Προστασίας και Ανάπτυξης Ελκώνα Leader II.....	90
3.2.2.1 Οι Φορείς υλοποίησης του προγράμματος.....	91
3.2.2.2 Το ύψος των ενισχύσεων του προγράμματος.....	91
3.2.2.3. Η περιοχή εφαρμογής.....	91
3.2.2.4. Στόχοι του προγράμματος	93
3.2.2.5 Ανάλυση του περιεχομένου του προγράμματος.....	93
3.3 Η υλοποίηση της Leader II στο Ν. Βοιωτίας	106

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

Η ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ LEADER ΤΟΥ Ν. ΒΟΙΩΤΙΑΣ..... 112

Εισαγωγικά	112
4.1. Το ζήτημα της αξιολόγησης	112
4.2. Το μεθοδολογικό πλαίσιο.....	113
4.3 Η ex ante αξιολόγηση – Παρουσίαση του μοντέλου αξιολόγησης.....	115
4.4 Η ex ante αξιολόγηση της Leader II για το Ν. Βοιωτίας	119
4.4.1 Αξιολόγηση του προγράμματος (Συνέργια - συνάφεια - συνοχή των δράσεων). 119	
4.4.2. Αξιολόγηση της ΟΤΔ	121
4.4.3. Αξιολόγηση της περιοχής LEADER II	122
4.5 Αξιολόγηση της πορείας υλοποίησης του προγράμματος.....	134

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	137
-------------------	-----

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΠΗΓΕΣ.....	144
---------------------------	-----

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	146
----------------	-----

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΕΠ	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
Α.Γ.ΠΡ	Ακαθάριστο Γεωργικό Προϊόν
Δ.Δ.	Δημόσια Δαπάνη
Ε.Γ.Σ.	Ένωση Γεωργικών Συνεταιρισμών
ΕΓΤΠΕ	Ευρωπαϊκό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων
Ε.Ε	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΟΚ	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
ΕΚΤ	Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο
ΕΜΥ	Εθνική Μετεωρολογική Υπηρεσία
ΕΣΥΕ	Εθνική Στατιστική Υπηρεσία
ΕΤΠΑ	Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης
ΙΓΜΕ	Ινστιτούτο Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών
ΚΑΠ	Κοινή Αγροτική Πολιτική
ΚΕΓΕ	Κέντρα Επαγγελματικής Γεωργικής Επιμόρφωσης
ΚΕΚ	Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης
Κ.Π	Κοινοτική Πρωτοβουλία
ΟΕΠ	Οικονομικά Ενεργός Πληθυσμός
ΟΤΑ	Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης
ΟΤΔ	Ομάδα Τοπικής Δράσης
ΤΑΠ	Τοπικό Αναπτυξιακό Πρόγραμμα
ΥΠ.ΓΕ	Υπουργείο Γεωργίας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ένα από τα κυριότερα χαρακτηριστικά που αναδεικνύονται από τη μελέτη της ευρωπαϊκής (τουλάχιστον) γεωργίας κατά τη δεκαετία που διανύουμε, είναι το ανανεωμένο ενδιαφέρον γύρω από τον αγροτικό χώρο και τις λειτουργίες που επιτελεί σε μια εποχή ραγδαίων ανακατατάξεων και μεταβολών. Μείωση της εσωτερικής στήριξης και της εξωτερικής προστασίας της ευρωπαϊκής γεωργίας, αποδυνάμωση παραδοσιακών μηχανισμών στήριξης και φιλελευθεροποίηση των αγορών πολλών γεωργικών προϊόντων, εσωτερικές και εξωτερικές πιέσεις για αποφασιστικότερες μεταρρυθμίσεις των γεωργικών πολιτικών, ριζικές ανακατατάξεις του παγκόσμιου αγροτροφικού συστήματος, οργανική ένταξη ενός σημαντικού τμήματος της αγροτικής πολιτικής σε ένα ευρύτερο σύνολο διαρθρωτικών πολιτικών και αυξανόμενο ενδιαφέρον για την αειφόρο ανάπτυξη της υπαίθρου, είναι μερικές μόνο από τις όψεις μιας πολύμορφης και πολυδιάστατης διαδικασίας που σχετίζεται άμεσα ή έμμεσα με τη γεωργία.

Έτσι δεν είναι καθόλου τυχαία η ανάπτυξη ενός πολύπλευρου προβληματισμού γύρω από τον αγροτικό χώρο, που όχι μόνον έρχεται να εμπλουτίσει τις παραδοσιακές λειτουργίες του (χωροθέτηση διαφόρων δραστηριοτήτων, ιεραρχήσεις οικιστικού δικτύου κ.α.) με νέες, αλλά και να τον καταστήσει αναπόσπαστο στοιχείο των διεργασιών που αφορούν τη γεωργία και την πολλαπλότητα των ρόλων της ως τομέα της οικονομίας, ως τμήματος του παγκόσμιου αγροτροφικού συστήματος, ως πεδίου άσκησης ειδικού τύπου πολιτικών κ.α.

Από την άλλη πλευρά ο αγροτικός χώρος τείνει να εξελιχθεί στη σημαντικότερη περιοχή αναζήτησης εναλλακτικών προοπτικών για μια αγροτική πολιτική που δεν εξανλείται στο στενά "τομεακό" προσανατολισμό που είχε μέχρι σήμερα. Επίσης ο αγροτικός χώρος επανέρχεται δυναμικά στο προσκήνιο στο πλαίσιο της συζήτησης για την "ολοκληρωμένη ανάπτυξη της υπαίθρου", για την "ολοκληρωμένη αγροτική ανάπτυξη" κ.λ.π. εννοιών δηλαδή που είχαν ξαναεμφανισθεί στο παρελθόν αλλά αποκτούν νέο ενδιαφέρον μέσα στη σύγχρονη συγκυρία.

Αντικείμενο - στόχος της εργασίας

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι ο προσδιορισμός της συμβολής του αγροτικού χώρου του Ν. Βοιωτίας στη τοπική ανάπτυξη στα πλαίσια της εφαρμογής της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας Leader II που υλοποιείται αυτή την περίοδο στην περιοχή. Κίνητρο για την εργασία αυτή αποτέλεσε η ολοένα και μεγαλύτερη έμφαση που φαίνεται να δίνεται σήμερα στην αναγκαιότητα εφαρμογής "Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων Αγροτικής Ανάπτυξης" μορφή των οποίων αποτελεί το Leader II, ώστε να καλυφθούν βασικές αδυναμίες διάρθρωσης του αγροτικού χώρου όπου εντοπίζονται πλήθος βασικών ουσιαστικών οικονομικών, περιβαλλοντικών και κοινωνικών λειτουργιών, ζωτικών για το κοινωνικό σύνολο και να αποτελέσει κυρίως ο πρωτογενής τομέας τον κινητήριο μοχλό της αναπτυξιακής διαδικασίας των λιγότερο ανεπτυγμένων περιοχών της Κοινότητας.

Υποθέσεις εργασίας

Προκειμένου να καταλήξουμε σε κάπως πιο έγκυρα αποτελέσματα σχετικά με το αντικείμενο-στόχο της εργασίας, ορίσαμε εξ' αρχής κάποιες υποθέσεις που απορρέουν από τη φιλοσοφία των Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων Αγροτικής Ανάπτυξης όπως:

- Οι επιπτώσεις στο εισόδημα του τοπικού πληθυσμού,
- Η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας τόσο στον καθαρά γεωργικό όσο και στον έξω-γεωργικό τομέα,
- Η ενεργός συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού.
- Η ύπαρξη καινοτομίας στο περιεχόμενο της Κοινοτικής πρωτοβουλίας.
- Η δυνατότητα της Ομάδας Τοπικής Δράσης να υλοποιήσει την Κ. Πρωτοβουλία.
- Η ύπαρξη συνάφειας στόχων και μέτρων του προγράμματος.
- Η ύπαρξη εσωτερικής και εξωτερικής συνοχής (συνεργίας) κ.ο.κ

Αντικείμενο - στόχος της εργασίας

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι ο προσδιορισμός της συμβολής του αγροτικού χώρου του Ν. Βοιωτίας στη τοπική ανάπτυξη στα πλαίσια της εφαρμογής της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας Leader II που υλοποιείται αυτή την περίοδο στην περιοχή. Κίνητρο για την εργασία αυτή αποτέλεσε η ολοένα και μεγαλύτερη έμφαση που φαίνεται να δίνεται σήμερα στην αναγκαιότητα εφαρμογής "Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων Αγροτικής Ανάπτυξης" μορφή των οποίων αποτελεί το Leader II, ώστε να καλυφθούν βασικές αδυναμίες διάρθρωσης του αγροτικού χώρου όπου εντοπίζονται πλήθος βασικών ουσιαστικών οικονομικών, περιβαλλοντικών και κοινωνικών λειτουργιών, ζωτικών για το κοινωνικό σύνολο και να αποτελέσει κυρίως ο πρωτογενής τομέας τον κινητήριο μοχλό της αναπτυξιακής διαδικασίας των λιγότερο ανεπτυγμένων περιοχών της Κοινότητας.

Υποθέσεις εργασίας

Προκειμένου να καταλήξουμε σε κάπως πιο έγκυρα αποτελέσματα σχετικά με το αντικείμενο- στόχο της εργασίας, ορίσαμε εξ 'αρχής κάποιες υποθέσεις που απορρέουν από τη φιλοσοφία των Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων Αγροτικής Ανάπτυξης όπως:

- Οι επιπτώσεις στο εισόδημα του τοπικού πληθυσμού,
- Η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας τόσο στον καθαρά γεωργικό όσο και στον έξω-γεωργικό τομέα,
- Η ενεργός συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού.
- Η ύπαρξη καινοτομίας στο περιεχόμενο της Κοινοτικής πρωτοβουλίας.
- Η δυνατότητα της Ομάδας Τοπικής Δράσης να υλοποιήσει την Κ. Πρωτοβουλία.
- Η ύπαρξη συνάφειας στόχων και μέτρων του προγράμματος.
- Η ύπαρξη εσωτερικής και εξωτερικής συνοχής (συνεργίας) κ.ο.κ

Μεθοδολογία της εργασίας

Μεθοδολογικά η εργασία στηρίζεται κυρίως σε δευτερογενή στοιχεία από πηγές όπως (ΕΣΥΕ, Υπουργείο Γεωργίας, μελέτες, κείμενα αρθρογραφία) πολλά από τα οποία επεξεργαστήκαμε ιδιαίτερα στο δεύτερο κεφάλαιο ώστε να αποδοθεί όσο το δυνατό μια πιο αναλυτική εικόνα του νομού.

Επίσης τμήμα της μελέτης στηρίζεται σε πρωτογενή εμπειρική έρευνα (συνεντεύξεις) ειδικά στο τμήμα που αφορά την περίπτωση μελέτης της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας στο Νομό Βοιωτίας, για τις προτεινόμενες δράσεις, την πορεία εφαρμογής και την αξιολόγηση της.

Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι δεδομένου ότι η Κοινοτική Πρωτοβουλία Leader υιοθετήθηκε και τέθηκε σε εφαρμογή στις αρχές της τρέχουσας δεκαετίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση η μεθοδολογική προσέγγιση αυτή παρουσιάζει ορισμένα ενγενή προβλήματα. Η εργασία έχει χαρακτήρα κυρίως περιγραφικό και αναλυτικό, αφού η υπάρχουσα και πλούσια βιβλιογραφία περί των νέων μορφών ανάπτυξης (Τοπική Ανάπτυξη, Ολοκληρωμένα Προγράμματα Αγροτικής Ανάπτυξης) δεν περιλαμβάνει επαρκείς αναφορές στην ίδια την Κοινοτική Πρωτοβουλία. Γι' αυτό το λόγο έγινε μια προσπάθεια εμβάθυνσης στην περίπτωση μελέτη εφαρμογής της Leader II στο Νομό Βοιωτίας η οποία μας επιτρέπει να εξάγουμε κάποια συμπεράσματα ως προς το στόχο της εργασίας.

Οργάνωση της έρευνας

Η ανάλυση της υφιστάμενης εργασίας γίνεται σε πέντε κεφάλαια. Το αντικείμενο κάθε μιας από τις θεματικές ενότητες έχει συνοπτικά ως εξής:

Το *πρώτο κεφάλαιο*, υποδιαιρείται σε τρεις ενότητες: στην πρώτη ενότητα επιχειρείται συνοπτικά η θεωρητική προσέγγιση δυο προτύπων άσκησης πολιτικών περιφερειακής ανάπτυξης: το πρότυπο της πολιτικής και το πρότυπο της ολοκληρωμένης ανάπτυξης. Η δεύτερη ενότητα διερευνά την έμφαση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο θέμα της ολοκληρωμένης τοπικής ανάπτυξης ιδιαίτερα στο μικρόχωρο (υπαιθρο), με αναφορά στην Κοινοτική Πρωτοβουλία Leader που εντάσσεται σε αυτό το πλαίσιο μορφών ανάπτυξης, και τέλος στην τελευταία ενότητα επισημαίνονται αφενός βασικά προβλήματα της ελληνικής αγροτικής υπαίθρου και

αφετέρου τάσεις πολιτικών που ασκήθηκαν τα τελευταία χρόνια που όμως δεν απέδωσαν στο βαθμό που θα ανέμενε κανείς.

Στο *δεύτερο κεφάλαιο*, παρουσιάζεται η αναπτυξιακή φυσιογνωμία του Νομού Βοιωτίας. Η αποτύπωση του κοινωνικο- οικονομικού περιβάλλοντος του Νομού σκοπό έχει την ανάδειξη των χαρακτηριστικών αλλά και των κυριότερων προβλημάτων αυτού. Με γνωστά πλέον αυτά τα προβλήματα είναι εύκολο να αποτιμήσουμε την ευστοχία των παρεμβάσεων του LEADER, εάν δηλαδή τα προτεινόμενα έργα ανταποκρίνονται στα προβλήματα της περιοχής.

Αναλυτικότερα επιχειρείται διεξοδική ανάλυση των γεωφυσικών (μορφολογία, κλίμα, υδάτινο δυναμικό), υποδομών, δημογραφικών (πληθυσμιακή μεταβολή, αστικοποίηση, πυραμίδες ηλικιών, δείκτες γεννητικότητας και θνησιμότητας, δείκτες γήρανσης και εξάρτησης) και τέλος των οικονομικών χαρακτηριστικών (εξέλιξη και σύνθεση του Ακαθάριστου Περιφερειακού Προϊόντος, της απασχόλησης, και των τριών τομέων πρωτογενή - δευτερογενή- τριτογενή της οικονομίας). Στο τελευταίο αυτό μέρος του κεφαλαίου γίνεται λεπτομερής ανάλυση του πρωτογενούς τομέα (χρήσεις γης, διαρθρωτικά χαρακτηριστικά της δομής των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, κυριότερα προϊόντα φυτικής και ζωϊκής παραγωγής αγροτικό εισόδημα κ.α.) καθώς και μια σύντομη ανάλυση του δευτερογενή και τριτογενή τομέα που βοηθά τον αναγνώστη να διαπιστώσει τις σχέσεις και τις αλληλεπιδράσεις που υφίστανται μεταξύ του πρωτογενή και των λοιπών τομέων παραγωγής.

Η παρουσίαση της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας Leader στο Νομό Βοιωτίας (σκοπός, στρατηγική, προγράμματα δράσης - φορείς υλοποίησης κόστος ανά μέτρο και δράση) και η πορεία υλοποίησης των έργων (κόστος και είδος) αποτελεί αντικείμενο μελέτης στο *τρίτο κεφάλαιο*.

Το *τέταρτο κεφάλαιο*, αφορά την αξιολόγηση της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας Leader II, ώστε να ελεγχθούν οι προαναφερόμενες υποθέσεις εργασίας. Η αξιολόγηση περιλαμβάνει : την αξιολόγηση δομής του προγράμματος βασισμένη στην ex ante αξιολόγηση και την αξιολόγηση της πορείας υλοποίησης της Leader II. Τα συμπεράσματα που προκύπτουν είναι αποτέλεσμα αφενός μιας σειράς απαντήσεων των Ομάδων Τοπικής Δράσης σε ερωτήματα που τέθηκαν από το Σύμβουλο Αξιολόγησης, εκτίμησης αφετέρου συγκεκριμένων δεικτών.

Τέλος το *πέμπτο κεφάλαιο* περιλαμβάνει τα συμπεράσματα της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Ευχαριστίες

Θερμές ευχαριστίες οφείλονται στον επιβλέποντα της παρούσας εργασίας Καθηγή κ. Παναγιώτη Γετίμη, σε θέματα προσέγγισης και οργάνωσης καθώς και τα μέλη της επιτροπής Καθηγητή κ. Ηλία Σιδηρόπουλο και Λέκτορα κ. Κωνσταντίνο Καραντινίνη για τις σημαντικές παρεμβάσεις του.

Επίσης ευχαριστίες οφείλονται, στο Διευθυντή της Αναπτυξιακής Εταιρίας ΕΛΙΚΩΝ Α.Ε. κ. Βασίλη Τσιτσιρίγκο για την παροχή υλικού απαραίτητου για την εκπόνηση-ολοκλήρωση της εργασίας και τον πολύτιμο χρόνο που διέθεσε κατά τις προσωπικές συνεντεύξεις, το Σύμβουλο Αξιολόγησης κ. Χατζαντώνη, το Κέντρο Οικονομικών Μελετών του Παντείου Πανεπιστημίου που μου επέτρεψε να χρησιμοποιήσω τη βάση για τους χάρτες GIS που υπάρχουν στο παράρτημα, το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών που μου έδωσε τη δυνατότητα να συμμετάσχω στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών του Πανεπιστημίου και, τέλος τους *Γονείς μου*, που τόσα χρόνια με στηρίζουν σε κάθε μου προσπάθεια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΠΡΟΤΥΠΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ

1.1 Πρότυπα της περιφερειακής ανάπτυξης

Η περιφερειακή ανάπτυξη εμφανίστηκε σαν πολιτικό αίτημα κατά την περίοδο του μεσοπολέμου αλλά και μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο κύρια στη Δυτική Ευρώπη και την Αμερική, όταν για να αντιμετωπιστούν οι επιπτώσεις από την οικονομική κρίση της δεκαετίας του '30 στις καθυστερημένες περιφέρειες αφενός, αλλά και για να αποκατασταθούν οι καταστραμμένες οικονομίες από τον πόλεμο κρατών αφετέρου, επιβάλλεται η εκτεταμένη δραστηριότητα του παρεμβατικού κράτους.

Μέχρι αυτή την εποχή στα διάφορα οικονομικά προγράμματα ανάπτυξης μόνο η μεταβλητή του χρόνου αποτελεί το κρίσιμο πρόβλημα. Αντίθετα η μεταβλητή χώρος όσο και αν σήμερα θεωρείται αυτονόητη σαν στοιχείο που επηρεάζει την οικονομική δραστηριότητα, άργησε πολύ να περάσει στην οικονομική ανάλυση και τον οικονομικό προγραμματισμό. Η ανάπτυξη του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής τόσο σε εθνική όσο και σε παγκόσμια κλίμακα, δημιούργησε περιοχές / περιφέρειες με μεγάλες διαφορές και ανωμαλίες στην παραγωγική δομή και την απασχόληση. Κάτι το οποίο ήταν απρόβλεπτο για την κλασική οικονομική θεωρία, αφού γι' αυτήν η πλήρης κινητικότητα των συντελεστών παραγωγής, εργασίας και κεφαλαίου δεν επηρεάζεται από τη διάσταση του χώρου. Η παραδοσιακή οικονομική ανάλυση παραμέλησε τη χωρική διάσταση των οικονομικών φαινομένων, (Κόνσολας Ν, : 1985) γιατί πίστευε ότι ο μηχανισμός της αγοράς μπορούσε να εξαλείψει κάθε διαταραχή στη διαπεριφερειακή ισορροπία των τιμών, των εισοδημάτων, των μισθών, και των συντελεστών παραγωγής.

Απαραίτητη προϋπόθεση για τη χάραξη πολιτικής περιφερειακής ανάπτυξης της αποτελεί η ύπαρξη και η επιλογή προτύπων.

Η επιλογή προτύπου εξαρτάται από δυο παράγοντες (Κόνσολας : 1990). Ο πρώτος έχει σχέση με τα γεωφυσικά, οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά της χώρας. Ο δεύτερος παράγοντας αφορά το εξωτερικό περιβάλλον, όπως την οικονομική συγκυρία, τους διεθνείς πολιτικοοικονομικούς προσανατολισμούς της χώρας, τη διάρθρωση το γεωγραφικό προσανατολισμό των εξαγωγών της κλπ.

Στη διεθνή πρακτική δυο πρότυπα περιφερειακής οργάνωσης της ανάπτυξης συναντώνται με διάφορες προσαρμογές (Παπαδασκαλόπουλος: 1995). Το πρώτο προσπαθεί να αξιοποιήσει τις οικονομίες συγκέντρωσης και κλίμακας, να προωθήσει την προσέλκυση οικονομικών δραστηριοτήτων σε επιλεγμένα σημεία και να διευκολύνει μια διαδικασία διάχυσης της ανάπτυξης στην περιφέρεια που περιβάλλει τους πόλους. Το δεύτερο αποσκοπεί στην ανάπτυξη όλων των χωρικών πλεονεκτημάτων, τη διατήρηση του οικιστικού ιστού και τη συμμετοχή των ντόπιων φορέων και του πληθυσμού στον προγραμματισμό της ανάπτυξης. Το πρώτο πρότυπο είναι το πρότυπο πολιτικής ανάπτυξης ή εκ των άνω ανάπτυξη στο οποίο θα γίνει μια συνοπτική παρουσίαση, ενώ το δεύτερο συναντάται ως από τη βάση ανάπτυξη, ολοκληρωμένη ανάπτυξη, ή ενδογενής.

Τα δυο πρότυπα εφαρμόζονται ουσιαστικά παράλληλα, σε διάφορους συνδυασμούς, που εξαρτώνται από την αναπτυξιακή φάση που διέρχεται κάθε χώρα, από τη διεθνή συγκυρία και από τις κοινωνικοοικονομικές επιλογές των κυβερνήσεων. (Σιδηρόπουλος : 1990).

1.1.1.Το πρότυπο της πολιτικής ανάπτυξης

Η έννοια του πόλου ανάπτυξης έχει την αρχή της στο Γάλλο οικονομολόγο F. Perroux (1955) ο οποίος υποστηρίζει ότι "η ανάπτυξη δεν εμφανίζεται παντού την ίδια στιγμή αλλά γίνεται έκδηλη σε σημεία ή πόλους ανάπτυξης με διαφορετική ένταση, διαδίδεται μέσω διαφορετικών καναλιών και προκαλεί διαφοροποιημένα τελικά αποτελέσματα στο σύνολο της οικονομίας". Στη συνέχεια ο Perroux καθόρισε τον πόλο ανάπτυξης σαν προωθητική βιομηχανία ή σαν ένα σύνολο προωθητικών βιομηχανιών που ασκούν θετικές επιδράσεις στον περιβάλλοντα χώρο. Μια βιομηχανία μπορεί να οριστεί σαν προωθητική όταν μέσω των ροών των προϊόντων και των εισοδημάτων που προέρχονται από αυτή, ευνοεί την ανάπτυξη άλλων δραστηριοτήτων που βρίσκονται σε τεχνική σχέση με αυτή - η τεχνική πολιτική συγκέντρωση ευνοεί την πρόοδο του τριτογενή τομέα μέσω των εισοδημάτων που δημιουργεί - πολιτική συγκέντρωση των εισοδημάτων και αυξάνει το περιφερειακό εισόδημα προκαλώντας μια προοδευτική συγκέντρωση νέων δραστηριοτήτων (Παπαδασκαλόπουλος : 1984).

Η εγκατάσταση των προωθητικών βιομηχανιών σε ορισμένα σημεία κυρίως τα αστικά κέντρα γίνονται πόλοι ανάπτυξης, εξαρτάται από την ύπαρξη φυσικών πλεονεκτημάτων όπως πηγών ενέργειας ή αποθεμάτων πρώτων υλών από την ύπαρξη επαρκούς δικτύου

συγκοινωνιών και επικοινωνιών και την ύπαρξη χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και λοιπών υπηρεσιών.

Η προωθητική βιομηχανία που αποτελεί προϋπόθεση για να λειτουργήσει ένα αστικό κέντρο ως πόλος ανάπτυξης εμφανίζει τις ακόλουθες ιδιότητες :

- ανήκει σε ταχέως αναπτυσσόμενους και δυναμικούς κλάδους
- ανήκει σε κλάδους υψηλής τεχνολογίας
- συμβάλλει στη διοχέτευση στην περιφέρεια τεχνολογικών και θεσμικών καινοτομιών
- προκαλεί ταχεία αύξηση των εισοδημάτων (σε επιχειρήσεις του τριτογενούς και πρωτογενούς τομέα).

Η γεωγραφική διάσταση στη θεωρία των πόλων ανάπτυξης δόθηκε δέκα χρόνια αργότερα από το J. Boudeville (1966) ο οποίος υποστηρίζει ότι "ο περιφερειακός πόλος ανάπτυξης είναι ένα σύνολο από βιομηχανίες εγκατεστημένες σε αστική περιοχή, οι οποίες παροτρύνουν την πιο πέρα ανάπτυξη της οικονομικής δραστηριότητας σε ολόκληρη τη ζώνη επιρροής της. Οι πόλοι ανάπτυξης δηλαδή οδηγούν στη γεωγραφική συγκέντρωση των βιομηχανιών και εμφανίζονται ως πόλεις που κατέχουν ένα σύμπλεγμα κινητήριων βιομηχανιών.

Η θεωρία των πόλων ανάπτυξης επηρέασε σημαντικά τη θεωρία περιφερειακής ανάπτυξης, "τροφοδοτώντας" τους θεωρητικούς της ανάπτυξης και ερευνητές με νέα ερεθίσματα και νέους προσανατολισμούς ενώ συνάμα παραδείγματα δυσκολίας αλλά και αποτυχίας εφαρμογής της παραπάνω πολιτικής (Barquero A.,:1991) έκαναν πλέον φανερό ότι οι τόποι οι λιγότερο αναπτυγμένοι θα έπρεπε πλέον να στηριχτούν περισσότερο στις δικές τους δυνάμεις, το ενδογενές δυναμικό τους, όποτε και παρατηρείται μια έμφαση τη δεκαετία του '80 σε στρατηγικές της μορφής "ενδογενούς ανάπτυξης" που μπορούν συνδυαστικά με το πρότυπο της πολιτικής ανάπτυξης να αντιμετωπίσουν τις περιφερειακές ανισότητες. (Παπακωνσταντινίδης Α., : 1997).

1.1.2 Το πρότυπο της ολοκληρωμένης - ενδογενούς ανάπτυξης

Η ολοκληρωμένη ανάπτυξη επιδιώκει την προώθηση όλων των οικονομικών δραστηριοτήτων, στις οποίες η περιφέρεια παρουσιάζει τοπικά πλεονεκτήματα με ειδικότερη προσπάθεια ολοκλήρωσης του παραγωγικού κυκλώματος και τόνωσης των ενδοπεριφερειακών ροών. (Παπαδασκαλόπουλος Α., 1995). Παράλληλα στοχεύει στην ισόρροπη ανάπτυξη όλων των χωρικών μονάδων της περιφέρειας με τη διατήρηση του υπάρχοντος οικιστικού ιστού χωρίς την υπερσυγκέντρωση πληθυσμού και δραστηριοτήτων σε συγκεκριμένο αστικό κέντρο.

Δίνεται δηλαδή έμφαση στους πόρους μιας περιοχής, στον πληθυσμό της και στους τοπικά σταθερούς φυσικούς πόρους, στη θέση της περιοχής (με τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που την χαρακτηρίζουν), στην πολιτιστική της κληρονομιά καθώς και στις συνθήκες υποδομής του τόπου πάνω στα οποία μπορεί να στηριχτεί η τοπική οικονομική ανάπτυξη και η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου του πληθυσμού. Αν και οι εν γένει συνθήκες υποδομής στους λιγότερο αναπτυγμένους τόπους παραμένουν σε πολύ χαμηλότερα επίπεδα από εκείνα των αναπτυγμένων, ωστόσο έμφαση δίνεται στην ποιοτική και ποσοτική τους αναβάθμιση, για την καλύτερη αξιοποίηση των φυσικών τους πόρων.

Στο επίπεδο του περιφερειακού προγραμματισμού, η προσέγγιση αυτή σημαίνει την ανάπτυξη πολιτικών που ασκούνται αποκεντρωμένα εκ των κάτω από τις περιφερειακές και τις τοπικές αρχές και αποσκοπούν : α) στην κινητοποίηση του πληθυσμού στην αναπτυξιακή προσπάθεια, β) στην προώθηση των στόχων της περιφερειακής πολιτικής που δεν προωθούνται επαρκώς από τον κεντρικό προγραμματισμό όπως :

- η συγκράτηση πληθυσμού
- η τόνωση της απασχόλησης
- η αξιοποίηση των πόρων
- η άνοδος του επιπέδου διαβίωσης

Τα επιχειρήματα που χρησιμοποιούνται συνήθως υπέρ της κατεύθυνσης αυτής αντλούνται κυρίως από την υπόθεση ότι οι τοπικοί φορείς είναι σε θέση να γνωρίζουν καλύτερα τα τοπικά προβλήματα και τις δυνατότητες ανάπτυξης και συνεπώς να προωθήσουν

ένα πρότυπο ανάπτυξης προσαρμοσμένο στο χαρακτήρα και το ενδογενές δυναμικό της περιοχής (Ανδρικοπούλου, : 1995).

1.2 Ευρωπαϊκή Ένωση και Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη

Η Κοινοτική Πρωτοβουλία Leader.

1.2.1 Από τις παρεμβατικές πολιτικές στην ολοκληρωμένη μορφή ανάπτυξης.

Η πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης που ακολούθησαν οι χώρες της Δ. Ευρώπης και η Ευρωπαϊκή Κοινότητα από τη δεκαετία του '60 μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '80, υπήρξε, ως επί το πλείστον, αστικο- βιομηχανο-κεντρική. (Γετίμης Π,- Καυκαλάς Γ.,:1990). Κινήθηκε δε σε τρεις άξονες:

- μεγάλα έργα υποδομής με έμφαση στα συγκοινωνιακά έργα, τα βιομηχανικά πάρκα κ.α.,
- προσέλκυση μεγάλων βιομηχανικών μονάδων και δημιουργία αστικο-βιομηχανικών "πόλων ανάπτυξης" προορισμένων να διαδώσουν, στο γύρω χώρο, απασχόληση, ευημερία, πρόοδο,
- σύστημα κινήτρων επενδυτικών και φορολογικών, διαφοροποιημένων ανάλογα με την προβληματικότητα των περιφερειών.

Βασικό χαρακτηριστικό αυτής της πολιτικής ήταν η εξωγενής παρέμβαση στις περιφέρειες, με ενέσεις επενδύσεων και δημιουργία κατάλληλων συνθηκών για παραγωγή προσανατολισμένη κυρίως στις εξαγωγές.

Η κρίση που στη συνέχεια έπληξε τις δυτικές βιομηχανικές κοινωνίες, η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, οι ραγδαίες τεχνολογικές αλλαγές και τα νέα κοινωνικά φαινόμενα (υπερσυγκέντρωση πληθυσμού σε μεγάλα αστικά κέντρα, έξαρση της ανεργίας κ.α.) κατέστησαν σε σημαντικό βαθμό αναποτελεσματικά και αναχρονιστικά τα πρώτα μεταπολεμικά αναπτυξιακά υποδείγματα όπως της πολιτικής ανάπτυξης (Ανδρικοπούλου Ε.,:1995).

Τα τρία χρηματοδοτικά όργανα άσκησης αυτής της παρεμβατικής - τομεακής πολιτικής (ΕΓΤΠΕ, ΕΤΠΑ, ΕΚΤ), λειτουργούσαν σχεδόν ανεξάρτητα το ένα από το άλλο, με συνέπεια την αλληλοκάλυψη και αντίστοιχα την αλληλοαναίρεση. (Μαραβέγιας Ν.,: 1995). για 615^ο.

Τελικά η λειτουργική αδυναμία του όλου σχήματος έγινε εμφανής ύστερα από τριάντα χρόνια (1958-1988) οπότε και έγινε αποδεκτό ότι η λογική αυτή των τομεακών παρεμβάσεων για αναπτυξιακούς σκοπούς ήταν πλέον ξεπερασμένη και απαιτείτο μια συντονισμένη προσπάθεια. Αποτέλεσμα, να κερδίζουν έδαφος νέες αντιλήψεις και για την περιφερειακή ανάπτυξη που περιστρέφονται γύρω από τις έννοιες : Ενδογενής - Τοπική-Ολοκληρωμένη.

Σταθμός ορόσημο σε αυτή την πορεία της πολιτικής της Ένωσης ήταν η μεταρρύθμιση των Διαρθρωτικών Ταμείων το έτος 1988, όπου μέσω του συντονισμού της δράσης των Ταμείων επιδιώκεται η επίτευξη του στόχου της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής που ορίστηκε με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη ένα χρόνο νωρίτερα. Στο Κανονισμό - πλαίσιο (Καν.αρ. 2052/88 για την αποστολή των διαρθρωτικών ταμείων...) που εκδόθηκε εκείνη την περίοδο αναφέρονται οι έννοιες της ολοκληρωμένης αναπτυξιακής προσέγγισης,¹ της κινητοποίησης του ενδογενούς δυναμικού, της εταιρικής σχέσης, της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας (Καν. 4253/88).

1.2.2. Η Ολοκληρωμένη Αγροτική Ανάπτυξη

Δεδομένου ότι "ο αγροτικός τομέας θεωρείται ότι είναι ο περιοριστικός παράγοντας της εν γένει αναπτυξιακής διαδικασίας..." δίνεται πια έμφαση τόσο στο στρατηγικό στόχο της "πολιτικής της αγροτικής ανάπτυξης" όσο και στη μεθόδευση και υλοποίηση αυτού του στόχου (Παπακωνσταντινίδης Λ, : 1997).^{10 66} Από τις δυο κύριες στρατηγικές σημασίας επιλογές οι οποίες μπορούν να εφαρμοστούν παράλληλα ή διαζευτικά : α) Ολοκληρωμένα Προγράμματα Αγροτικής Ανάπτυξης και β) στρατηγικές ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο μεγαλύτερη έμφαση δίνεται σήμερα στην αναγκαιότητα εφαρμογής "Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων Αγροτικής Ανάπτυξης", προκειμένου να καλύψουν τις βασικές αδυναμίες διάρθρωσης του αγροτικού τομέα / χώρου με πολλαπλασιαστικές επιπτώσεις στο εισόδημα, την ποιότητα ζωής και σε τελική ανάλυση σ' αυτή την ευημερία του τοπικού πληθυσμού.

¹ Η έννοια της ολοκληρωμένης αναπτυξιακής προσέγγισης αναπτύχθηκε για πρώτη φορά στα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα.

Η αγροτική πολιτική που ακολούθησε η Ευρωπαϊκή Κοινότητα μέχρι στιγμής, επιδιώκοντας την ανάπτυξη των λιγότερο αναπτυγμένων περιοχών, ασκήθηκε μέσα από λογικές απόλυτης στήριξης του γεωργικού εισοδήματος - έστω και αν αυτή η λογική οδηγούσε στη δημιουργία "πλεονασμάτων" της παραγωγής - λογικές τομεακής παρέμβασης (π.χ. Κανονισμός 797/85)² ευνοώντας όμως την έξοδο από την ύπαιθρο, τη συγκέντρωση πληθυσμού και δραστηριοτήτων σε αστικούς - ημιαστικούς χώρους, με τις γνωστές συνέπειες της υποβάθμισης του περιβάλλοντος στους χώρους αυτούς, αλλά και την εγκατάλειψη της υπαίθρου με αποτέλεσμα σε πολλές περιπτώσεις τη δημογραφική γήρανση αυτών των περιοχών. Αποτέλεσμα να θεωρείται το πέραςμα στη λογική των Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων Αγροτικής Ανάπτυξης το πλέον δόκιμο σχήμα "θεραπείας".

Ο σχεδιασμός των Ολοκληρωμένων αυτών Προγραμμάτων, αποσκοπούσε όχι μόνο στην αύξηση της παραγωγικότητας, αλλά και στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, τόσο στον καθαρά γεωργικό, όσο και στον εξωγεωργικό τομέα : Η έννοια της γεωργικής εκμετάλλευσης αποκτά ευρύτερες διαστάσεις για να καλύψει κάθε δραστηριότητα - ακόμα και μη επίπτουσα στις καθαρά οικονομικές όπως "πολιτιστικά" ή "προστασία του περιβάλλοντος" ή ακόμα "οικιακή χειροτεχνία" - μέσα από την εφαρμογή πλέγματος μέτρων που συνδέονται μεταξύ τους σε ενιαίο σχεδιασμό. Μια σημαντική επίσης διάσταση στην πρόταση υιοθέτησης / υλοποίησης αυτού του είδους προγραμμάτων αφορά στο νέο ρόλο, τον "ζωτικό" ρόλο που καλείται να διαδραματίσει η γυναίκα της αγροτικής περιφέρειας. Δεδομένου του δύσκολου ρόλου της γυναίκας της υπαίθρου (αφενός μεν στη γεωργική εκμετάλλευση αφετέρου στο νοικοκυριό της) δίνεται έμφαση μέσω των προγραμμάτων στην προσπάθεια ανακούφισης της γυναίκας αυτής και της βελτίωσης των όρων εργασίας της (π.χ. εισαγωγή τεχνολογικών καινοτομιών - εύχρηστα μικρά γεωργικά εργαλεία κλπ.).

Το θέμα της υποδομής (οικονομικής- τεχνικής - κοινωνικής - πολιτιστικής κλπ.) αναμφίβολα αποκτά μέσα από τα προγράμματα μια ξεχωριστή σημασία : βελτίωση οδικού δικτύου, βελτίωση του συστήματος αρδεύσεων δημιουργία κέντρων υγείας κλπ. αλλά και βελτίωση του θεσμικού Status των περιοχών αυτών (π.χ. βελτιώσεις του συστήματος Αγροτικής Πίστης, θέσπιση καταλλήλων πολιτικών marketing των προϊόντων τοπικής παραγωγής για τη μεγιστοποίηση του οφέλους και της απασχόλησης στις αγροτικές περιοχές.

Ως προς το είδος των εξω-γεωργικών ενασχολήσεων, είναι ακόμα "ερευνητέο" : μικρές βιοτεχνικού μάλλον χαρακτήρα, μονάδες επεξεργασίας γεωργικών προϊόντων τοπικής

² Ο Κανονισμός 797/85 αφορά σχέδια βελτίωσης, κίνητρα για αγροτουριστικά καταλύματα, ενίσχυση σε νέους

προέλευσης, ανάπτυξη του αγροτουρισμού, μπορούν άμεσα ή έμμεσα να δημιουργήσουν νέες θέσεις εργασίας στον αγροτικό χώρο. Επίσης η αυτοπασχόληση των γυναικών στην ύπαιθρο όπως οικιακή χειροτεχνία, εμπορία σε τοπικό επίπεδο, μπορεί να δημιουργήσει απασχόληση και ένα πρόσθετο εισόδημα στον οικογενειακό προϋπολογισμό.

Αν κανείς λοιπόν αναζητήσει ενδείξεις προς την υιοθέτηση από την πλευρά της Κοινότητας μιας ολοκληρωμένης τοπικής ανάπτυξης για την αγροτική ύπαιθρο πρέπει βασικά να "κινηθεί" στο χώρο των Κοινοτικών Πρωτοβουλιών (κατ' εφαρμογή του άρθρου 11 του εκτελεστικού Κοινοτικού Κανονισμού 4253/88)³. Η Κοινοτική Πρωτοβουλία Leader το περιεχόμενο της οποίας θα αναλύσουμε στη συνέχεια, δίνει το "στίγμα" της νέας θεώρησης και αντιμετώπισης της ολοκληρωμένης τοπικής ανάπτυξης από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα κάτι που διαφαίνεται εξάλλου από την απόδοση στα ελληνικά της "κωδικής" της ονομασίας "Σύνδεση Μεταξύ των Ενεργειών για την Ανάπτυξη της Αγροτικής Οικονομίας" (Liaison Entre Actions de Development de l' Economie Rural).

1.2.3 Η Κοινοτική Πρωτοβουλία Leader

Στις 15 Μαρτίου 1991, η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων αποφάσισε την ανάληψη της πρωτοβουλίας Leader I που αφορούσε την αγροτική ανάπτυξη ενώ την 1^η Ιουλίου 1994 αποφασίστηκε η συνέχειά της, Leader II όπου ο στόχος παραμένει ο ίδιος, αλλά δίνεται έμφαση στον καινοτόμο χαρακτήρα των ενεργειών, την ανταλλαγή εμπειριών και τη διεθνή συνεργασία.

Πεδίο δράσης της η Leader έχει τις αναπτυξιακά καθυστερημένες περιοχές και περιφέρειες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (περιοχές Στόχου1) καθώς επίσης και τις ευαίσθητες αγροτικές περιοχές (περιοχές Στόχου 5β – Παράρτημα: Χάρτης 1). Δηλαδή τα προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης αφορούν και ενισχύουν ορεινές μειονεκτικές, νησιώτικές, προβληματικές και καθυστερημένες αναπτυξιακά περιοχές, σύμφωνα με την Οδηγία 72/268 της ΕΟΚ.

αγρότες.

³ Ο 4253/88 αποτελεί Κανονισμό συντονισμού στα πλαίσια της Μεταρρύθμισης των Διαρθρωτικών Ταμείων το 1988.

Ο χώρος όμως δεν έχει καμία σχέση με τη "διοικητική διαίρεση" της χώρας - μέλους αλλά θεωρείται κάτω από το πρίσμα της λειτουργικής ενότητας (NUTS III κατά την Κοινοτική ορολογία, που για την Ελλάδα σημαίνει επίπεδο Νομού και κάτω χωρίς να οριοθετείται αποκλειστικά σε ένα και μόνο Νομό). Τίθεται μόνο το πληθυσμιακό κριτήριο επιλεξιμότητας (5.000- 100.000 κάτοικοι) με το σκεπτικό ότι σε ένα τέτοιο φάσμα θα μπορούσε κανείς να "εντοπίσει" επαγγέλματα που δεν ήταν κατ' ανάγκη συνδεδεμένα με αυτή καθεαυτή τη γεωργία.

Ως προς το στόχο που επιδίωκε με την υλοποίησή της ήταν η ενίσχυση δράσεων που είχαν να κάνουν με την έξω - γεωργική απασχόληση στη ύπαιθρο, προωθώντας τη σύγχρονη αναπτυξιακή αντίληψη του αστικο-αγροτικού προτύπου (Παπακωνσταντινίδης :1997), σε μια προσπάθεια δημιουργίας νέων ευκαιριών απασχόλησης (έστω και αστικού χαρακτήρα στην ύπαιθρο), συγκράτησης του τοπικού πληθυσμού και μερικής από- εξάρτησης από τη γεωργία που έτσι κι αλλιώς ήταν φανερό ότι θα δοκιμαζόταν οξύτατα ενόψει της αναμενόμενης αρνητικής επίπτωσης της GATT (Γύρος Ουρουγουάης) πάνω στις εγγυήσεις του γεωργικού εισοδήματος: προβλέπεται η σταδιακή μέχρι μηδενισμού κατάργησης των γεωργικών επιδοτήσεων και γενικότερα των ενισχύσεων του αγροτικού εισοδήματος οπότε υπάρχει ανάγκη υποκατάστασής τους με άλλους πόρους για την προώθηση δράσεων μέσα στο μικρόχωρο υπαίθρου έξω-γεωργικής απασχόλησης.

Επιπλέον, δίνοντας έμφαση στις καινοτόμες λύσεις που μπορούν να προταθούν από τοπικό ανθρώπινο δυναμικό που βιώνουν την καθημερινότητα εκεί που ζούν και αναπτύσσουν τις δραστηριότητές τους, καθώς και στην παρατηρητικότητα τους, τοποθετεί αυτόν τον ανθρώπινο παράγοντα στο επίκεντρο της όλης διαδικασίας ανάπτυξης του χώρου τους. Έτσι, ο άνθρωπος του αγροτικού τόπου, του "μικρόχωρου" καθίσταται ταυτόχρονα εκείνος που προτείνει αλλά και αποδέχεται και συμμετέχει στη διαδικασία ανάπτυξης του χώρου του. Για παράδειγμα το να δημιουργήσει κάποιος ευκαιρίες για έξω-γεωργική απασχόληση μέσα στον αγροτικό χώρο, είναι πολύ σημαντικό, αν λάβει κανείς υπόψη του ότι ο άνθρωπος της υπαίθρου πέρα από ένα καλύτερο εισόδημα έχει ανάγκη από μια καλύτερη ποιότητα ζωής από ένα πλήθος άλλων επαγγελμάτων (εμπόριο, προώθηση των προϊόντων του, προβολή του τόπου του, τον αγροτουρισμό κλπ.).

Θα πρέπει όμως να τονίσουμε ότι σε καμία περίπτωση η Leader δεν έχει να κάνει με έργα "ικίμακας" που εντάσσονται στα ΠΕΠ, ή ΣΠΑ. Δεν προβλέπει δηλαδή τα μεγάλα έργα υποδομής, τα γεφύρια τους, τους εθνικούς δρόμους, τα μεγάλα εργοστάσια. Η φιλοσοφία του βασίζεται στη συνδυασμένη καταγραφή και παρουσίαση μικρών και ευέλικτων έργων που

σκοπό έχουν να προωθήσουν τις τοπικές πρωτοβουλίες, να παρακινήσουν τον κόσμο να προγραμματίσει ορθολογικά και μεθοδικά την ανάπτυξή του. Η κεντρική ιδέα λοιπόν πηγάζει από την αναγκαιότητα οργάνωσης της αγροτικής περιφέρειας στο χώρο της Ε.Ε., πάνω σε μια νέα βάση έτσι ώστε ο τόπος να μπορεί να στηρίζεται στις δικές του δυνάμεις, να έχει προοπτικές συνέχειας και επιβίωσης ενόψει μάλιστα του αναμενόμενου ανταγωνισμού.

Ο βασικοί πόλοι οργάνωσης Leader είναι αφ' ενός μεν η "Ομάδα Τοπικής Δράσης", αφετέρου το "Επιχειρησιακό σχέδιο" και η μεθοδολογική προσέγγιση - πολυτομεακή στη σύλληψη και εφαρμογή της και πολυταμειακή στη χρηματοδότησή της από την Κοινότητα (συγκερασμός των χρηματοδοτήσεων πολλών Κοινοτικών Ταμείων πάνω σε ένα σχέδιο μιας εδαφικής ενότητας έδινε στην ουσία μια άλλη διάσταση στην ανάπτυξη, σε ενδογενή και τοπική κλίμακα).

Όσον αφορά την Ομάδα Τοπικής Δράσης θα μπορούσαμε να τη χαρακτηρίσουμε φορέα "ομπρέλα" με τη μεγαλύτερη δυνατή αντιπροσωπευτικότητα στο τοπικό επίπεδο, καθώς η σχετική ανακοίνωση υπαγορεύει ως θεμελιακό στοιχείο "τη μέγιστη δυνατή συμμετοχή των κοινωνικών και οικονομικών παραγόντων του τόπου" αλλά και την αυστηρή "τοπική εγκατάσταση" του φορέα αυτού.

Όσον αφορά το δεύτερο από τα θεμελιακά στοιχεία, το λεγόμενο Επιχειρησιακό Σχέδιο, η Ε.Ε. απαιτεί την παρουσίαση υποβολή από την ομάδα ενός συστηματοποιημένου προγράμματος/ εργασιών με "αριθμούς" μέσα από το οποίο προκύπτει: ο αναπτυξιακός στόχος, η διαδικασία προς την ευημερία του τοπικού πληθυσμού, η μεθοδολογία και κυρίως η συνεκτικότητα και ο συνδυασμός των όποιων δράσεων που προτείνονται από την ομάδα.

Δεδομένου ότι ένα από τα βασικά μειονεκτήματα που συμβάλλουν στην υποανάπτυξη του αγροτικού χώρου προέρχεται από την ανεπαρκή ως ανύπαρκτη πληροφόρηση, η Ε.Ε. επιχειρεί να συνδέσει τους αγροτικούς τόπους, που θα επιλεγούν να συμμετάσχουν, μεταξύ τους αλλά και με την ίδια την Κοινότητα, με τις πλέον σύγχρονες τεχνολογίες επικοινωνίας έτσι ώστε να καλύψει τη βασική "ατέλεια".

Τα επιλέξιμα μέτρα που εντάσσονται στο σύνολο των συνολικών επιδοτήσεων με σκοπό να επιτευχθούν οι παραπάνω στόχοι κατανέμονται σε τρεις κατηγορίες :

Σκέλος Α αφορά τη δημιουργία, τον εξοπλισμό και τη διαχείριση των ομάδων

Σκέλος Β επωφελούνται άμεσα οι κάτοικοι και οι οικονομικοί παράγοντες καθεμίας από τις ενδιαφερόμενες αγροτικές περιοχές και τέλος,

Σκέλος Γ αφορά τη λειτουργία του δικτύου (διακρατική συνεργασία).

ΣΚΕΛΟΣ Β

Μέτρα που αφορούν καθαυτήν την αγροτική ανάπτυξη

- α) Τεχνική στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης
 - β) Επαγγελματική κατάρτιση και ενισχύσεις για την απασχόληση
 - γ) Αγροτικός τουρισμός
 - δ) Μικρές επιχειρήσεις, βιοτεχνία, υπηρεσίες παρεχόμενες σε μικρή ακτίνα
 - ε) Αξιοποίηση επί τόπου και εμπορευματοποίηση της γεωργικής και δασοκομικής παραγωγής καθώς και εκείνης της τοπικής αλυσίδας
 - στ) Προστασία - ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και του περιβάλλοντος.
- Ιδιαίτερη προσοχή δίνεται στην ανάγκη να αποφευχθεί κάθε επένδυση που αυξάνει τη μόλυνση καθώς και στην προστασία και αξιοποίηση των φυσικών τοπίων.

ΣΚΕΛΟΣ Α

Μέτρα που αφορούν τις ομάδες αγροτικής ανάπτυξης

- α) ενισχύσεις για τη δημιουργία ομάδων
- β) ενισχύσεις για την απόκτηση εξοπλισμού πληροφορικής και τηλεματικής
- γ) παροχή τεχνική στις ομάδες

ΣΚΕΛΟΣ Γ

Μέτρα για τη σύνδεση με το διεθνικό δίκτυο των ομάδων

- α) δαπάνες οργάνωσης του δικτύου (π.χ. επισκέψεις, σεμινάρια, μεταφράσεις)
- β) δαπάνες αξιολόγησης της λειτουργίας του δικτύου,
- γ) δαπάνες της δημοσιοποίησης των αποτελεσμάτων της λειτουργίας του δικτύου.

Η χρηματοδότηση των μέτρων πραγματοποιείται από κοινού εκ μέρους του εκάστοτε κράτους μέλους και της Κοινότητας. Σχετικά με το ύψος του ποσού της Κοινοτικής συνεισφοράς στις περιοχές του στόχου 1 και 5β είναι συνάρτηση: α) των τοπικών προγραμμάτων που υποβάλλουν οι ομάδες στο πλαίσιο των προτάσεων που διατυπώνονται από τα κράτη μέλη, β) των αγροτικών εκτάσεων των εν λόγω περιοχών, γ) του ενεργού αγροτικού πληθυσμού και του αριθμού των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και, τέλος των γεωγραφικών χαρακτηριστικών των περιοχών.

Με βάση τα παραπάνω η συνεισφορά της Κοινότητας ανήλθε στα 400 εκατομμύρια Ecu για την πρώτη φάση, Leader I (1991-1994), και στα 1.400 εκατομμύρια Ecu για τη δεύτερη φάση Leader II (1994-1999), από τα οποία 900 εκατ. Ecu προορίζονται για τις περιοχές του στόχου I, ενώ η χρηματοδότηση του δικτύου δε θα ξεπερνά τα 35 εκατ. Ecu.⁴

1.3 Η Ελληνική Γεωργία

1.3.1 Διαρθρωτικά προβλήματα της ελληνικής γεωργίας

Παίρνοντας ως ερέθισμα ότι η Κοινοτική Πρωτοβουλία Leader κινείται στο χώρο της αγροτικής υπαίθρου, θεωρήσαμε σκόπιμο να αναφερθούμε στην ελληνική αγροτική υπαίθρο επισημαίνοντας αφενός τα μεγάλα διαρθρωτικά προβλήματα του αγροτικού τομέα ειδικότερα, που αναμένεται να οξυνθούν κάτω από συνθήκες "μη προστασίας" σε μια μεγάλη ανταγωνιστική αγορά, αφετέρου κάποιες "τάσεις" πολιτικών για τη ελληνική γεωργία τα τελευταία τριάντα χρόνια, που μάλλον βοήθησαν "πρόσκαιρα" τον αγροτικό τομέα προσφέροντας λύσεις βραχυπρόθεσμες. Αποτέλεσμα σήμερα, η ελληνική γεωργία, μπροστά στα νέα δεδομένα, να κρίνεται κάθε άλλο παρά ανταγωνιστική και να αναζητείται η χάραξη νέων στόχων και κατευθύνσεων της αγροτικής πολιτικής σε ένα μεταβάλλόμενο πλαίσιο της ΚΑΠ και με βάση τα δεδομένα μιας κατ'ανάγκη περιοριστικής δημοσιονομικής πολιτικής σε εθνικό επίπεδο.

Η γεωργία αποτελεί πολύ σημαντικό τομέα της ελληνικής οικονομίας, εφόσον συμμετέχει κατά 16,5% στο σχηματισμό του ΑΕΠ της χώρας (ΕΣΥΕ1991), απασχολεί σήμερα το 17% περίπου του ενεργού πληθυσμού (ΕΣΥΕ 1991) και εξασφαλίζει, κατά πολύ μεγάλο ποσοστό τον εφοδιασμό της χώρας σε είδη διατροφής και πρώτες ύλες για τη μεταποίηση. Παράλληλα η παραγωγή, η διακίνηση η μεταποίηση και η εμπορία γεωργικών προϊόντων δημιουργεί προϋποθέσεις για την ανάπτυξη πολλών οικονομικών δραστηριοτήτων, ενώ οι εξαγωγές που παραμένουν στάσιμες τα τελευταία δέκα χρόνια συνεισφέρουν στη μείωση του ελλείμματος του ισοζυγίου πληρωμών.

Η ελληνική γεωργία αντιμετωπίζει πολλά προβλήματα στη βάση των οποίων βρίσκεται το διαρθρωτικό, οι κυριότερες διαστάσεις του οποίου είναι ο συγκριτικά πολύς μικρός και

⁴ Οικονομικά στοιχεία για το ελληνικό Leader αναφέρονται στο τρίτο κεφάλαιο.

κατακερματισμένος κλήρος, το υψηλό ποσοστό των χαμηλής γονιμότητας ορεινών και ημιορεινών εδαφών (45% περίπου του συνόλου) και η περιορισμένη έκταση των αρδεύσεων (12,5 εκ. στρ. περίπου έναντι 18 περίπου εκ. στρέμματα που θεωρούνται αρδεύσιμα). Η μερική (part time), η συμπληρωματική και η εποχική απασχόληση είναι συνηθισμένο φαινόμενο στην ελληνική γεωργία και σημαντικό μέρος του αγροτικού πληθυσμού κατά κανόνα υποαπασχολείται. Η παραγωγικότητα της εργασίας στη γεωργία (ακαθάριστη αξία παραγωγής / εργαζόμενου) είναι κατά μέσο όρο περίπου η μισή από αυτή των άλλων τομέων της οικονομίας ενώ στις ορεινές, τις απομονωμένες και πολλές νησιώτικες περιοχές είναι ακόμα χαμηλότερη (Μαρτίνος Ν., 1998). Η αγροτική παραγωγή αποτελείται κατά 67% από φυτική και 30% από ζωϊκή σχέση που στις υπόλοιπες χώρες της Κοινότητας είναι περίπου αντίστροφη. Στα περισσότερα φυτικά προϊόντα παρατηρείται βαθμός αυτάρκειας πάνω από το 100% ώστε η παραπέρα αύξηση της παραγωγής τους να εξαρτάται από τη ζήτηση για εξαγωγές. Τα προϊόντα αυτά εκτίθενται στο σκληρό ανταγωνισμό και την αστάθεια των διεθνών αγορών, όπου αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην πρόσβαση λόγω χαμηλής ανταγωνιστικότητας. Από την άλλη πλευρά ο βαθμός αυτάρκειας σε πολλά ζωοκομικά προϊόντα (βόειο κρέας, γάλα) που ήταν ήδη χαμηλός μειώθηκε περισσότερο μετά την ένταξη στην ΕΟΚ, λόγω του κοινοτικού ανταγωνισμού των γεωργικών χωρών.

Εκτός όμως από τα διαρθρωτικά και τα σχετιζόμενα με αυτά προβλήματα αγοράς υπάρχουν βασικές θεσμικές και οργανωτικές αδυναμίες που επιδρούν δυσμενώς στην ανάπτυξη του τομέα. Οι βασικότερες από τις αδυναμίες είναι:

- Ελλείψεις υποδομών στον τομέα εμπορίας και μεταποίησης των αγροτικών προϊόντων (αποθήκευση - συντήρηση - συσκευασία)
- Ελλείψεις στον τομέα των τηλεπικοινωνιακών καινοτομιών που στηρίζουν τη δραστηριοποίηση στο χώρο μεταφορών γεωργικών και κηπευτικών προϊόντων στις αγορές άλλων χωρών, κυρίως εξωτερικού.
- Ελλείψεις στην οργάνωση διακίνησης προϊόντων όπου απαιτείται έρευνα αγορών/διάνοιξη νέων (βλ. χώρες Ανατολικής Ευρώπης).
- Χαμηλό επίπεδο τεχνικής υποστήριξης παραγωγών με ανεπαρκή προσφορά υπηρεσιών εκπαίδευσης, εφαρμογών, πληροφόρησης / ενημέρωσης.

1.3.2. Τάσεις πολιτικών στην ελληνική γεωργία

Α) Η περίοδος 1953-1973

Η πρώτη μεταπολεμική περίοδος 1953-1973 αναγνωρίζεται από την ταχύρυθμη μεγέθυνση του γεωργικού προϊόντος (ετήσιος ρυθμός 3,4%) σε σύγκριση τόσο με το παρελθόν, όσο και με χρονικό διάστημα που ακολούθησε (Μαραβέγιας Ν.,:1998). Σε αυτό το διάστημα η ελληνική γεωργία εμφανίζει ένα αξιόλογο δυναμισμό και συμβάλλει πολλαπλώς στην ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας. Η αγροτική πολιτική ασκούμενη σ'ένα πλαίσιο αρκετά προστατευτικό για την εγχώρια παραγωγή, διευκόλυνε την κερδοφορία του κεφαλαίου στους άλλους τομείς της οικονομίας, κυρίως με τη διατήρηση του κόστους διατροφής σε σχετικά χαμηλά επίπεδα και συνακόλουθα του κόστους αναπαραγωγής του εργατικού δυναμικού. Ακόμα, τρεις άλλοι παράγοντες υπογραμμίζουν την τεράστια συμβολή του αγροτικού τομέα στην ανάπτυξη των άλλων τομέων της οικονομίας: α) η μεταφορά ανθρώπινου κεφαλαίου που συνεπάγεται η αγροτική έξοδος, για το οποίο οι άλλοι τομείς δεν επιβαρύνθηκαν καθόλου για τη δημιουργία του, β) η τεράστια μεταφορά πόρων στις αστικές περιοχές που συνεπάγεται η αγροτική έξοδος για την αγορά οικοπέδων και κατοικιών, και γ) η εξασφάλιση συναλλάγματος για την ανάπτυξη της οικονομίας μέσω του πλεονασματικού εμπορικού ισοζυγίου γεωργικών προϊόντων.

Η αγροτική πολιτική παρά τις ανεπάρκειες πέτυχε να ανταποκριθεί στις προτεραιότητες που έθεσε, αφού κατόρθωσε να συγκρατήσει το κόστος διατροφής σε ανεκτά επίπεδα και να επιτύχει τον υψηλότερο ρυθμό μεγέθυνσης (4%) του γεωργικού προϊόντος, δίνοντας προτεραιότητα στο διαρθρωτικό της σκέλος (3,4% του ακαθάριστου γεωργικού προϊόντος η κρατική δαπάνη, έναντι 2,4% του αντίστοιχου ακαθάριστου γεωργικού προϊόντος από την πολιτική εισοδημάτων), που εντούτοις όμως ήταν ανεπαρκής κυρίως σε ζητήματα πολιτικής γης, γεωργικής έρευνας, εκπαίδευσης, αναπροσανατολισμού της σύνθεσης του γεωργικού προϊόντος, η δε σχετική δαπάνη για τους προαναφερθέντες τομείς ήταν αμελητέα ως ανύπαρκτη (Μαραβέγιας Ν.,:1992). Το κύριο βάρος ήταν στα εγχειρίδια έργα (60%) και στη γεωργία (33%).

Η επόμενη δεκαετία (1963/73) χαρακτηρίζεται από σημαντικές αλλαγές στις οικονομικές σχέσεις με τον υπόλοιπο κόσμο, καθώς η χώρα συνδέθηκε με την ΕΟΚ. Έτσι η

εικόνα άλλαξε δραστικά με σημαντική εισροή ξένων επενδύσεων και πολύ υψηλών ρυθμών μεγέθυνσης της βιομηχανίας (11,8%), αλλά με μαζική αγροτική έξοδο, μετανάστευση και διεύρυνση των εμπορικών ελλειμμάτων.

Ο αγροτικός τομέας ήδη αντιμετώπιζε έντονα προβλήματα λόγω των διαρθρωτικών του αδυναμιών, που εξακολουθούσαν να υφίστανται παρά τη μαζική έξοδο του αγροτικού πληθυσμού. Η αγροτική πολιτική είχε να αντιμετωπίσει νέα δεδομένα, καθώς η επέκταση του αστικού καταναλωτικού προτύπου στην ύπαιθρο σε συνδυασμό με τη λιτότητα της προηγούμενης δεκαετίας, έκαναν επιτακτική την ανάγκη αύξησης του γεωργικού εισοδήματος, με την παράλληλη διατήρηση χαμηλού κόστους διατροφής και τη στήριξη των γεωργικών εξαγωγών που επέβαλε η διεύρυνση των εμπορικών ελλειμμάτων. Συνακόλουθα, η πολιτική τιμών και στήριξης των εισοδημάτων απέκτησε ιδιαίτερη σημασία καθώς τα αιτήματα των αγροτών για άμεση βελτίωση των συνθηκών ζωής εκφράζονταν σε ένα ασφαλώς ευμενέστερο πολιτικό περιβάλλον μέχρι το 1967. Αποτέλεσμα ήταν η απορρόφηση πόρων σε βάρος της διαρθρωτικής πολιτικής και η μη ορθή αντιμετώπιση των χρονίων προβλημάτων της ελληνικής γεωργίας (Μαραβέγιας Ν., :1992).

Β) Η μετά το 1974 περίοδος

Με την προώθηση των προενταξιακών διαδικασιών και με την τελική ένταξη στην ΕΟΚ το 1981 η ελληνική οικονομία ενσωματώθηκε πλήρως στην ευρωπαϊκή, υποχρεωμένη να λειτουργήσει σε ένα περιβάλλον πολύ πιο ανταγωνιστικό σε σχέση με το παρελθόν. Στον αγροτικό τομέα συνεχίστηκαν οι τάσεις της προηγούμενης περιόδου, δηλαδή η συνεχής αύξηση του βάρους της πολιτικής τιμών και εισοδημάτων έναντι της πολιτικής διαρθρώσεων και τη συνακόλουθη αντιστροφή στην κίνηση των σχετικών τιμών προς όφελος του αγροτικού τομέα και της βιομηχανίας τροφίμων. Ακόμα η δραστική μείωση της εσωτερικής μετανάστευσης, συνέτεινε στον αντίστοιχο περιορισμό διαρρεόντων πόρων προς τα αστικά κέντρα που χαρακτήριζε την προγενέστερη περίοδο. Η μείωση των επενδύσεων σε κατοικίες στα μεγάλα αστικά κέντρα αποτελεί σοβαρή ένδειξη της αντιστροφής των σχέσεων του αγροτικού τομέα με την υπόλοιπη οικονομία.

Πέραν τούτου, μέσω της ΚΑΠ διοχετεύθηκαν τεράστια ποσά για τη στήριξη των εισοδημάτων των αγροτών (ιδιαίτερα τη δεκαετία του '80) σε βάρος της πολιτικής διαρθρώσεων. Κατά την περίοδο 1974-1980 τα αντίστοιχα ποσοστά δαπανών για τους δυο προσανατολισμούς της πολιτικής ήταν 13,8% και 4,3% του γεωργικού προϊόντος κατά μέσο

όρο (Λουλούδης Λ.,:1996). Η ανισορροπία αυτή εντάθηκε στην περίοδο 1981-1989 με την ένταξη στην Ε.Ε., όπου οι εθνικές μαζί με τις κοινοτικές δαπάνες για τη στήριξη τιμών και εισοδημάτων έφθασαν το 35% του γεωργικού προϊόντος έναντι 4% των συνολικών δαπανών εθνικών και κοινοτικών για τον διαρθρωτικό εκσυγχρονισμό της γεωργίας. Η ίδια κατάσταση συνεχίστηκε και το 1990-93, όπου οι ενισχύσεις από την πολιτική εγγυήσεων έφθασαν το 40% του γεωργικού προϊόντος έναντι μόνο 4% των "επενδυτικών δαπανών". Επίσης το 1994 οι εισροές από την ΚΑΠ - Εγγυήσεων έφθασαν τα 900 δις. δρχ. περίπου όταν το γεωργικό προϊόν ήταν 2,2 τρις δραχμές. Η παρατηρούμενη αντιστροφή στη μεταφορά πόρων δημιούργησε τις απαραίτητες προϋποθέσεις για τη ραγδαία επέκταση αστικών καταναλωτικών προτύπων στην ύπαιθρο και στη συνακόλουθη διεύρυνση της εσωτερικής αγοράς καταναλωτικών αγαθών (Μαρτίνος Ν.,:1998).

Παρά την αναμφίβολη εισοδηματική βελτίωση των αγροτών, η γεωργική παραγωγή παρέμεινε στάσιμη, χαρακτηριζόμενη από φθίνουσα ικανότητα κάλυψης των εγχώριων αναγκών σε γεωργικά προϊόντα. Έτσι ο βαθμός κάλυψης των εισαγωγών γεωργικών προϊόντων από αντίστοιχες εξαγωγές διολίσθησε σταδιακά από το 150% της δεκαετίας του '60 στο 80% σήμερα, γεγονός που υπογραμμίζει τη φθίνουσα ανταγωνιστικότητα της ελληνικής γεωργίας (Μαραβέγιας Ν.,:1998). Κατ' αυτόν τον τρόπο ο αγροτικός τομέας όχι μόνο δε συμβάλλει πια στην κάλυψη του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου, αλλά "χρειάζεται" συναλλαγματικούς πόρους από άλλους τομείς για την κάλυψη της δικής του συμμετοχής στη διεύρυνση αυτού του ελλείμματος.

Δεν χωρεί αμφιβολία ότι οι εξελίξεις αυτές χαρακτηρίζουν την υποχώρηση της ανταγωνιστικότητας του αγροτικού τομέα και τη σταδιακή μετατροπή του σε μεγάλο ασθενή της ελληνικής οικονομίας, αν συνεχιστούν οι υφιστάμενες τάσεις. Για την ελληνική γεωργία, ενόψει των διαφαινόμενων εξελίξεων της ΚΑΠ (περιορισμοί στην εσωτερική στήριξη, στις εξαγωγικές ενισχύσεις, κατάργηση δασμών, μείωση θεσμικών τιμών, γεωργία προσαρμοσμένη στην προστασία του περιβάλλοντος) αλλά και της αδυναμίας της ελληνικής οικονομίας δεν υπάρχει άλλη διέξοδος από τον διαρθρωτικό της εκσυγχρονισμό, ο οποίος αποτελεί προϋπόθεση για τον τεχνολογικό της εκσυγχρονισμό και την επανατοποθέτησή της σε ανταγωνιστική τροχιά.

Η προϋπάρχουσα εμπειρία έχει δείξει ότι ο διαρθρωτικός εκσυγχρονισμός δεν επιτυγχάνεται αυτόματα με την έξοδο των αγροτών, καθώς οι υφιστάμενοι θεσμικοί και μη περιορισμοί εμποδίζουν την ορθολογικότερη χρήση των πόρων από τους αγρότες που

απομένουν, αλλά η ελληνική γεωργία όμως, διαθέτει αρκετά συγκριτικά πλεονεκτήματα ως προς τα εδαφοκλιματολογικά δεδομένα και τον ανθρώπινο παράγοντα.

Το σύγχρονο πρότυπο της ελληνικής γεωργίας θα πρέπει να χαρακτηρίζεται από (Λουλούδης Λ., :1996):

- εκπαιδευμένους αγρότες με επιχειρηματική νοοτροπία, που θα χαρακτηρίζονται όχι από την παραγωγή προϊόντων για αποσύρσεις αλλά προϊόντων προοριζόμενων για απαιτητικές αγορές,
- από υψηλές αποδόσεις στην παραγωγικότητα εργασίας, που θα προκύψει κυρίως από υψηλή αλλά και επιλεκτική επενδυτική δραστηριότητα,
- την ανταγωνιστικότητα των προϊόντων που δε θα πρέπει όμως να την αναζητούμε μόνο στη μείωση του κόστους παραγωγής, αλλά κυρίως στο επίπεδο της ποιότητας συνολικά (εμφάνισης, τυποποίησης, συσκευασίας, διαφήμισης κλπ.) και στην αλυσίδα παραγωγής - μεταποίησης- εμπορίας.
- την αξιοποίηση του ελληνικού κλίματος και των μικροκλίμάτων για την παραγωγή προϊόντων εκτός εποχής ή για την παραγωγή βιολογικών προϊόντων.
- συνεταιρισμούς με αυξημένη διαπραγματευτική δύναμη και συντονισμένη δράση μακριά από τους επηρεασμούς και της κομματικές εξαρτήσεις.

Συμπεράσματα

Καταληκτικά, στις ενότητες που προηγήθηκαν επιχειρήθηκε να δοθεί μια έμφαση σε μια νέα διάσταση της όλης αναπτυξιακής διαδικασίας στην τοπική διάσταση. Η συγκέντρωση των Κοινοτικών χρηματοδοτήσεων σε μικρόχωρους μέσα από ολοκληρωμένα σχέδια τοπικού χαρακτήρα φαίνεται να κερδίζει ολοένα και περισσότερο έδαφος. Η Ενωμένη Ευρώπη κάνει σήμερα το "πείραμα" (Παπακωνσταντινίδης, :1992) για το μεγάλο άλμα : το άλμα για την οικονομική και κοινωνική συνοχή ξεκινώντας από μικρόχωρους όπως αυτός της αγροτικής υπαίθρου όπου εντοπίζονται και μεγάλα προβλήματα, ξεκινώντας από την τοπική αυτοδιοίκηση, τον ανθρώπινο παράγοντα τον οποίο τοποθετεί στο επίκεντρο του ενδιαφέροντός της.

Η ελληνική ύπαιθρος καλείται, μέσα στο νέο διαμορφωμένο πλαίσιο άσκησης πολιτικών περιφερειακής ανάπτυξης, να εκμεταλλευτεί τα κίνητρα που τις παρέχονται, για να επιλύσει αφενός μια σειρά προβλημάτων (οικονομικών- κοινωνικών- διαρθρωτικών- θεσμικών), να αναδείξει αφετέρου τις δυνατότητές της μέσω ριζικών αλλαγών που επιβάλλεται να πραγματοποιηθούν ώστε, η γεωργία να τεθεί σε ανταγωνιστική τροχιά και η ύπαιθρος να διαθέτει εκείνες τις προϋποθέσεις που θα τη χαρακτηρίζουν βιώσιμη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Η ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΒΟΙΩΤΙΑΣ

Εισαγωγικά

Η Κοινοτική πρωτοβουλία Leader επιχειρεί μέσα από συγκεκριμένη στρατηγική όπως είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, να επιλύσει τα άμεσα ή έμμεσα προβλήματα της αγροτικής υπαίθρου, δεδομένου των οικονομικών πιέσεων που θα δεχθούν οι περιοχές αυτές από την εφαρμογή της νέας ΚΑΠ. Λαμβάνοντας υπόψη ότι τα γεωφυσικά - κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά μιας τέτοιας περιοχής αποτέλεσαν τη βάση σχεδιασμού της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας Leader ενώ συνάμα θα διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην επιτυχία υλοποίησης και επίτευξης των στόχων της, κρίναμε απαραίτητο να αναφερθούμε στη φυσιογνωμία του Ν. Βοιωτίας όπου υλοποιήθηκε το Leader I και υλοποιείται η δεύτερη φάση του, το Leader II. Η ιδιαίτερη έμφαση που δόθηκε στο κεφάλαιο αυτό στην ανάλυση του πρωτογενή τομέα πηγάζει από το ότι αποτελεί : α) σημαντική οικονομική και κοινωνική δραστηριότητα, β) τον κινητήριο μοχλό της ανάπτυξης και των υπολοίπων τομέων της οικονομίας του νομού.

Συγκεκριμένα όπως θα προκύψει από την ανάλυση που ακολουθεί ο αγροτικός τομέας εφοδιάζει πολλές μεταποιητικές βιομηχανίες με γεωργικά προϊόντα, συμμετέχει στη διαχείριση των φυσικών πόρων, στην προστασία του περιβάλλοντος, ενώ με την προβλεπόμενη μείωση των θέσεων εργασίας θα δώσει δυνατότητες για ανάπτυξη συγκεκριμένων δραστηριοτήτων κυρίως στο χώρο των Μικρο- μεσαίων Επιχειρήσεων και του Αγροτουρισμού (η περιοχή διαθέτει αξιόλογο φυσικό πλούτο). Έτσι θα επιτευχθεί η ανάπτυξη και των τριών παραγωγικών τομέων με αποτέλεσμα τον περιορισμό της αστάθειας ή κρίσεων που συνεπάγεται η μονομέρεια της οικονομικής εξάρτησης.

2.1. Γεωγραφικά και μορφολογικά στοιχεία του Νομού Βοιωτίας.

Ο Νομός Βοιωτίας έχει έκταση 2.951 τ. χλμ. από τα οποία τα 610 ανήκουν σε ορεινές, τα 1.100 σε ημιορεινές και τα 1.241 σε πεδινές περιοχές. Ο νομός καταλαμβάνει το κεντρικό τμήμα της Ανατολικής Στερεάς Ελλάδας εντάσσεται στο χερσαίο χώρο της Περιφέρειας

Στερεάς Ελλάδας και Εύβοιας και αποτελείται από τις Επαρχίες Λιβαδειάς και Θήβας. Ορίζεται προς Ν.Α. από το Νομό Αττικής, προς Βορρά από το Ν. Φθιώτιδας, Δυτικά από το Νομό Φωκίδος και βρέχεται Νοτιοδυτικά από τον Κορινθιακό κόλπο και Ανατολικά από τον Ευβοϊκό κόλπο. (Παράρτημα : Χάρτης 2)

Οι ορεινοί όγκοι εκτείνονται στο Νότιο και Νοτιοδυτικό τμήμα του Νομού και περιβάλλουν τα δυο μεγάλα λεκανοπέδια Κωπαΐδας και Θηβών. Το κυριότερο βουνό είναι ο Ελικώνας (νοτιοδυτικά) με μεγαλύτερο υψόμετρο 1750 μέτρα (Παλιόβουνα) και 1500μ. (Μοτσάτα). Στο δυτικό τμήμα του Νομού βρίσκεται ο Παρνασσός με υψόμετρο 2.300 μέτρα, Νότια ο Κιθαιρώνας και η Πάρνηθα ενώ βόρεια τα βουνά της Λοκρίδας (Χλωμό 1.080 μ).

Το λεκανοπέδιο της Κωπαΐδος, συνιστά την επαρχία Λιβαδειάς και περιλαμβάνει τις πεδιάδες Κωπαΐδος, Ορχομενού και Χαϊρώνειας ενώ είναι από παντού κλειστό χωρίς διέξοδο στη θάλασσα. Διασχίζεται από το Βοιωτικό Κηφισό, ο οποίος μαζί με τους υπόλοιπους χείμαρρους τροφοδοτούσε τη λίμνη Κωπαΐδα, που αποξηράνθηκε διοχετεύοντας τα ύδατα της στον Ευβοϊκό κόλπο. Ο Βοιωτικός Κηφισός και ο Μέλας ποταμός που πηγάζει από το βουνό Ακόντιο διοχετεύονται στη λίμνη Υλίκη.

Το νότιο λεκανοπέδιο των Θηβών συνιστά την επαρχία Θηβών, περιλαμβάνοντας τις πεδιάδες Θηβών και Τανάγρας, το οροπέδιο των Λεύκτρων, το πεδίο των Πλαταιών, των Δερβενοχωρίων και της Θίσβης. Τα ύδατα του λεκανοπεδίου αποχετεύονται στην Υλίκη με τους μικρούς χείμαρρους Θέσπιο και Ισμηνό.

Κόλπους και όρμους ο Νομός έχει τον Κορινθιακό κόλπο, τον κόλπο Δομβραΐνας και τους όρμους Λιβαδόστρου, Αντίκυρας, Σαράντη και Ζάλτσας. Επίσης τον Ευβοϊκό κόλπο και τον όρμο Σκορπονερίου.

Οι φυσικοί πόροι που επηρεάζουν την ανάπτυξη του Νομού Βοιωτίας είναι:

* **Ορυκτός πλούτος** (βωξίτες, μάρμαρα, αδρανή)

* **Γεωργική γη υψηλής απόδοσης** (Κωπαΐδα, Βαγικό και Θηβαϊκό πεδίο)

* **Κτηνοτροφία** (ορεινοί βοσκότοποι Ελικώνα)

* **Αλιεία** (ιχθυοκαλλιέργειες στον Κορινθιακό κόλπο και πεστροφοκαλλιέργεια Ορχομενού και Μαυρονερίου).

2.2. Φυσικοί πόροι- Περιβάλλον

2.2.1 Κλίμα

Το κλίμα προσεγγίζει το ηπειρωτικό με ψυχρούς χειμώνες και θερμά καλοκαίρια - ιδιαίτερα στο βορειοδυτικό τμήμα του νομού- με μέση θερμοκρασία 17-18 βαθμούς, με μικρές βροχοπτώσεις στα νοτιοανατολικά (400- 500 χιλιοστά), μεγαλύτερες βορειότερα (600 χιλιοστά) και 762 χιλιοστά στη Λιβαδειά. Επικρατούν οι βόρειοι άνεμοι, αλλά συχνά εμφανίζεται θερμός καθοδικός άνεμος. (Στοιχεία Ε.Μ.Υ., 1995).

2.2.2 Μορφολογία και ποιότητα εδάφους.

Ο νομός βρίσκεται σε μια περιοχή όπου συνάπτονται δυο ιζηματογενείς ζώνες, η ζώνη του Παρνασσού – Γκιώνας και η ζώνη της Ανατολικής Ελλάδας ή Υποπελαγονική ζώνη. Οι δυο αυτές ζώνες αποτελούν ενιαίο οικοδόμημα που διαφέρει λίγο ως προς τον τεκτονικό προσανατολισμό των οροσειρών. Η περιοχή της Βοιωτίας, όπως και η υπόλοιπη Ελλάδα, πτυχώθηκε υπό την επίδραση των Αλπικών πτυχώσεων, μετά τις οποίες επακολούθησαν διαρρήξεις μεγάλης έκτασης, για την αποκατάσταση της ισορροπίας που είχε διαταραχθεί. Αποτέλεσμα των διαταράξεων αυτών ήταν ο σχηματισμός μεγάλων ταφροειδών βυθισμάτων κατά μήκος του άξονα, με κατεύθυνση ΒΔ- ΝΑ, όπου σήμερα ρέει ο ποταμός Βοιωτικός Κηφισός. Η ζώνη αυτή των διαρρήξεων έχει επικρατήσει στη βιβλιογραφία ως “ρηξιγενής ζώνη Βοιωτίας. (Στοιχεία ΤΑΠ Λιβαδειάς)

2.2.3 Δάση

Οι δυνατότητες για ανάπτυξη των φυσικών πόρων, στο τομέα Δασών, είναι σημαντικές. Ποσοστό 12,3% (363.500 στρέμματα) της έκτασης του νομού καλύπτεται από δάση, 1,3% είναι αλπικές εκτάσεις (87.000 στρέμματα) και μόνο 1,4% είναι άγονες εκτάσεις και βράχια. Κύρια δασικά είδη είναι η πεύκη και η ελάτη. Στην επαρχία Λιβαδειάς, στον Παρνασσό και στον Ελικώνα βρίσκονται οι μεγαλύτερες εκτάσεις του ελατοδάσους (114 χιλ.στρέμματα), ενώ στην επαρχία Θηβών, στις Πλαταιές του Κιθαιρώνα, υπάρχει μικρότερη έκταση 12.000 στρεμμάτων. Τα δάση της Πεύκης (Χαλεπίου) απλώνονται κυρίως στην

επαρχία Θηβών, περίπου 125.000 στρέμματα, ενώ στην επαρχία Λιβαδειάς μόνο 3.500 στρέμματα.

2.2.4 Υδάτινοι πόροι

Η Βοιωτία παρουσιάζει πολύ ανεπτυγμένο υδρογραφικό δίκτυο, γιατί διαρρέεται από τον ποταμό Βοιωτικό Κηφισό, ο οποίος δέχεται όλα τα επιφανειακά και πηγαία νερά, για να καταλήξει, σήμερα, μέσω της τεχνητής σήραγγας Καρδίτσης, στη Λίμνη Υλίκη. Παλαιότερα τα νερά αυτά αποστραγγίζονται μέσω καταβόθρων της περιοχής Κωπαΐδος προς τη θάλασσα. Παράλληλα με το υδρογραφικό δίκτυο έχει αναπτυχθεί το καρστικό υδροφόρο δίκτυο, γιατί η περιοχή δομείται κυρίως από ασβεστολιθικά πετρώματα. Γι' αυτό υπάρχει πλήθος από καρστικές πηγές. Από τα νερά αυτά γενικά τροφοδοτείται και η λίμνη Υλίκη που ενισχύει σήμερα τη λίμνη του Μαραθώνα για την ύδρευση της Αθήνας. Κοντά στη λίμνη Υλίκη είναι και η λίμνη Παραλίμνη, που χρησιμοποιείται για την ύδρευση της Χαλκίδας.

Οι κυριότερες πηγές του νομού είναι των Χαρίτων στην περιοχή Ορχομενού (3-4 κυβ. μέτρα/δευτ.) που τροφοδοτούν το Μέλανα ποταμό, Πολυγύρας, Μαυρονερίου, (800 λίτρα/δευτ.) που τροφοδοτούν τον Κηφισό, Κρύας (800-1000 λίτρα/δευτ.) που τροφοδοτεί τον ποταμό Έρκινα. Λιγότερης σημασίας είναι οι πηγές Δαύλειας, Τεμμενού, Αραχώβης, Πόντζα, Αγ.Γιώργη, Λιβαδειάς, Κεφαλαρίου, Αλάρτου).

Σημειώνεται ότι από το ΙΓΜΕ έχει υπολογιστεί, για τη λεκάνη απορροής του Βοιωτικού Κηφισού, το επιφανειακό υδρολογικό ισοζύγιο και ερευνάται η περιοχή των λιμνών Υλίκης και Παραλίμνης.

2.2.5 Ενάλιος πλούτος

Η θαλάσσια αλιεία δεν παρουσιάζει αξιόλογη ανάπτυξη. Καθοριστικός παράγοντας είναι η μείωση των ψαριών του Κορινθιακού κόλπου. Επίσης παρατηρείται έλλειψη έργων αλιευτικών καταφυγίων παράκτιας αλιείας. Τα τελευταία χρόνια υπάρχει έντονο ενδιαφέρον από ιδιώτες και φορείς του κοινωνικού τομέα για υδατοκαλλιέργεια εντατικής μορφής, με τη μέθοδο των ιχθυοκλωβών, στον Κορινθιακό κόλπο, όπου οι συνθήκες θεωρούνται από ειδικούς εξαιρετικά κατάλληλες για την ανάπτυξη της ιχθυοκαλλιέργειας.

Στα ποτάμια και στις λίμνες η αλιεία είναι περιορισμένη, ενώ στις πηγές του Ορχομενού και Μακρονερίου, λειτουργούν ιχθυοτροφεία πέστροφας, από ιδιώτες όπου

υπάρχουν δυνατότητες για συστηματική καλλιέργεια, αλλά και για τη δημιουργία μονάδων συσκευασίας και εμπορίας.

2.2.6. Θάλασσες- Ακτές

Η ακτογραμμή του νομού Βοιωτίας αποτελείται από τρία τμήματα:

- i. Το τμήμα του όρμου Σκορπονερίου, μεταξύ του βορείου ηπειρωτικού ορίου του νομού Εύβοιας και του νομού Φθιώτιδας.
- ii. Ένα πολύ μικρό τμήμα, στο Δήλεσι, μεταξύ του νοτίου ορίου του νομού Εύβοιας, και του ορίου του νομού Αττικής (Ανατολικής).
- iii. Το κύριο τμήμα του νομού (προς τον Κορινθιακό κόλπο) από το όριο με το νομό Αττικής (Δυτικής), μέχρι το όριο με το νομό Φωκίδας.

2.2.7. Βιότοποι - Χερσαία οικοσυστήματα

Τα χερσαία οικοσυστήματα ταξινομούνται ως εξής:

1. Οικοσυστήματα φρυγάνων και θάμνων. Καλύπτουν μεγάλη έκταση ημιορεινής και ορεινής ζώνης. Η χλωρίδα που κυριαρχεί είναι: αφάνα , θυμάρι, θάμνοι ορεινής ζώνης.
2. Χερσαία ποώδη οικοσυστήματα. Η χλωρίδα τους εξαπλώνεται σχεδόν σε ολόκληρο το νομό, από πεδινές, μέχρι τις ορεινές και αλπικές ζώνες. Μεγάλη εξάπλωση έχουν ρίγανη, τσαϊ του βουνού, χαμομήλι και θεραπευτικά βότανα.
3. Οικοσυστήματα κωνοφόρων δασών. Τα κυριότερα δάση του οικοσυστήματος είναι τα δάση ελάτης και πεύκης , ενώ ο ορεινός όγκος του Ελικώνα - Παρνασσού έχει αλλοιωθεί από την εξόρυξη του βωξίτη.
4. Παρόχθια οικοσυστήματα. Εκτείνονται κατά μήκος των ποταμών Κηφισού, Μέλανα, Μαυρονερίου και Έρκινα. Η χλωρίδα διακρίνεται σε ελόβια βλάστηση (κάλαμος, βούρλα κ.λ.π.) και δενδρώδη βλάστηση (πλάτανοι, ιτιές, λεύκες).

2.3. Οικιστική δομή του Ν. Βοιωτίας

2.3.1 Διάρθρωση και ιεράρχηση του οικιστικού δικτύου

Η οικιστική δομή στο Ν. Βοιωτίας (Παράρτημα : Χάρτης 2) χαρακτηρίζεται από μια έντονη διπολική λειτουργία των δυο μεγάλων αστικών κέντρων: της Λιβαδειάς, που είναι η έδρα της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης, και της πόλης των Θηβών.

Οι πόλεις αυτές δε λειτουργούν συμπληρωματικά, αντίθετα παρουσιάζουν μεγάλο βαθμό αυτοδυναμίας, με εξαίρεση ορισμένες διοικητικές εξαρτήσεις που αναπτύσσονται μεταξύ τους. Η αυτοδυναμία αυτή είναι συνέπεια της γενικότερης εξάρτησης του νομού από την περιοχή της Πρωτεύουσας. Διοικητικά όλοι οι οικισμοί σχεδόν εξαρτώνται από τη Λιβαδειά, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται συνεχώς προβλήματα έντονων αντιθέσεων ανάμεσα στους δυο πόλους του Νομού, γύρω από τους οποίους αναπτύσσεται το πλέγμα των υπόλοιπων οικισμών.

Ο νομός Βοιωτίας περιλάμβανε (μέχρι ότου ισχύσει το σχέδιο Καποδίστριας), 74 Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.) από τους οποίους οι περισσότεροι (το 54%) έχουν πληθυσμό μικρότερο από 1000 κατοίκους, (ενώ με το σχέδιο Καποδίστριας οι ΟΤΑ είναι 20 - 18 Δήμοι και 2 κοινότητες). Αυτός ο κατακερματισμός του Νομού, αλλά και γενικότερα της Ελλάδας, σε πολυάριθμους ΟΤΑ ήταν και είναι έντονο πρόβλημα, καθώς λόγω του σχετικά μικρού πληθυσμιακού μεγέθους τους, δεν έχουν τη δυνατότητα δυναμικής και ουσιαστικής συμμετοχής σε αναπτυξιακά προγράμματα, κάτι που έχει σαν αποτέλεσμα τη διατήρηση της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής στασιμότητας τους

Οι 74 ΟΤΑ μπορούν να ταξινομηθούν με βάση τα κοινά προβλήματά τους και τη σχετική αλληλεπίδρασή τους, στις παρακάτω ενότητες (Σχέδιο Χωροταξικής Ανάπτυξης Ν. Βοιωτίας:1997-):

1. Η πρώτη ενότητα με κέντρο το Σχηματάρι περιλαμβάνει τους οικισμούς Δήλεσι- Οινόφυτα- Οινόη- Τανάγρα- Κλειδί- Αγ. Θωμάς- Ασωπία και Σχηματάρι.

Κύριο χαρακτηριστικό της ενότητας αυτής είναι η έντονη ανάπτυξη της βιομηχανίας με όλα τα επακόλουθα: Πληθυσμιακή έκρηξη, κυρίως στα Οινόφυτα, στο Σχηματάρι και στο Δήλεσι, άναρχη οικιστική ανάπτυξη, μόλυνση κ.λ.π. Επίσης ένα άλλο χαρακτηριστικό αυτής της

ενότητας είναι η μεγάλη εξάρτησή της από την Αθήνα. Ένα πολύ σημαντικό ποσοστό των εργαζομένων στις βιομηχανίες της περιοχής κατοικεί στην Αθήνα και μετακινείται καθημερινά. Ακόμα ένα εξίσου μεγάλο ποσοστό των κατοίκων εξυπηρετείται από υπηρεσίες της Αθήνας.

2. Η δεύτερη ενότητα είναι τα Δερβενοχώρια, που περιλαμβάνει τους οικισμούς Στεφάνη, Πράσινο, Πάνακτο, Πύλη, Σκούρτη, Δαφνούλα. Η ενότητα αυτή είναι ιδιαίτερα προβληματική με οικισμούς ορεινούς, εγκαταλελειμμένους και απομονωμένους με κακό μάλλον δίκτυο σύνδεσης με τον υπόλοιπο νομό.
4. Με κέντρο τη Θήβα αναπτύσσεται μια τρίτη ενότητα που περιλαμβάνει τους οικισμούς: Θήβα- Νεοχωράκι- Καλλιθέα- Άρμα- Ελαιώνα- Ύπατο- Μουρίκι- Πλατανάκι- Αμπελοχώρι. Πρόκειται για αγροτικούς οικισμούς εγκατεστημένους σε εύφορα εδάφη. Η βιομηχανική ανάπτυξη της Θήβας κυρίως κατά μήκος του άξονα Θήβα - Σχηματάρι, συνετέλεσε ώστε ένα μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού τους να απασχολούνται στη βιομηχανία και να έχουν τις αγροτικές ασχολίες σα δεύτερη απασχόληση. Η ενότητα αυτή έχει διέξοδο στην παραλία του Ευβοϊκού κόλπου.
5. Τέταρτη ενότητα είναι αυτή που περιλαμβάνει τους οικισμούς Κόκκινο, Κάστρο, Αγ. Ιωάννη και Ακραίφνιο με κεφαλοχώρι το Ακραίφνιο. Η οικονομική ζωή της ενότητας αυτής εξαρτάται από τη μεταλλευτική εταιρία "ΛΑΡΚΟ" που είναι εγκατεστημένη εκεί.
6. Πέμπτη ενότητα με κέντρο το Καπαρέλλι είναι αυτή που περιλαμβάνει τους οικισμούς: Καπαρέλλι, Πλαταιές, Λουτούφιο, Λεύκτρα, Αγ. Βασίλειος. Πρόκειται για οικισμούς καθαρά γεωργικούς και εν μέρει κτηνοτροφικούς.
7. Η ενότητα με κέντρο τη Δόμβραινα περιλαμβάνει: Δόμβραινα, Ελλοπία, Ξηρονομή, Θίσβη, Αλυκή, Πρόδρομο, Παραλία Σαράντη. Είναι οικισμοί καθαρά γεωργικοί και κτηνοτροφικοί. Στη Δόμβραινα υπάρχουν λατομεία μαρμάρου. Χαρακτηριστικό της περιοχής είναι η έλλειψη επαρκούς αρδευτικού δικτύου καθώς και στραγγιστικού δικτύου με αποτέλεσμα να κατακλύζονται το χειμώνα από νερά γόνιμες εκτάσεις.
8. Έβδομη ενότητα είναι αυτή που έχει κέντρο τα Βάγια και περιλαμβάνει τους οικισμούς Λεοντάρι, Θεσπιές, Άσκη, Μαυρομάτι. Πρόκειται κύρια για αγροτικούς οικισμούς που εκμεταλλεύονται τον κάμπο των Βαγίων.
9. Ενότητα με τους οικισμούς Δίστομο- Στείρι- Κυριάκι - Άσπρα Σπίτια - Αντίκυρα- Δαύλεια. Κέντρο της ενότητας μπορεί να θεωρηθεί το Δίστομο. Κύριο χαρακτηριστικό της είναι η ύπαρξη κοιτασμάτων βωξίτη και η εγκατάσταση αντίστοιχων εξορυκτικών και βιομηχανικών μονάδων (Βωξίτες Διστόμου, ΠΕΣΙΝΕ). Η πλειονότητα των κατοίκων

απασχολείται σε αυτές τις δυο βιομηχανίες. Ειδικά η εγκατάσταση του βιομηχανικού συγκροτήματος ΠΕΣΙΝΕ, εκτός από τα σοβαρά προβλήματα μόλυνσης που δημιουργεί, με επιπτώσεις και στην κτηνοτροφία και στην αλιεία της περιοχής, έχει σαν αποτέλεσμα την εξάρτηση από αυτό ολόκληρης της περιοχής σε όλα τα επίπεδα (οικονομικό, κοινωνικό). Κοντά στην ενότητα αυτή βρίσκεται και η Αράχοβα που έχει χαρακτηριστεί παραδοσιακός οικισμός, στοιχείο που τη διαφοροποιεί από τους άλλους οικισμούς και δεν μπορεί να ενταχθεί λειτουργικά σε μια ενότητα.

10. Ενότητα με κέντρο τη Λιβαδειά, Ανάληψη, Ελικώνα Αγ. Άννα, Αγ. Τριάδα, Κορώνεια, Αγ. Παρασκευή, Αγ. Γεώργιο, Λαφύστι, Τσουκαλάδες. Πρόκειται για γεωργικούς και κτηνοτροφικούς οικισμούς που συνδέονται άμεσα με τη Λιβαδειά.
11. Ενότητα με κέντρο την Αλίαρτο που περιλαμβάνει τους οικισμούς Μάζι, Μούλκι, Πέτρα, Υψηλάντη, Ευαγγελίστρια, Σωληνάρι, Αλκομενές. Είναι κύρια αγροτικοί οικισμοί, που εκμεταλλεύονται εδάφη της Κωπαΐδος. Κύριο χαρακτηριστικό είναι ότι στις εύφορες εκτάσεις της περιοχής καλλιεργούνται βαμβάκι και όλα τα λαχανοκομικά είδη.
12. Με κέντρο τον Ορχομενό η ενότητα που αναπτύσσεται περιλαμβάνει και τους οικισμούς: Παύλο, Λούτσι, Πύργο, Διώνυσο, Προσήλιο, Ρωμέϊκο, Αγ.Ανδρέα, Καρυά, Αγ. Σπυρίδωνα, Αγ. Δημήτριο, Μαυρώγεια. Η ενότητα αυτή είναι κατ'έξοχην αγροτική με πρώιμες και όψιμες καλλιέργειες.
13. Ενότητα με τους οικισμούς Μαυρονέρι, Αγ. Βλάσσιο, Ακόντιο, Θούριο, και κέντρο τη Χαιρώνεια. Είναι αγροτικοί οικισμοί ενώ έχει και ανεπτυγμένη κτηνοτροφία.
14. Σε ξεχωριστή ενότητα κατατάσσονται οι οικισμοί Προφ. Ηλία, Βασιλικά, Παρόρι, Ανθοχώρι που πρόκειται για προβληματικά χωριά, άγονα οικονομικά ασθενή σχεδόν εγκαταλελημμένα και έχουν ιδιαίτερες σχέσεις με τη Λοκρίδα.

Από την 1-1-99 που μπαίνει σε εφαρμογή το νομοσχέδιο Καποδίστρια με τη συνένωση Κοινοτήτων προκύπτουν 18 Δήμοι και 2 Κοινότητες (Παράρτημα:Χάρτης 3):

1. Δήμος Ακραιφνίας, 2. Δήμος Αλίαρτου, 3. Δήμος Αραχόβης, 4. Δήμος Βαγίων, 5. Δήμος Δαύλειας, 6. Δήμος Δερβενοχωρίων, 7. Δήμος Δίστομου, 8. Δήμος Θεσπιέων, 9. Δήμος Θηβαίων, 10. Δήμος Θίσβης, 11. Δήμος Κορώνειας, 12. Δήμος Λιβαδειάς, 13. Δήμος Οινοφύτων, 14. Δήμος Ορχομενού, 15. Δήμος Πλαταιών, 16. Δήμος Σχηματαρίου, 17. Δήμος Τανάγρας, 18. Δήμος Χαιρώνειας
- και οι Κοινότητες Κυριακίου, Αντικόρας.

2.4. Οι Δημογραφικές εξελίξεις στο Νομό Βοιωτίας

2.4.1. Πληθυσμιακές μεταβολές

Μελετώντας τον πληθυσμό μπορούμε να εξάγουμε πολύτιμα συμπεράσματα και να διαμορφώσουμε πολιτικές επηρεάζοντας τόσο την οικονομική όσο και την κοινωνική ζωή των ατόμων που αποτελούν την κοινωνία.

Προκειμένου να υπολογιστεί η συντελεσθείσα πληθυσμιακή μεταβολή κατά τις δεκαετίες 1971-1981 και 1981-1991 στο νομό Βοιωτίας πρόκειται να χρησιμοποιηθούν:

- η απόλυτη πληθυσμιακή μεταβολή
- η ποσοστιαία μεταβολή του πληθυσμού
- ο μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής (ΜΕΡΜ).

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.4.1α

Εξέλιξη του πληθυσμού στο Ν. Βοιωτίας 1971-1991

	1971	1981	1991	% ΜΕΤΑΒ. 71-81	% ΜΕΤΑΒ. 81-91
ΝΟΜΟΣ ΒΟΙΩΤΙΑΣ	107.459	117.175	134.108	9,04	14,45
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ	504.407	537.984	582.280	6,65	8,23

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε., Απογραφές πληθυσμού 1971,81,91.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.4.1β

Πληθυσμιακή μεταβολή του Ν. Βοιωτίας 1971/ 91

	ΑΠΟΛΥΤΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ	ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ (%) ΜΕΤΑΒΟΛΗ	ΜΕΡΜ '71-'81	ΜΕΡΜ '81-'91
ΝΟΜΟΣ ΒΟΙΩΤΙΑΣ	16.933	14.45	0,87	1,36
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ	44.296	8.23	0,65	0,79

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφές πληθυσμού.

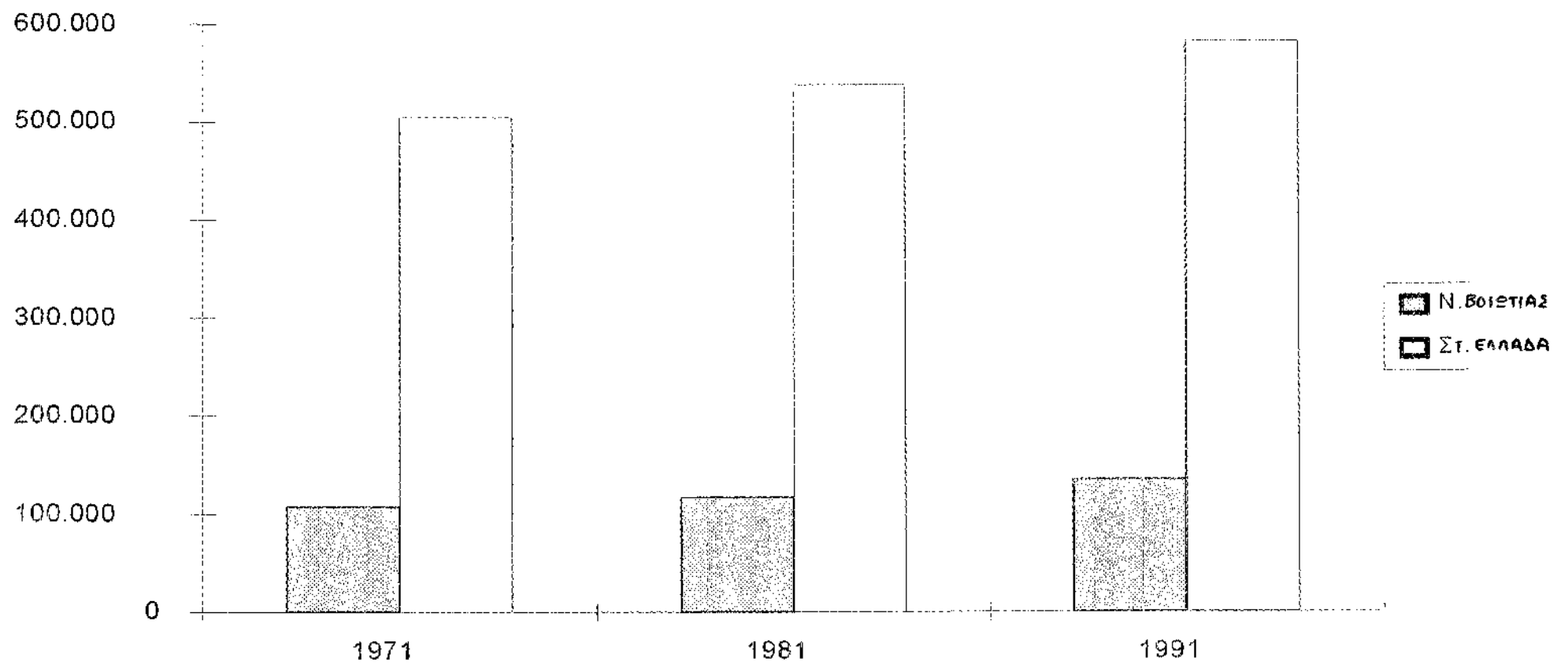
Συγκεκριμένα, στη δεκαετία 1971-81 παρατηρείται στο νομό (Πίνακας 2.4.1α) συνολική αύξηση 9,04%, χαμηλότερη κατά δυο ποσοστιαίες μονάδες της αντίστοιχης αύξησης πληθυσμού της χώρας, που ήταν για την ίδια περίοδο, ίση με 11,08%, αλλά αρκετά υψηλότερη από την αύξηση της περιφέρειας.

Στη δεκαετία 1981-91 η αύξηση του πληθυσμού για το νομό είναι 14,45% που όπως φαίνεται από τη σύγκριση των δεδομένων υπερτερεί σε σύγκριση με την αύξηση του πληθυσμού της περιφέρειας 8,23% και της χώρας 5,33%.

Σημαντικοί παράγοντες, οι οποίοι επιδρούν στην εν γένει δημογραφική κατάσταση κάθε περιοχής, όπως και του νομού Βοιωτίας, είναι η φυσική κίνηση του πληθυσμού καθώς επίσης και το μέγεθος του μεταναστευτικού κύκλου (μετανάστευση-παλιννόστηση). Η δεκαετία του '70 στην Ελλάδα χαρακτηρίστηκε από μεγάλο κύμα παλιννόστησης κυρίως λόγω των αρνητικών κοινωνικοοικονομικών συνθηκών που επικρατούσαν στη Δυτική Γερμανία.

Παρ'όλα αυτά εκείνο το οποίο ενδιαφέρει περισσότερο να γνωρίζουμε για τη μεταβολή ενός μεγέθους, στην περίπτωση μας του πληθυσμού, είναι το μέσο ετήσιο ποσοστό μεταβολής κατά το οποίο ο πληθυσμός μεταβάλλεται διαχρονικά. Από τον υπολογισμό του μέσου ετήσιου ρυθμού μεταβολής του πληθυσμού (Πίνακας 2.4.1β) και λαμβάνοντας υπόψη ότι για το σύνολο της χώρας οι μέσοι ετήσιοι ρυθμοί μεταβολής του πληθυσμού ήταν: 1,056 δεκαετία '71-'81) και 0,52 (δεκαετία '81-'91) διαπιστώνουμε ότι ο νομός Βοιωτίας παρουσίασε την τελευταία δεκαετία τάσεις αύξησης του πληθυσμού της, εμφανίζοντας μεγαλύτερο μέσο ετήσιο ρυθμό μεταβολής την δεκαετία 1981-91 (1,36) από τον αντίστοιχο μέσο ετήσιο ρυθμό μεταβολής της περιφέρειας (0,79) και της χώρας (0,52) για την ίδια χρονική περίοδο.

Εξέλιξη του πληθυσμού στο Ν.Βοιωτίας 1971-91



2.4.2. Δείκτες Γεννητικότητας και Θνησιμότητας

Η γεννητικότητα και η θνησιμότητα αποτελούν βασικές δημογραφικές διαδικασίες. Η γεννητικότητα αποτελεί τη διαδικασία της βιολογικής ανανέωσης του πληθυσμού ενώ η θνησιμότητα αποτελεί την διαδικασία της φυσιολογικής φθοράς του. Οι δυο αυτές δημογραφικές διαδικασίες αντιπροσωπεύουν τη συχνότητα με την οποία εμφανίζονται τα φυσιολογικά φαινόμενα της γέννησης και του θανάτου μέσα σε ένα κοινωνικό σύνολο.

Οι δείκτες που εκφράζουν ποσοτικά τις δυο αυτές δημογραφικές διαδικασίες είναι ο αδρός δείκτης γεννητικότητας και ο αδρός δείκτης θνησιμότητας (Τσαούσης: 1991).

Υπολογίζοντας τους δυο δείκτες στα πληθυσμιακά δεδομένα του 1991 προκύπτουν τα αποτελέσματα του Πίνακα 2.4.2 :

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.4.2

Αδρός δείκτης γεννητικότητας και θνησιμότητας του Ν. Βοιωτίας 1991

	ΑΔΡΟΣ ΔΕΙΚΤΗΣ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	ΑΔΡΟΣ ΔΕΙΚΤΗΣ ΘΝΗΣΙΜΟΤΗΤΑΣ
ΝΟΜΟΣ ΒΟΙΩΤΙΑΣ	7,67	8,53
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ	8,44	9,99
ΕΛΛΑΔΑ	9,98	9,25

Πηγή: ΕΣΥΕ., Απογραφές πληθυσμού

Από τον παραπάνω πίνακα διαπιστώνουμε ότι οι τιμές των δυο δεικτών είναι μικρότερες συγκρινόμενοι με τους αντίστοιχους της περιφέρειας και της χώρας, ενώ σχολιάζοντας την τιμή του δείκτη θνησιμότητας μπορούμε να πούμε ότι λαμβάνει αυτή την τιμή εξαιτίας της γειτνίασης του νομού με την Αθήνα (ιατροφαρμακευτική περίθαλψη κ.α.).

2.4.3. Δείκτες Γήρανσης και Εξάρτησης

Στη δημογραφία γίνεται πολύ συχνά λόγος για γήρανση του πληθυσμού. με τον όρο αυτόν δηλώνεται η αύξηση του ποσοστού του γεροντικού πληθυσμού ή το ποσοστό του γεροντικού στο σύνολο του πληθυσμού μιας χώρας (Σακέλλης Ι.,:1992). Ο γεροντικός πληθυσμός περιλαμβάνει τον πληθυσμό από την ηλικία των 65 ετών και άνω και μαζί με την ομάδα του παιδικού πληθυσμού, που περιλαμβάνει άτομα ηλικίας 0-14 ετών, αποτελούν το

συντηρούμενο πληθυσμό. Το υπόλοιπο μέρος του πληθυσμού, δηλ. τα άτομα ηλικίας 15-64 ετών αποτελούν τον ενεργό πληθυσμό. (Τσαούσης :1991).

Η γήρανση του πληθυσμού αποτελεί το σπουδαιότερο χαρακτηριστικό που σημαδεύει τις δημογραφικές εξελίξεις σε ολόκληρη τη χώρα, και προβλέπεται να έχει δυσμενέστερες κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις, πολλές από τις οποίες αρχίζουν να γίνονται ορατές και στην καθημερινή οικονομική ζωή. Οι κυριότερες αφορούν : α) την ολοένα και μεγαλύτερη συρρίκνωση του πληθυσμού εργάσιμης ηλικίας και β) το βάθεμα της κρίσης του ήδη προβληματικού ασφαλιστικού συστήματος, οι δαπάνες του οποίου επιβαρύνουν τον εργαζόμενο πληθυσμό.

Η κατανομή του πληθυσμού στις τρεις μεγάλες ομάδες ηλικιών, δηλ. στα άτομα ηλικίας (0-14 ετών), στα άτομα ηλικίας (15-64 ετών) και στα άτομα ηλικίας 65 ετών και άνω, μας επιτρέπει να υπολογίσουμε δυο πολύ σημαντικούς δείκτες, το δείκτη εξάρτησης και το δείκτη γήρανσης.

Ο δείκτης εξάρτησης μας δείχνει πόσοι συντηρούμενοι (παιδες και γέροντες) αντιστοιχούν σε 100 άτομα του ενεργού πληθυσμού. Δηλαδή μας δείχνει το βάρος που φέρει ο ενεργός πληθυσμός σε μια δεδομένη στιγμή. Όσο υψηλότερος είναι ο δείκτης αυτός τόσο μεγαλύτερο το βάρος που φέρει ο ενεργός πληθυσμός. Αντίθετα χαμηλός δείκτης εξάρτησης θεωρείται ένδειξη ικανοποιητικής προοπτικής για την οικονομική ανάπτυξη. Έτσι υψηλή γεννητικότητα και υψηλή θνησιμότητα συνεπάγονται υψηλό δείκτη εξάρτησης και αντίστροφα. (Τσαούσης :1991).

Ο δείκτης γήρανσης του πληθυσμού μας δείχνει πόσοι συντηρούμενοι γέροντες αναλογούν σε 100 συντηρούμενους νέους. Όσο μικρότερος ο δείκτης τόσο νεαρότερος είναι ο πληθυσμός, ενώ όσο ο δείκτης αυξάνει τόσο ο πληθυσμός ωριμάζει ή και γηράσκει (ανάλογα με το ύψος του δείκτη).

Η μαθηματική έκφραση των δεικτών γήρανσης και εξάρτησης είναι:

$$\text{Δείκτης γήρανσης} = \left\{ \frac{\text{πληθυσμός (65 +) ετών}}{\text{πληθυσμός (0-14)ετών}} \right\} * 100$$

$$\text{Δείκτης εξάρτησης} = \left\{ \frac{\text{πληθυσμός (0-14)ετών} + \text{πληθυσμός (65+)ετών}}{\text{Πληθυσμός (15-64)ετών}} \right\} * 100$$

Εφαρμόζοντας τους παραπάνω τύπους στα πληθυσμιακά δεδομένα του 1991 προκύπτουν τα παρακάτω αποτελέσματα που παρουσιάζονται στον Πίνακα 2.4.3. που ακολουθεί:

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.4.3

Δείκτης γήρανσης και εξάρτησης στο Ν. Βοιωτίας 1991

	ΔΕΙΚΤΗΣ ΕΞΑΡΤΗΣΗΣ	ΔΕΙΚΤΗΣ ΓΗΡΑΝΣΗΣ
ΝΟΜΟΣ ΒΟΙΩΤΙΑΣ	52,09	64,73
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ	53,51	79,00
ΕΛΛΑΔΑ	49,12	71,11

Πηγή: ΕΣΥΕ., Απογραφές πληθυσμού

Σύμφωνα με τα στοιχεία του παραπάνω πίνακα βλέπουμε ότι οι δείκτες στο νομό Βοιωτίας παρουσιάζουν χαμηλότερες τιμές και ειδικά ο δείκτης γήρανσης έχει μεγάλη απόκλιση από τους αντίστοιχους για το σύνολο της περιφέρειας και της χώρας που σημαίνει ότι υπάρχει νεαρότερος πληθυσμός στο νομό σε σχέση με την περιφέρεια και τη χώρα.

Τα δυσόιωνα μηνύματα που προκύπτουν από τη σύγκριση αυτή αφορούν κυρίως την περιφέρεια καθώς ο πληθυσμός της τείνει να ωριμάζει ή να γηράσκει εντονότερα από το σύνολο της χώρας και ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός της φέρει πολύ πιο μεγάλο βάρος συγκριτικά με το βάρος που φέρει ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός της χώρας με δυσμενείς συνέπειες στις προοπτικές για οικονομική ανάπτυξη της.

2.4.4. Πυραμίδες ηλικιών

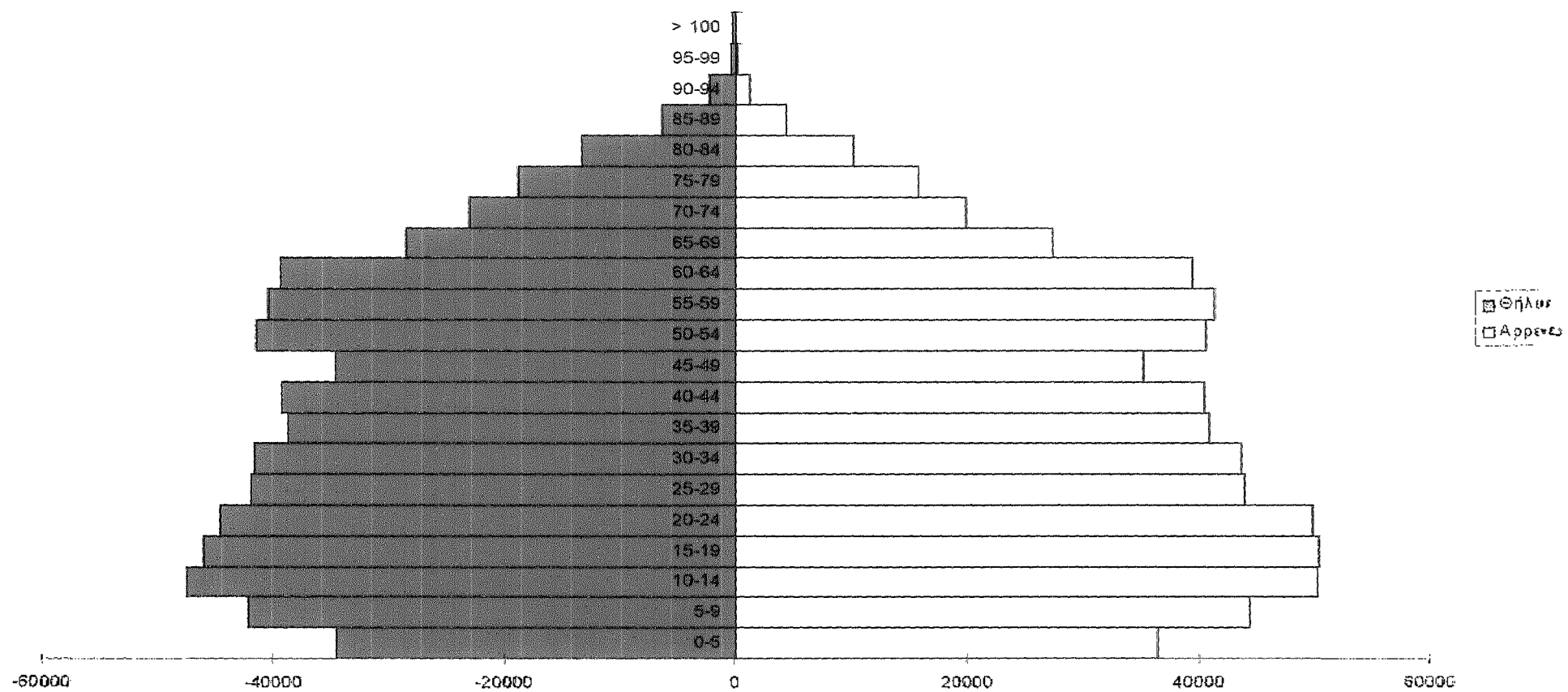
Οι πυραμίδες ηλικιών του πληθυσμού αποτελούν ένα πολύ σημαντικό εργαλείο με τη βοήθεια του οποίου μπορούμε να αναπαραστήσουμε σε διάγραμμα την ηλικιακή και κατά φύλο σύνθεση και την εξελικτική πορεία της γήρανσης του πληθυσμού.

Από το γενικό σχήμα μιας πυραμίδας μπορεί κανείς να αντιληφθεί το είδος του πληθυσμού από την άποψη της ηλικιακής σύνθεσης. Επίσης κατά τη μελέτη των πυραμίδων παρατηρούμε ότι παρουσιάζονται 'ουλές' και 'διογκώσεις' σε διάφορες στατιστικές γενιές, που αντιστοιχούν σε διάφορα σημαντικά κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά γεγονότα τα οποία επηρέασαν πτωτικά ή αυξητικά τις επιμέρους αυξητικές γενιές. (Τσαούσης 1991).

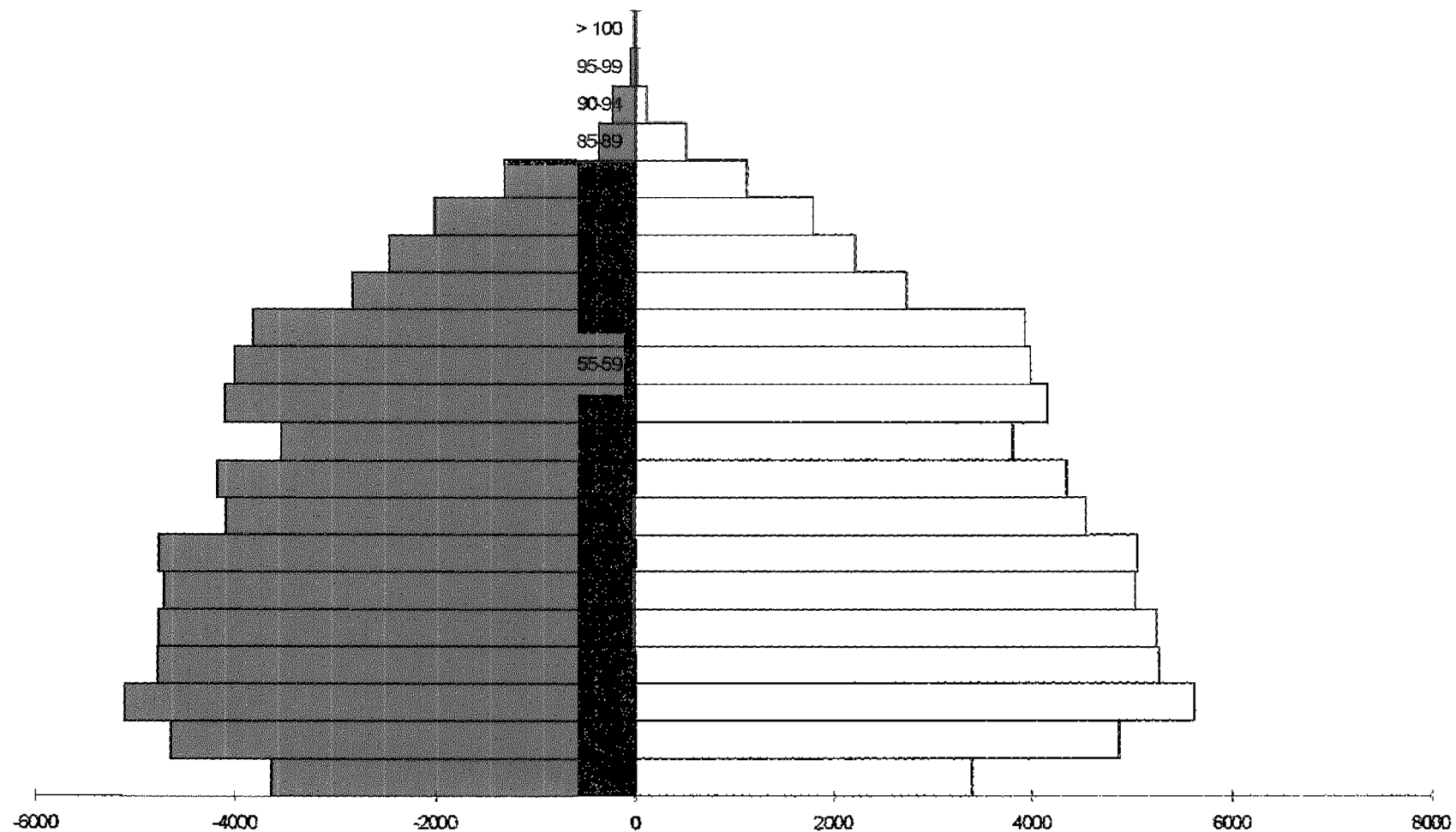
Στην πυραμίδα ηλικιών του Νομού Βοιωτίας η συμμετοχή των ομάδων ηλικιών ως 34 ετών είναι σημαντικά μεγαλύτερη από ότι στο σύνολο της περιφέρειας, διαγράφεται μια αρκετά αισιόδοξη εικόνα για το μέλλον (εξάλλου η πληθυσμιακή αύξηση ακολουθεί ρυθμούς μεγαλύτερους του μέσου όρου) όταν για την περιφέρεια μπορούμε να μιλάμε για 'φθίνοντα'

πληθυσμό μιας και η σημερινή αναπαραγωγική γενιά θα αντικατασταθεί από μικρότερη σε μέγεθος μελλοντική γενιά.

Πυραμίδα ηλικιών Στερεάς Ελλάδας 1991



Πυραμίδα ηλικιών Ν. Βοιωτίας 1991



■ Θήλειες
□ Άρρενες

2.4.5. Χωρική κατανομή του πληθυσμού

Η παγκόσμια ροπή προς την αστικοποίηση που παρατηρείται τα τελευταία δέκα χρόνια δεν άφησε ανεπηρέαστη τη χώρα μας αλλά και τους νομούς της, όπου παρατηρείται ένα πέρασμα από τον αγροτικό στον ημιαστικό πληθυσμό.

Ο Πίνακας 2.4.5. που ακολουθεί παρουσιάζει την ποσοστιαία κατανομή του πληθυσμού κατά επίπεδα αστικότητας στο νομό Βοιωτίας και στην περιφέρεια της Στερεάς Ελλάδας για τα έτη 1971, 1981, 1991 (Παράρτημα: Χάρτης 4)

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.4.5

Ποσοστιαία κατανομή πληθυσμού κατά επίπεδα αστικότητας 1971

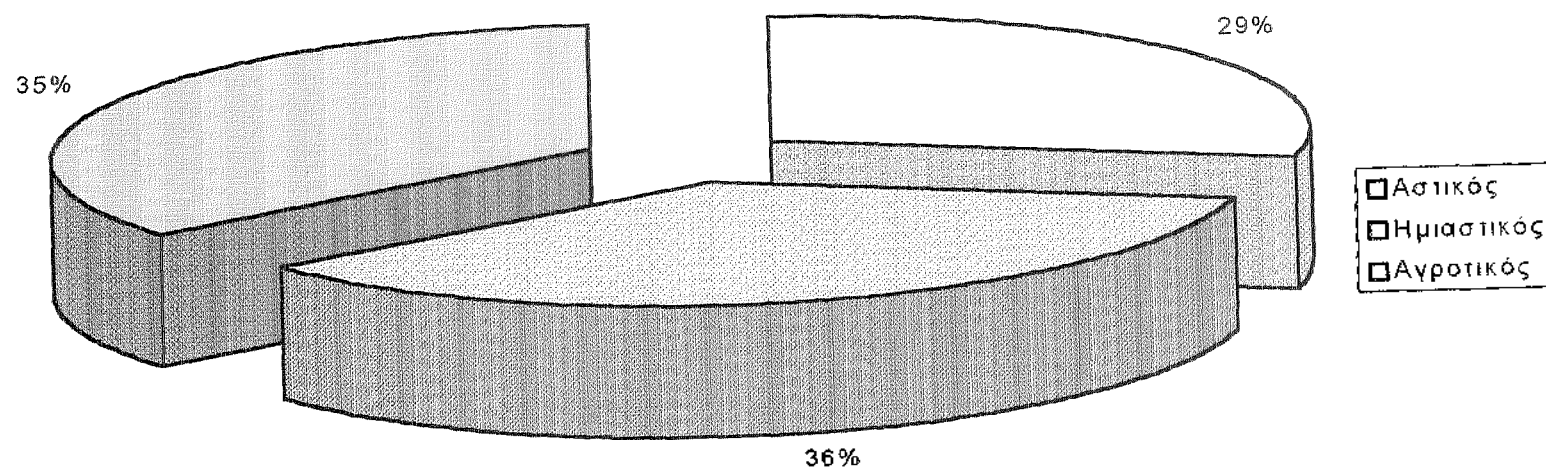
	ΑΣΤΙΚΟΣ	ΗΜΙΑΣΤΙΚΟΣ	ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ
ΒΟΙΩΤΙΑ	32242 28,1%	26601 23,2%	55832 48,7%
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ	106839 21,2%	113329 22,4%	285330 56,4%
1981			
ΒΟΙΩΤΙΑ	36481 31,1%	36300 31,0%	44394 37,9%
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ	123194 22,9%	150841 28,0%	263949 49,1%
1991			
ΒΟΙΩΤΙΑ	38804 28,93%	48176 35,93%	47128 35,14%
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ	145725 25,04%	171945 29,52%	264610 45,44%

Πηγή : ΕΣΥΕ. Απογραφή πληθυσμού 1991

Στο νομό Βοιωτίας παρατηρείται την περίοδο 1971-1991, αύξηση του ποσοστού του αστικού πληθυσμού, καθώς και του ημιαστικού ενώ σημαντική μείωση κατά 13 ποσοστιαίες μονάδες εμφανίζει ο πληθυσμός των αγροτικών περιοχών. Τη μείωση του αγροτικού πληθυσμού επωμίζεται όπως φαίνεται ο ημιαστικός πληθυσμός.

Αντίθετα ο ρυθμός αύξησης του αστικού πληθυσμού δεν ακολούθησε τη γενικότερη πορεία του συνόλου της χώρας. Η αστικοποίηση του πληθυσμού του Ν. Βοιωτίας περιορίστηκε στα ημιαστικά κέντρα και επηρέασε ελάχιστα τα αστικά κέντρα (απόλυτη αύξηση αστικού πληθυσμού του Ν. Βοιωτίας μόλις κατά 6.562 άτομα κατά την περίοδο 1971-1991).

Κατανομή πληθυσμού κατά επίπεδα αστικότητας Ν. Βοιωτίας 1991



2.4.6 Η Μετανάστευση στο Νομό Βοιωτίας

Ο Νομός Βοιωτίας παρουσιάζει μεγάλη αντίσταση στη μόνιμη εξωτερική μετανάστευση. Στη δεκαετία 61-71 περιορίστηκε στο πολύ χαμηλό επίπεδο της τάξης του 2,6% έναντι του 10,2% σε επίπεδο χώρας. Στην περίοδο 81-87 το ποσοστό της συνολικής μεταναστευτικής κίνησης για το νομό ανέρχεται στο 5,4% (Πίνακας 2.4.6.).

Η αστικοποίηση της περιφέρειας του νομού αποτελεί τον πλέον ανταγωνιστικό παράγοντα της συνολικής μετανάστευσης για το νομό. Οι κυριότεροι παράγοντες που συντέλεσαν στην εισβολή του αστικού πρότυπου στην ύπαιθρο και έθεσαν σοβαρό φραγμό στη μόνιμη εξωτερική μετανάστευση συνοψίζονται στους εξής:

1. Η δημιουργία δημοσίων έργων, κυρίως στη δεκαετία 55-65, αλλά και αργότερα με την κατασκευή μεγάλων εγχειοβελτιωτικών έργων στην Κωπαΐδα.
2. Η ενίσχυση της δημόσιας διοίκησης και η εγκατάσταση νέων βιομηχανιών μετά το 1963 που παρατηρείται ραγδαία ανάπτυξη του δευτερογενή τομέα.
3. Η ταχύτατη εξάπλωση της οικονομίας της αγοράς σε συνδυασμό με τη διάδοση καινοτομιών και παντός είδους πληροφοριών.
4. Η γειτνίαση της περιοχής με την Αθήνα σε συνδυασμό με τη βελτίωση του Εθνικού οδικού άξονα Αθηνών- Λαμίας.

Παρόλα αυτά, οι δυσκολίες στον εκσυγχρονισμό των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, το χαμηλό εισόδημα της απασχόλησης στη γεωργία και η περιορισμένη (χωρικά) εξωγεωργική απασχόληση, συντέλεσαν στη διαρροή του αγροτικού πληθυσμού κυρίως προς την Αθήνα, που ήταν ένας νέος κόσμος, ο οποίος προσέφερε περισσότερες δυνατότητες για εργασία και οικονομική άνοδο. Εξάλλου ανέκαθεν τα αστικά κέντρα και δη η πρωτεύουσα ερέθιζαν τη φαντασία και την περιέργεια των κατοίκων της υπαίθρου, καθώς οι ποικίλες δυνατότητες ψυχαγωγίας αποτελούν πόλο έλξης στην πόλη.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.4.6

Καθαρή φυσική κίνηση -Εκτιμήσεις μεταναστευτικής κίνησης ' 81-'87.

ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ '81 Ν. ΒΟΙΩΤΙΑΣ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ '87 Ν. ΒΟΙΩΤΙΑΣ	ΚΑΘΑΡΗ ΦΥΣΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ '81-'87	ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ '81-'87
117.175	125.620	1.873	6.572 (5,4%)

2.4.7 Εκτιμήσεις πληθυσμιακής εξέλιξης

Η αυξομείωση των πληθυσμιακών μεγεθών κατά τη χρονική περίοδο 1960-1994 μπορεί να ταξινομηθεί σε τρεις φάσεις ανάλογα με τα κοινωνικο-οικονομικά προβλήματα που προσδιορίζουν την ανάπτυξη της περιοχής.

A) δεκαετία του 1960: μείωση του πληθυσμού σαν αποτέλεσμα της μετανάστευσης προς το εξωτερικό για οικονομικούς και άλλους λόγους.

B) 1970-1990: περίοδο αύξησης του γενικού πληθυσμού που είναι απόρροια της βιομηχανικής ανάπτυξης, βελτίωση του βιοτικού επιπέδου και δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Η συμμετοχή του νομού στην απασχόληση σαν ποσοστό (%) της συνολικής εθνικής απασχόλησης στη βιοτεχνία- βιομηχανία την τελευταία εικοσαετία ήταν 2,8% (στοιχεία ΕΣΥΕ).

γ) 1991-1994 ελαφρά αύξηση του πληθυσμού καθώς εξακολουθούν να ισχύουν οι λόγοι της περασμένης δεκαετίας ενώ παρατηρείται μια τάση επιστροφής του πληθυσμού προς την επαρχία αποτέλεσμα της ποιότητας ζωής που προσφέρεται σε αυτές τις περιοχές συγκριτικά με την Αθήνα.

Οι εκτιμήσεις αυτές δεν λαμβάνουν υπόψη τις εξελίξεις στις πρώην σοσιαλιστικές χώρες της κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης με αποτέλεσμα τη ύπαρξη ενός ισχυρού μεταναστευτικού ρεύματος προς τη χώρα μας. Παράλληλα έντονα είναι και το κύμα της παλιννόστησης τα τελευταία χρόνια.

Τα στοιχεία αυτά έρχονται να αλλοιώσουν τις εκτιμήσεις της πληθυσμιακής εξέλιξης οι οποίες στηρίζονται στις φυσικές τάσεις του πληθυσμού. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι εάν δε ληφθούν άμεσα συγκεκριμένα μέτρα και πολιτικές από το κράτος για την ανάπτυξη της περιοχής και τη βελτίωση του μηχανισμού της αγοράς εργασίας η κατάσταση θα οξυνθεί.

2.5. Η Οικονομική φυσιογνωμία του Νομού.

Το κύριο χαρακτηριστικό του Νομού είναι ότι βρίσκεται κοντά στην Αθήνα με αποτέλεσμα να αποτελεί ένας από πιο καθοριστικούς παράγοντες οικονομικής ανάπτυξης της Βοιωτίας (πρόσβαση σε αγορές, ταχύτερη ενημέρωση κλπ.).

Η οικονομική φυσιογνωμία και κατ' επέκταση και η κοινωνική του Νομού καθορίζεται από τα ακόλουθα χαρακτηριστικά :

1. Τους εύφορους κάμπους της Κωπαΐδος, των Θηβών και των Βαγίων με πλούσια εδάφη όχι όμως αξιοποιημένα αρκετά εξαιτίας της μη πλήρους άρδευσής τους.
2. Το μεγάλο ορυκτό πλούτο :
 - ✓ Πλούσια κοιτάσματα βωξίτη στον Παρνασσό και τον Ελικώνα,
 - ✓ Λατομεία μαρμάρου στη Δόμβραινα,
 - ✓ Κοιτάσματα χρωμίου- νικελίου (Λάρκο)
3. Τη μεγάλη συγκέντρωση βιομηχανιών στον άξονα Οινόφυτα - Σχηματάρι - Θήβα.
4. Το βιομηχανικό συγκρότημα του Αλουμινίου της Ελλάδας (ΠΕΣΙΝΕ) στην Αντίκυρα, που αποτελεί πόλο απορρόφησης ενός σημαντικού ποσοστού του εργατικού δυναμικού του νομού και κυρίως της Επαρχίας Λιβαδειάς.
5. Την τουριστική περιοχή της Αράχοβας που αποτελεί τη μόνη τουριστικά αναπτυγμένη περιοχή του Νομού με το παρακείμενο χιονοδρομικό κέντρο. Τις οικονομικά καθυστερημένες περιοχές : α) Δερβενοχώρια, β) περιοχή στα σύνορα με την επαρχία Λοκρίδας (Ανθοχώρι, Βασιλικά Παρόρι, Πρ. Ηλίας).

Απ' τα παραπάνω συμπεραίνεται ότι η οικονομική ανάπτυξη του Νομού στηρίζεται κύρια στη βιομηχανία και την εκμετάλλευση του ορυκτού πλούτου και δευτερευόντως γεωργική εκμετάλλευση των κάμπων Κωπαΐδος και Θηβών. Πρέπει να σημειωθεί ότι η γεωργία αποτελεί την κύρια απασχόληση των κατοίκων στην περιοχή της Λιβαδειάς (Κωπαΐδα).

Στην επαρχία Θηβών την τελευταία δεκαετία με την εγκατάσταση μεγάλου αριθμού βιομηχανιών, η βιομηχανία διαφοροποιήθηκε από γεωργική σε γεωργικοβιομηχανική. Σήμερα ένα μεγάλο μέρος των κατοίκων της περιοχής απασχολείται στη βιομηχανία και από αυτούς αρκετοί εξακολουθούν να ασχολούνται με τη γεωργία σα δεύτερο επάγγελμα.

Προκειμένου να αποδώσουμε την οικονομική φυσιογνωμία του νομού θα μελετήσουμε τη διάρθρωση και εξέλιξη του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος (ΑΕΠ), της

απασχόλησης, της παραγωγής και των δυναμικών τομέων της με ιδιαίτερη αναφορά στον γεωργικό τομέα κυρίως κατά τη δεκαετία 1981-1991.

Οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν στην παρούσα ενότητα προέρχονται από τα στοιχεία της ΕΣΥΕ, το Υπουργείο Γεωργίας και το περιοδικό Επιλογή (Εκδοση 1998)⁵.

2.5.1. Διάρθρωση και Εξέλιξη του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος

Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (Α.Ε.Π) είναι ο πιο διαδεδομένος δείκτης μέτρησης της οικονομικής ευημερίας και του πλούτου μιας χωρικής μονάδας. Αποτελεί επίσης ένα από τα μέτρα για τον προσδιορισμό του βαθμού πραγματοποίησης των σκοπών της αναπτυξιακής πολιτικής. Είναι όμως γνωστό ότι δεν αποδίδει πάντοτε την ακριβή εικόνα της οικονομικής κατάστασης σε μια χωρική μονάδα. Το Α.Ε.Π μετρά ένα σύνολο προϊόντων που παράγονται ετησίως σε μια οικονομία, σε τιμές της αγοράς. Δεν μετρά για ποιόν παράγονται αυτά τα προϊόντα, ή το αν η διανομή τους είναι δίκαιη ενώ δεν καταμετρούνται προϊόντα ή υπηρεσίες που παράγονται και καταναλώνονται μέσα στο κύκλωμα του νοικοκυριού. Παρ' όλα αυτά όμως, είναι ο σημαντικότερος οικονομικός δείκτης που χρησιμοποιείται στις διεθνείς συγκρίσεις του βαθμού οικονομικής ανάπτυξης.

Στη συνέχεια παρουσιάζεται στον Πίνακα 2.5.1 η κατανομή του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος (ΑΕΠ) στην περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας και στο νομό Βοιωτίας για την περίοδο 1981-1994:

⁵ Τα στοιχεία του περιοδικού Επιλογή είναι εκτιμήσεις και όχι επίσημα στατιστικά στοιχεία.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.5.1
Εξέλιξη του ΑΕΠ του Ν. Βοιωτίας 1981-1994

ΕΤΟΣ	ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ ⁶		Ν. ΒΟΙΩΤΙΑΣ	
	ΑΕΠ (ΕΚΑΤ. ΔΡΧ)	(%) ΧΩΡΑΣ	ΑΕΠ (ΕΚΑΤ. ΔΡΧ)	(%) ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ
1981	137301	7,1	43780	31,9
1982	156804	6,8	50804	32,4
1983	181287	6,6	62181	34,3
1984	227874	6,8	77228	33,8
1985	277812	6,7	94734	34,1
1986	332579	6,8	108088	32,5
1987	363931	6,7	116094	31,9
1988	446607	6,8	146040	32,7
1989	518161	6,6	164257	31,7
1990	595168	6,5	199272	33,5
1991	735031	6,6	237415	32,3
1992	761110	6,2	256852	33,7
1993	861656	6,15	291377	33,8
1994	955414	6,13	319986	33,5

Πηγή: ΕΣΥΕ, Διεύθυνση Εθνικών Λογαριασμών και Επιλογή για στοιχεία από το 1992 και έπειτα.

Μελετώντας τον προηγούμενο πίνακα διαπιστώνουμε ότι όσο αφορά το Νομό Βοιωτίας, το Περιφερειακό Προϊόν αποτελεί το 31,3% ως το 34,3% του συνολικού ΑΕΠ της περιφέρειας,⁷ δηλαδή το 1/3 περίπου γεγονός το οποίο φανερώνει την ύπαρξη υποδομών, επενδύσεων. Επίσης, την περίοδο 1989-'90 παρουσιάζει μικρή πτωτική τάση παίρνοντας το 1989 τη μικρότερη τιμή του. Σχετικά με το ΑΕΠ της περιφέρειας ως ποσοστό του συνολικού ΑΕΠ της χώρας, παρατηρούμε ότι το χρονικό διάστημα 1992-94 εμφανίζει εξίσου πτωτική τάση λαμβάνοντας τη μικρότερη τιμή του το 1994 (6,13%).

Από την ανάλυση του ΑΕΠ κατά τομέα παραγωγής είναι δυνατό να εξαγάγουμε κάποια συμπεράσματα σχετικά την παραγωγική δομή του νομού, και τη συμβολή του στην οικονομία της περιφέρειας (Παράρτημα : Χάρτης 5) και της χώρας. Στον Πίνακα

⁶ Στο υπολογισμό του ΑΕΠ της Στερεάς Ελλάδας δεν περιλαμβάνεται η Αττική.

⁷ Στον υπολογισμό του ΑΕΠ δεν συμπεριλαμβάνεται ο Ν. Αττικής

2.5.1α που ακολουθεί παρουσιάζεται το ΑΕΠ κατά τομέα παραγωγής (πρωτογενής, δευτερογενής, τριτογενής) για τα έτη 1981-1991.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.5.1α

Διάρθρωση του ΑΕΠ του Ν. Βοιωτίας κατά τομέα παραγωγής για τα έτη 1981,1991 (τρέχουσες τιμές σε εκατ. δρχ.)

	1981 ΤΟΜΕΙΣ				1991 ΤΟΜΕΙΣ			
	ΣΥΝΟΛ	ΠΡΩΤΟΓ	ΔΕΥΤ/ΓΕΝ	ΤΡΙΤ/ΓΕΝ	ΣΥΝΟΛΟ	ΠΡΩΤΟΓ.	ΔΕΥΤ/ΓΕΝ	ΤΡΙΤ/ΓΕΝ
Ν. ΒΟΙΩΤΙΑΣ	43.820 100%	7.964 (18,2%)	27.882 (63,6%)	7.974 (18,2%)	227.610 100%	51.353 (22,6%)	124.422 (54,7%)	51.835 (22,8%)
ΣΤ. ΕΛΛΑΔΑ	132.301 100%	27.419 (20,7%)	67.512 (51,1%)	37.372 (28,2%)	729.571 100%	167.769 (23,0%)	308.664 (42,3%)	253.138 (34,7%)
ΣΥΝΟΛΟ	185.997	329.285	570.439	960.247	11058.657	1.838.824	2.970.514	6.249.319
ΧΩΡΑΣ	1 100%	(17,7%)	(30,7%)	(51,6%)	100%	(16,6%)	(26,9%)	(56,5%)

Πηγή: ΕΣΥΕ, Διεύθυνση Εθνικών Λογαριασμών.

Από τα δεδομένα του πίνακα 2.5.1α παρατηρούμε ότι, και για τις δυο χρονιές ('81, '91) ο δευτερογενής τομέας είναι ο κύριος παραγωγικός τομέας στο νομό με ποσοστά συμμετοχής στο ΑΕΠ 63,6% και 54,7% αντίστοιχα όταν ο τομέας συμβάλλει στην παραγωγή του συνολικού ΑΕΠ της περιφέρειας κατά 51,1% το 1981 και 42,3% το 1991. Η μεγάλη συμβολή του δευτερογενή τομέα στην οικονομία του νομού εξηγείται από την ύπαρξη πολλών μεταποιητικών μονάδων αλλά και του κλάδου εξόρυξης αφού όπως προαναφέρθηκε σε άλλη ενότητα ο νομός διαθέτει ένα σημαντικότερο ορυκτό πλούτο, πλούσιο σε μεταλλεύματα.⁸

Εξετάζοντας και τους άλλους δυο τομείς παρατηρούμε ότι ο μεν πρωτογενής τομέας κυμαίνεται σε υψηλότερα επίπεδα από αυτά της χώρας, ο δε τριτογενής υπολείπεται.

Ειδικότερα ο πρωτογενής τομέας παραγωγής συμμετέχει κατά 18,2% το 1981 και 22,6% το 1991 στην παραγωγή του συνολικού ΑΕΠ του νομού όταν το ποσοστό συμμετοχής του τομέα στο συνολικό ΑΕΠ της χώρας είναι 17,7% για το 1981 και 16,6% για το 1991.

⁸ Η εξόρυξη μεταλλευμάτων συγκαταλέγεται στον δευτερογενή τομέα.

Ο τριτογενής τομέας εμφανίζει παρόμοια ποσοστά με τον πρωτογενή στο νομό αλλά υστερεί σημαντικά συγκρινόμενος με τα αντίστοιχα ποσοστά συμμετοχής του τομέα στο συνολικό ΑΕΠ της χώρας (51,6% για το 1981 και 56,5% για το 1991).

Ως προς την κατανομή του ΑΕΠ κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας στο νομό για τα έτη 1981 και 1991 (Πίνακας 2.5.1β) διαπιστώνουμε ότι ο νομός είναι κατ' εξοχήν βιομηχανικός αφού ο κλάδος της μεταποίησης συγκέντρωνε το 1981 το 50% και το 1991 το 48,6% της περιφέρειας. Επίσης η βιομηχανία – βιοτεχνία συμμετείχε το 1991 κατά 41,8% στην παραγωγή του προϊόντος του νομού. Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΣΥΕ στο νομό Βοιωτίας καταμετρήθηκαν 393 βιομηχανίες και βιοτεχνίες με σημαντικότερες τις ΕΑΒ, ΠΕΣΙΝΕ, ΤΙΤΑΝ, ΒΙΟΧΑΛΚΟ.

Δυναμική είναι και η παρουσία του πρωτογενούς τομέα μέσω των κλάδων γεωργίας, κτηνοτροφίας, δασών και αλιείας καθώς συμμετέχουν κατά 22,6% στην παραγωγή του ΑΕΠ του νομού, ενώ πιο πρόσφατα στοιχεία από το οικονομικό περιοδικό Επιλογή (πρόκειται μάλλον για εκτιμήσεις και όχι επίσημα στοιχεία) δείχνουν μια μείωση του ποσοστού κατά τέσσερις περίπου ποσοστιαίες μονάδες (19% το 1994).

Ο τρίτος σημαντικός κλάδος του νομού προέρχεται και πάλι από το δευτερογενή τομέα , πρόκειται για τον κλάδο των κατασκευών αντιπροσωπεύοντας το 1991 το 32% των κατασκευών της περιφέρειας ενώ συνέβαλε κατά 9,5% στην παραγωγή του ΑΕΠ του νομού.

Από τον τριτογενή τομέα παραγωγής οι κλάδοι του εμπορίου και των κατοικιών είναι οι πιο αξιοπρόσεκτοι, εμφανίζοντας μια τάση ανόδου τη δεκαετία 1981-1991 καθώς, το 1981 συμμετείχαν κατά 3,3% και 4,1% στην παραγωγή του προϊόντος του νομού ενώ το 1991 τα ποσοστά ανήλθαν σε 5,1% και 5,6% αντίστοιχα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.5.1β
Κλαδική Διάρθρωση ΑΕΠ Ν. Βοιωτίας, 1981-1991
(Εκατ. δραχ. - Τρέχουσες τιμές)

	1981			1991		
	Χώρα ΑΕΠ	Στερεά Ελλάδα	Ν. Βοιωτίας	Χώρα ΑΕΠ	Στερεά Ελλάδα	Ν. Βοιωτίας
Γεωργία, Κτηνοτροφ Αλιεία	329285 17,7%	27419 20,7%	7964 18,2%	1838824 16,6%	167769 23,0%	51353 22,6%
Εξόρυξη Ορυχεία	29914 1,6%	7629 5,8%	1257 2,9%	157004 1,4%	26677 3,7%	4923 2,2%
Μεταποίηση	361290 19,4%	43872 33,2%	21988 0,8%	1736363 15,7%	196027 26,9%	95243 41,8%
Ηλεκτρισμ Φωταέριο	36957 2,0%	2767 2,1%	340 0,8%	292007 2,6%	18514 2,5%	2664 1,2%
Κατασκ.	142278 7,6%	13244 4,5%	4297 9,8%	785140 7,1%	67444 9,2%	21591 9,5%
Μεταφορές Επικοινων	147213 7,9%	5889 4,5%	1325 3,0%	774493 7,0%	29318 4,0%	6343 2,8%
Εμπόριο	240023 12,9%	8641 6,5%	1440 3,3%	1381262 12,5%	54301 7,4%	11670 5,1%
Τράπεζες Ασφάλειες	42000 2,3%	972 0,7%	208 0,5%	349661 3,2%	15734 2,2%	3925 1,7%
Κατοικίες	114015 6,1%	8174 6,2%	1816 4,1%	771745 7,0%	59460 8,1%	12875 5,6%
Δημόσια Δ Ασφάλεια	188450 10,1%	4676 3,5%	1570 3,6%	1284747 11,6%	32653 4,5%	6018 2,6%
Υγεία Εκπαίδευση	96825 5,2%	3486 2,6%	693 1,6%	808157 7,3%	27409 3,8%	5514 2,4%
Άλλ. Υπηρες.	131711 7,1%	5532 4,2%	922 2,1%	879254 8,0%	34266 4,7%	5580 2,5%
Σύνολο	1859971 100%	132301 100%	43820 100%	11058657 100%	729572 100%	227610 100%

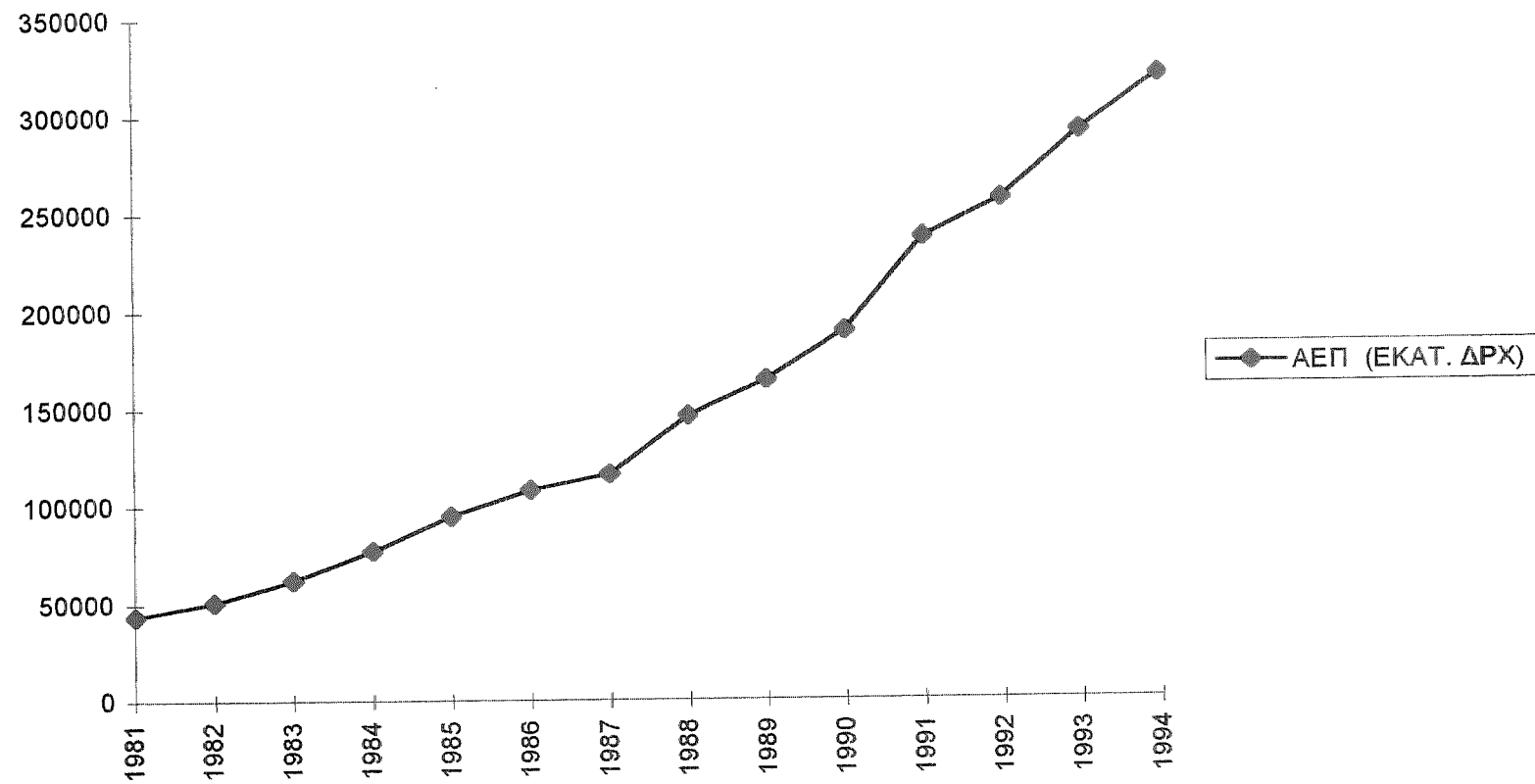
Πηγή: ΕΣΥΕ, Διεύθυνση Εθνικών Λογαριασμών.

Παράλληλα η ποσοστιαία σύνθεσή του κατά τομέα ήταν το 1994, κατά προσέγγιση 19% στον πρωτογενή, 60% στον δευτερογενή (λόγω της ύπαρξης πολλών μεταποιητικών μονάδων) και 21% στον τριτογενή (τα αντίστοιχα ποσοστά για στη χώρα ήταν 12%, 26% και 62%).

Το κατά κεφαλή προϊόν του νομού είναι 4,3 εκατ. δραχ. (139,7%) ή κατά 40% μεγαλύτερο του μέσου όρου της χώρας, εξαιτίας και της μεγάλης συγκέντρωσης

βιομηχανιών. Η κατάσταση είναι πάντως διαφορετική, διαπιστώνουμε *υστέρηση του νομού* έναντι του συνόλου της χώρας αν εξετάσουμε τους άλλους δείκτες ευημερίας (Περιοδικό Επιλογή, ετήσια έκδοση 1998): Οι κάτοικοι της καταναλώνουν μόνο το 64% του οικιακού ρεύματος του μέσου Έλληνα, τους αναλογούν μόνο 8 αυτοκίνητα και 32 τηλεφωνικές συσκευές ανά 100 κατοίκους, Με δηλωθέν εισόδημα το 1996 ανά φορολογούμενο 2,6 εκατ. δρχ. (94% του μέσου όρου χώρας) ή 650 χιλ. ανά κάτοικο (66% μέσου όρου χώρας) και καταθέσεις 830 χιλ. δρχ. ανά κάτοικο, οι Βοιωτές πλήρωσαν το 1996 κατά μέσο όρο άμεσους φόρους 84 χιλ. δρχ. λιγότερο από το μισό του μέσου όρου για τη χώρα (218 χιλ. δρχ.).

Εξέλιξη του ΑΕΠ του Ν. Βοιωτίας



2.5.2. Απασχόληση- ανεργία

Η πλήρης απασχόληση σε τοπικό επίπεδο δημιουργεί τις προϋποθέσεις για τη βελτίωση ορισμένων μακροοικονομικών μεγεθών, όπως είναι η αύξηση του ΑΕΠ σε επίπεδο Νομού, η βελτίωση του επιπέδου ζωής, αύξηση της συνολικής ζήτησης κ.τ.λ. Η ζήτηση του εργατικού δυναμικού κατά τις δυο προηγούμενες δεκαετίες ήταν όπως είδαμε μια από τις αιτίες αύξησης του πληθυσμού.

Ο νομός Βοιωτίας έχει ιδιορρυθμία ως προς την καταγραφή και ανάλυση του Εργατικού Δυναμικού όπως παρουσιάζονται από τις τελευταίες απογραφές (1981 & 1991) διότι υπάρχει κάποιο σημαντικό ποσοστό εργαζομένων που μετακινείται κατά τις ημέρες εργασίας εκτός των ορίων του νομού. Στο σύνολο των απασχολούμενων και ανέργων δεν καταγράφεται το εργατικό δυναμικό που μετακινείται από την Αθήνα ή τις άλλες γειτονικές περιοχές με αποτέλεσμα τα στοιχεία των απογραφών να αποκλίνουν σημαντικά από το πραγματικό εργατικό δυναμικό που απασχολείται στη Βοιωτία και κυρίως στο τρίγωνο της βιομηχανικής ζώνης.

Στην παρούσα ενότητα πρόκειται να παραθέσουμε και να αναλύσουμε στοιχεία της απασχόλησης προερχόμενα κυρίως από την ΕΣΥΕ (για τα έτη 1981, 1991). Συγκεκριμένα θα εξετάσουμε την εξέλιξη του οικονομικά ενεργού πληθυσμού, τους απασχολούμενους ανά τομέα παραγωγής και τους ανέργους.

2.5.2.1 Οικονομικά Ενεργός πληθυσμός– Διάρθρωση και εξέλιξη της απασχόλησης

Ο Οικονομικά Ενεργός Πληθυσμός στη Βοιωτία αντιπροσωπεύει το 37,8% του συνολικού πληθυσμού του Νομού (ΕΣΥΕ, 1991), αυξανόμενος κατά 1,7% ετησίως την τελευταία δεκαετία. Αναλυτικότερα ο Πίνακας 2.5.2 που ακολουθεί μας δείχνει την εξέλιξη των υπό εξέταση μεγεθών:

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.5.2

Επίπεδο ποσοστά και διάρθρωση της απασχόλησης
στο Ν. Βοιωτίας για τα έτη 1981/91

	1981	1991
Πληθυσμός	117.175	134.108
Ενεργός Πληθυσμός	42.308	50.719
Άρρενες	-	37.223
Θήλεις	-	13.496
Απασχολούμενοι	40.964	46.905
Άνεργοι	1.344	3.814
Α-γενή τομέα	14.272	11.376
Β-γενή τομέα	16.866	16.174
Γ- γενή τομέα	9.826	19.355

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή Απασχόλησης

Το γενικό χαρακτηριστικό είναι η τάση τριτογενοποίησης που αρχίζει να διαφαίνεται στο Νομό (Παράρτημα: Χάρτης 6). Αναλυτικότερα την τελευταία δεκαετία (Πίνακας 2.5.2) παρατηρείται σημαντική συγκέντρωση των δραστηριοτήτων στον τριτογενή τομέα (εμπόριο, μεταφορές, επικοινωνίες, τράπεζες κλπ.), όπου ενώ το 1981 απασχολούνταν το 24% του ενεργού πληθυσμού, το 1991 το ποσοστό φθάνει το 38,2% (για τη χώρα τα αντίστοιχα ποσοστά είναι 40,3% και 55,5%).

Σημαντική όμως είναι και η συμβολή του δευτερογενούς τομέα στην οικονομία του τόπου που οφείλεται στην ύπαρξη δυναμικών πρώτων υλών (σιτάρι, βαμβάκι, ντομάτα κλπ.), στην κατασκευή έργων υποδομής καθώς και στο μικρό κόστος παραγωγής και μεταφοράς στα καταναλωτικά κέντρα. Ειδικότερα η απασχόληση στο δευτερογενή τομέα εμφανίζει ποσοστά της τάξης του 34,5% όταν το 1981 έβρισκε απασχόληση το 41,2% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού. Ανάλογη είναι η εικόνα και για το σύνολο της χώρας όπου το 1981 το ποσοστό ήταν 30,5% ενώ το 1991 έπεσε στο 27,5%.

Η μεγαλύτερη πάντως μεταβολή σημειώθηκε στον πρωτογενή τομέα όπου παρατηρείται μεγάλη εγκατάλειψη – έξοδος από αυτόν τον τομέα, οφειλόμενη τόσο στην μεγάλη ηλικία των απασχολούμενων στη γεωργία σε συνδυασμό με την εφαρμογή κανονισμών από την Ε.Ε μέσω της ΚΑΠ που προτρέπουν προς αυτή την κατεύθυνση αλλά

και την στροφή πολλών προς εύρεση εργασίας στον κλάδο της μεταποίησης. Συγκεκριμένα το 1981 οι απασχολούμενοι στη γεωργία, κτηνοτροφία, αλιεία, θήρα, δασοκομία αποτελούσαν το 35% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού ενώ για το 1991 το αντίστοιχο ποσοστό είναι 21,4% (για τη χώρα τα ποσοστά είναι 29,15% και 17,3% αντίστοιχα).

Ωστόσο εκτιμώντας το *συντελεστή συμμετοχής* για τον προσδιορισμό της ειδίκευσης του Ν. Βοιωτίας στους τρεις τομείς παραγωγής με βάση την κατανομή της απασχόλησης για το 1991 προκύπτουν τα εξής αποτελέσματα : ο *δείκτης συμμετοχής* στον πρωτογενή τομέα δείχνει ότι η περιοχή μελέτης εξακολουθεί να υπερτερεί ως προς την απασχόληση σε αυτόν σε σχέση με τη χώρα (QL: 1,1), το ίδιο ισχύει και για τον αντίστοιχο δείκτη στο δευτερογενή τομέα (QL: 1,3) οπότε ο νομός Βοιωτίας χαρακτηρίζεται ως δυναμικός στους δυο αυτούς τομείς, ενώ ο δείκτης συγκέντρωσης στον τριτογενή τομέα εξακολουθεί να υστερεί (QL: 0,86) και χαρακτηρίζεται αναπτυσσόμενος (Κόνσολας Ν.:1997). Επομένως οι αλλαγές που συντελέστηκαν στην απασχόληση των κατοίκων της περιοχής κατά τη δεκαετία 1981-1991, γίνεται σε βάρος του πρωτογενούς (κυρίως), – δευτερογενούς και προς όφελος του τριτογενούς, όπου διαγράφουν και τις τάσεις αναδιάρθρωσης της απασχόλησης.

2.5.2.2 Διάρθρωση απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας.

Επιχειρώντας να κάνουμε μια ανάλυση κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας βλέπουμε ότι το μεγαλύτερο μέρος των κατοίκων της περιοχής απασχολούνταν το 1991 σε τέσσερις κλάδους : α) Γεωργία- κτηνοτροφία, αλιεία, θήρα, δασοκομία με 21,40% β) Βιομηχανία ,βιοτεχνία με 19,80% γ) Εμπόριο, Εστιατόρια, Ξενοδοχεία με 13,80% 4) Οικοδομές, Κατασκευές με 8,20% 5) Μεταφορές, Αποθήκευση, Επικοινωνίες με 5,70% και τα Ορυχεία, Λατομεία με 1,70%. Οι κλάδοι αυτοί συγκέντρωναν το 67,5% περίπου του ΟΕΠ του Νομού (Πίνακας 2.5.2.2).

Από τις ομάδες κλάδων που επισημάνθηκαν ως σημαντικές το μεγαλύτερο δυναμισμό επέδειξε η ομάδα εμπόριο, επισκευές , ξενοδοχεία και εστιατόρια με αύξηση 133,00% έναντι του 1981 ενώ μειώσεις εμφανίστηκαν στις ομάδες ' Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα, και αλιεία' και 'Μεταποιητικές βιομηχανίες' που παρουσίασαν μείωση έναντι του 1981 της τάξης του -21,00% και -12,90% αντίστοιχα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.5.2.2

Οικονομικά ενεργός πληθυσμός κατά κλάδο
στο Ν. Βοιωτίας για τα έτη '81, '91.

	1971	1981	1991
Σύνολο Οικ. Ενεργών	43.816	42.308	50.719
Γεωργ.-Κτην.-Δάση	21.908	13.712	10.051
Ορυχεία – Μεταλλεία	1.472	919	866
Βιομηχ. – Βιοτεχνία	7.360	11.536	10.831
Ηλεκτρ. – Φωταέριο	220	142	439
Οικοδομ.- Δημ. Έργα	3.960	3.885	4.138
Εμπόριο – Εστιατ.	3.320	3.013	7.009
Μεταφ. Επικοινωνίες	1.996	1.918	2.685
Τράπεζες - Ασφάλειες	392	684	672
Λοιπές Υπηρεσίες	2.884	3.928	10.028

Πηγή : Απογραφή Πληθυσμού ΕΣΥΕ.

2.5.2.3 Η εξέλιξη της ανεργίας

Προκειμένου να μελετήσουμε την εξέλιξη του μεγέθους της ανεργίας στο νομό θα χρησιμοποιήσουμε τα στοιχεία απογραφών της ΕΣΥΕ (1981,1991) αλλά και στοιχεία από το οικονομικό περιοδικό Επιλογή (Έκδοση 1998) για τα έτη 1992-1996. Έτσι θα προκύψει ο Πίνακας 2.5.2.3:

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.5.2.3

Ποσοστιαία εξέλιξη της ανεργίας

	1981	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Ν. Βοιωτίας	3,2%	7,5%	4,7%	4,9%	4,2%	5,1%	4,4%
Στερ. Ελλάδα	3,2%	8,7%	5,4%	5,9%	5,7%	6,7%	8,4%
Σύνολο χώρας	4,4%	8,1%	8,3%	8,1%	8,0%	8,4%	8,6%

Πηγή: ΕΣΥΕ και Περιοδικό Επιλογή

Διαπιστώνει κανείς από τον προηγούμενο πίνακα ότι, το 1981 οι άνεργοι αποτελούσαν το 3,2% του ΟΕΠ του νομού, ποσοστό χαμηλότερο από το αντίστοιχο της χώρας 4,4%. Στη διάρκεια της δεκαετίας 1981-1991 το ποσοστό ανεργίας αυξήθηκε φθάνοντας το 7,5% του ΟΕΠ - έχουμε ποσοστιαία αύξηση της ανεργίας κατά 57,33%- παραμένοντας όμως χαμηλότερο από το αντίστοιχο για το σύνολο της περιφέρειας και της χώρας (8,7% και 8,1% αντίστοιχα). Την υπόλοιπη περίοδο 1992-1996 το ποσοστό ανεργίας στο νομό Βοιωτίας εμφανίζει συνεχείς αυξομειώσεις αποκτώντας τη μικρότερη τιμή του το 1994 (4,2%) και τη μεγαλύτερη την αμέσως επόμενη χρονιά (5,1%), αλλά παραμένουν σαφώς χαμηλότερα από τα αντίστοιχα ποσοστά της περιφέρειας και της χώρας.

Η ανεργία πλήττει κυρίως τις νεαρές ηλικίες, το 55,5% αυτών είναι άνεργοι (Πανεπιστήμιο Αθηνών-Αναπτυξιακή Μελέτη Θήβας, :1994) φαινόμενο που παρατηρείται σχεδόν σε όλους τους νομούς της Ελλάδος επισημαίνοντας για μια ακόμη φορά, τις μεγάλες διαστάσεις του κοινωνικού προβλήματος σε αυτές τις τάξεις ηλικιών , αλλά και τη σωρεία κοινωνικών προβλημάτων που εγκυμονεί σε επίπεδο νομού (ερήμωση περιοχών).

2.6 Τομείς δραστηριότητας

2.6.1. Ο πρωτογενής τομέας

Στην ενότητα αυτή γίνεται μια επισκόπηση του αγροτικού τομέα. Η σημασία του εν λόγω τομέα για την οικονομία του Ν. Βοιωτίας, αλλά και γενικότερα της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδος, είναι μεγάλη τόσο από άποψη συμμετοχής στο παραγόμενο προϊόν, όσο και από άποψη απασχόλησης.

Ο πρωτογενής τομέας (Παράρτημα: Χάρτης 7) κατέχει μια πολύ σημαντική θέση στην οικονομική ανάπτυξη του νομού. Παρόλα αυτά από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 και μετά άρχισε να παρουσιάζεται μείωση της γεωργικής δραστηριότητας του νομού. Οι λόγοι στους οποίους οφείλεται η κάμψη αυτή είναι κυρίως :

α) Η εγκατάσταση βιομηχανιών στο Νομό που είχε ως επακόλουθο:

1. Την κατάληψη πολλών γεωργικών γαιών
2. Την αλλαγή της δομής των εκμεταλλεύσεων.
3. Την αναστολή της αναδιάρθρωσης καλλιεργειών.
4. Την αύξηση του γεωργικού ημερομισθίου και κατά συνέπεια την αύξηση του κόστους παραγωγής.
5. Την αγορά γεωργικών εκτάσεων από άτομα που δεν είχαν καμία σχέση με το γεωργικό τομέα, γεγονός που οδήγησε στην αποδέσμευση των εκτάσεων αυτών από τον πρωτογενή τομέα.
6. Τη μόλυνση των καλλιεργειών από τα λύματα των βιομηχανιών.

β) Την ύπαρξη μεγάλων καλλιεργήσιμων εκτάσεων στην κυριότητα τρίτων, μη αγροτών.

Ένα μεγάλο μέρος της γεωργικής γης του Ν. Βοιωτίας βρίσκεται στην κατοχή μη αγροτών, είτε από κληρονομίες, είτε από αγορές, με συνέπεια από τη μια μεριά ο κλήρος των αγροτών να είναι μικρός και από την άλλη η συμμετοχή των τρίτων στα αντιπροσωπευτικά όργανα των αγροτών να αλλοιώνει τη βούλησή τους σε ότι αφορά τη λύση των προβλημάτων τους.

γ) Την ελλιπή άρδευση των γεωργικών εκτάσεων και την πλημμελή λειτουργία του υπάρχοντος αρδευτικού δικτύου.

δ) Την ανυπαρξία σχεδόν στραγγιστικών έργων με αποτέλεσμα τις πλημμύρες κατά τους χειμερινούς μήνες και την καταστροφή πολλών καλλιεργειών.

ε) Την έντονη οικοπεδοποίηση γεωργικών εκτάσεων, που παρατηρείται στην περιοχή.
στ) Προβλήματα που σχετίζονται με τη συγκέντρωση, αποθήκευση και διάθεση προϊόντων καθώς επίσης και το πρόβλημα των μεσαζόντων και της πολιτικής τιμών και πληρωμής που ακολουθούν οι κυριότερες βιομηχανίες επεξεργασίας αγροτικών προϊόντων.

2.6.1.1. Οι χρήσεις γης στο Νομό Βοιωτίας

Η συνολική έκταση του νομού Βοιωτίας ανέρχεται στα 2951,6 χιλιάδες στρέμματα από τα οποία η συνολική γεωργική γη του Νομού Βοιωτίας κατέχει μια έκταση 1205,6 χιλ. στρέμματα ποσοστό 40,8%. Ως προς τη μορφολογία του εδάφους τα 610 τ.χ. ανήκουν σε ορεινές, τα 1.100 σε ημιορεινές και τα 1. 241 σε πεδινές περιοχές.

Η κατανομή των χρήσεων γης του νομού σύμφωνα με τα απογραφικά στοιχεία της ΕΣΥΕ του 1991 παρουσιάζεται στον Πίνακα 2.6.1.1 που ακολουθεί:

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.6.1.1
Χρήσεις γης στο Νομό Βοιωτίας
(σε χιλιάδες στρέμματα)

	ΣΥΝΟΛΟ ΕΚΤΑΣΕΩΝ	ΚΑΛΛΙΕΡ. ΕΚΤΑΣΕΙΣ	ΒΟΣΚΟ- ΤΟΠΟΙ	ΔΑΣΗ	ΕΚΤΑΣΕΙΣ ΜΕ ΝΕΡΑ	ΑΛΛΕΣ ΕΚΤΑΣΕΙΣ	ΟΙΚΙΣΜΟΙ
Ν. Βοιωτίας	2951,6	1139,6	1260,6	360,0	37,6	46,6	107,3
		38,6%	42,7%	12,2%	0,2%	1,7%	3,7%
Πεδινά	1241,3	737,0	386,2	32,8	13,4	13,9	58,1
Ημιορεινά	1099,8	313,5	544,2	168,7	21,3	17,6	34,6
Ορεινά	610,6	89,1	330,3	158,6	2,9	15,1	14,6
Στ. Ελλάδα	15549,3	4035,4	6216,6	3945,3	293,1	251,7	457
		26%	40%	25,4%	1,9%	1,6%	2,9%
Σ. Χώρας	131957,4	39435,9	52191,5	29378,1	2996,0	2652,8	5303,2
		29,9%	39,6%	22,2%	2,3%	2%	4%

Πηγή: ΕΣΥΕ, 1991

Διαπιστώνουμε με μια πρώτη ματιά ότι ο Νομός Βοιωτίας παρουσιάζει υψηλό ποσοστό καλλιεργούμενης γης 38,6% που είναι σαφώς υψηλότερο από το μέσο όρο της περιφέρειας (26%) και της χώρας (30%), ενώ το ποσοστό των βοσκοτόπων στο νομό είναι το υψηλότερο έναντι των υπολοίπων χρήσεων γης.

2.6.1.2. Βασικά χαρακτηριστικά των γεωργικών εκμεταλλεύσεων

Ο αριθμός των γεωργικών εκμεταλλεύσεων του νομού από 21.598 το 1971 μειώνεται σε 19.272 το 1981, ενώ το 1991 φθάνει το 18.435 (Πίνακας 2.6.1.2). Παρατηρείται δηλαδή για την περίοδο 1971-1981 μια μείωση της τάξης του 10,8% ενώ για τη δεκαετία 81-91 το ποσοστό μείωσης είναι μόλις 4,3%.

Η συνεχής μείωση του αριθμού των γεωργικών εκμεταλλεύσεων σε συνδυασμό με το ότι η συνολική έκταση κατά τις τρεις τελευταίες απογραφές είναι περίπου ίδια, είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση των εκτάσεών τους (εκμεταλλεύσεις επιχειρηματικού τύπου). Το μέσο μέγεθος της εκμετάλλευσης στο νομό φθάνει σύμφωνα με τα στοιχεία της τελευταίας απογραφής τα 54,5 στρέμματα όταν για το σύνολο της χώρας το ίδιο μέγεθος κυμαίνεται στα 43 στρέμματα. Στη διαμόρφωση αυτής της εικόνας συνέβαλε ιδιαίτερα το γεγονός ότι μεγάλη μερίδα γεωργών εγκατέλειψε τη γεωργική απασχόληση και στράφηκε προς τα αστικά κέντρα του νομού με σκοπό την απασχόλησή τους στον δευτερογενή τομέα.

Πίνακας 2.6.1.2

Αριθμός και μέσο μέγεθος των γ.ε. στο Νομό Βοιωτίας

N. Βοιωτίας	Αριθμός γεωργ. εκμετ	Καλλιεργούμενες εκτάσεις	Μέσο μέγεθος γεωργ. εκμ
1971	21.598	1.084.718	50,2
1981	19.272	1.020.316	52,9
1991	18.435	1.005.932	54,5

Πηγή : ΕΣΥΕ, Απογραφές Γεωργίας – Κτηνοτροφίας

2.6.1.3 Πολυτεμαχισμός των γεωργικών εκμεταλλεύσεων

Το πρόβλημα του πολυτεμαχισμού σε συνάρτηση με το μικρό μέγεθος των γεωργικών εκμεταλλεύσεων που παρατηρείται κυρίως στην Ελλάδα, αποτελεί ένα σοβαρό εμπόδιο στην ανάπτυξη του γεωργικού τομέα και ειδικότερα στα πλαίσια της εφαρμοζόμενης Κοινής Αγροτικής Πολιτικής.

Συγκεκριμένα, όπως προκύπτει από τα στοιχεία των απογραφών, στο νομό Βοιωτίας την τελευταία εικοσαετία σε κάθε εκμετάλλευση αντιστοιχούν περίπου 6,5 αγροτεμάχια, ενώ η μέση έκταση του αγροτεμαχίου, βελτιώθηκε ελάχιστα την τελευταία δεκαετία, από 7,9 σε 8,3 στρέμματα (Πίνακας 2.6.1.3.) λόγω της μείωσης του αριθμού των αγροτεμαχίων και της διατήρησης των καλλιεργούμενων εκτάσεων στα ίδια περίπου επίπεδα.

Τα τελευταία χρόνια γίνονται πάντως προσπάθειες μέσα την εφαρμογή προγράμματος αναδασμού να ελαχιστοποιηθεί το πρόβλημα των πολλών αγροτεμαχίων ανά εκμετάλλευση καθώς όχι μόνο δε βοηθά στον εκσυγχρονισμό του πρωτογενούς τομέα (μεγάλο κόστος παραγωγής, αρνητικές επιπτώσεις στο εισόδημα του παραγωγού και στην απασχόληση), αλλά επιβαρύνεται και από το σχετικά μικρό μέσο μέγεθος των αγροτεμαχίων.

Πίνακας 2.6.1.3
Πολυτεμαχισμός γ.ε.
(αγροτεμάχια / εκμετάλλευση)

Ν. Βοιωτίας	Αριθμός γεωργ. εκμετ	Αριθμός αγροτεμαχίων	Αγροτεμ/ εκμετ.	Μέση έκταση αγροτεμ (στρεμ)
1971	21.598	129.883	6,01	8,3
1981	19.272	128.856	6,65	7,9
1991	18.435	120.803	6,55	8,3

Πηγή : ΕΣΥΕ Απογραφές Γεωργίας – Κτηνοτροφίας 1971,'81,'91.

2.6.1.4. Παραγωγική κατεύθυνση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων

Οι αλλαγές των τελευταίων δεκαετιών έχουν επιδράσει καθοριστικά τον παραγωγικό προσανατολισμό των γεωργικών εκμεταλλεύσεων του νομού καθώς είναι εμφανής μια τάση προοδευτικής συγκέντρωσης του ζωϊκού κεφαλαίου σε όλο και λιγότερες εκμεταλλεύσεις.

Οι περισσότερες εκμεταλλεύσεις είναι αμιγώς γεωργικές (Πίνακας 2.6.1.4) και εντοπίζονται κυρίως στον πεδινό χώρο του νομού όπου η ύπαρξη μεγάλων εκτάσεων με εύφορα και σε ικανοποιητικό βαθμό αρδευόμενα εδάφη έδωσαν τη δυνατότητα για διαφοροποίηση της φυτικής παραγωγής και εξασφάλιση επαρκούς εισοδήματος από ένα ευρύ φάσμα καλλιεργειών.

Αντίθετα, στις ημιορεινές και ορεινές περιοχές που οι προϋποθέσεις αυτές υφίστανται σε πολύ μικρότερο βαθμό, ο ρυθμός των συντελούμενων αλλαγών είναι βραδύτερος και τα ποσοστά των μικτών εκμεταλλεύσεων σαφώς υψηλότερα, ενώ οι αμιγώς κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις φθάνοντας μόλις το 1% του συνόλου των εκμεταλλεύσεων (Πίνακας 2.6.1.4α) κατανέμονται σχεδόν ομοιόμορφα στις τρεις περιοχές του νομού.

Συμπληρώνοντας τέλος αυτήν την ενότητα παραθέτουμε κάποια στοιχεία που αφορούν βασικά οικονομικά μεγέθη που υπεισέρχονται στον υπολογισμό του γεωργικού εισοδήματος. Από τον Πίνακα 2.6.1.4β παρατηρούμε ότι το διάστημα 1990-1992 η συμμετοχή της κτηνοτροφίας στην ακαθάριστη αξία της γεωργικής παραγωγής κυμαίνεται στο 43%-47%, για να αυξηθεί το 1993 αντιπροσωπεύοντας το 50% της αξίας της τελικής γεωργικής παραγωγής.

Παρ' όλα αυτά η κτηνοτροφία του νομού εξακολουθεί να υστερεί ως προς την ανάπτυξή της σε επιχειρηματική βάση και στηρίζεται κυρίως στην ύπαρξη μικρών και μεσαίων οικογενειακών εκμεταλλεύσεων που συνδυάζουν τη φυτική και ζωϊκή παραγωγή.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.6.1.4

Εκμεταλλεύσεις και καλλιεργούμενες εκτάσεις αυτών, σύμφωνα με τον τόπο απογραφής του κατόχου, Ελλάδας και του Ν. Βοιωτίας 1991.

ΣΥΝΟΛΟ	Μικτές (γεωργικές κτηνοτροφικές)		Γεωργικές		Κτηνοτροφικές		
	Εκτάσεις	Εκμεταλ.	Εκτάσεις	Εκμεταλ.	Εκτάσεις	Εκμεταλ.	
861.623	33.514.05	255.882	14.965.626	596.584	18.818.429	9.155	Χώρα
	5	29,8%		69,2%		1,0%	
18.435	1.005.932	3.518	310.097	14.700	695.835	186	Βοιωτία
		19,9%		80%		1,1%	

Πηγή : ΕΣΥΕ Απογραφές Γεωργίας – Κτηνοτροφίας

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.6.1.4β
Ακαθάριστη αξία γεωργικής παραγωγής στο Ν. Βοιωτίας

	Έτος	Σύνολο	Ακ. Αξία Φυτικής Παραγωγής	Ακ. Αξία Ζωϊκής Παραγωγής
Ν. ΒΟΙΩΤΙΑΣ	1990	67,988,862	36,083,129	31,905,733
	1991	84,142,353	47,91,394	36,190,959
	1992	94,958,366	50,558,050	44,403,161
	1993	90,514,659	45,240,205	45,274,454

Πηγή : Υπουργείο Γεωργίας

2.6.1.5. Η ενοικίαση γης

Η ενοικίαση γης ακολούθησε μια ανοδική πορεία καθ' όλη τη μεταπολεμική περίοδο στην Ελληνική γεωργία. Υψηλά ποσοστά ενοικιαζόμενης γης και συγκριτικά μεγάλοι αριθμοί που προσφεύγουν στην ενοικίασή της παρατηρούνται κατά κύριο λόγο στις της χώρας όπου επικρατούν οι αροτραίες καλλιέργειες. Δυο είναι οι κυριότερες μορφές με τις οποίες λαμβάνει χώρα η ενοικίαση της γης στην Ελληνική γεωργία : α) η εγγρήματη μορφή κατά την οποία παραχωρείται η γη έναντι ενός ορισμένου χρηματικού ποσού και β) η μισιακή μορφή όπου ο ιδιοκτήτης παραχωρεί τη γη έναντι μέρους του παραχθέντος προϊόντος. Η τελευταία μορφή ενοικίασης αντιπροσωπεύει με την πάροδο του χρόνου όλο και μικρότερο ποσοστό στο σύνολο των ενοικιαζόμενων εκτάσεων.

Τη δεκαετία του '90 η ενοικιαζόμενη έκταση στο νομό Βοιωτίας ως ποσοστό της συνολικής υπολείπεται κατά 5 ποσοστιαίες μονάδες (Πίνακας 2.6.1.5) από το σύνολο της χώρας. Σημαντικά υψηλότερο είναι το ποσοστό της εγγρήματης έκτασης σε σχέση με τη μισιακή τόσο σε επίπεδο νομού (16% έναντι 0,6%) όσο και σε επίπεδο χώρας (21,8% έναντι 0,8 %).

Όσον αφορά τον αριθμό των γεωργικών εκμεταλλεύσεων που προσφεύγουν στην ενοικίαση γης από τα στοιχεία της ΕΣΥΕ προκύπτει ότι σε σχέση με το συνολικό αριθμό των εκμεταλλεύσεων που καταγράφηκαν στο νομό το 16.5% ενοικιάζουν γη, δηλαδή γύρω στις 3.000 γεωργικές εκμεταλλεύσεις από τις 18.450, μέγεθος, που εκφραζόμενο σε ποσοστό υπολείπεται μόλις 1,5 ποσοστιαία μονάδα από το αντίστοιχο για το σύνολο της

χώρας. Η εγχρήματη δε μορφή ενοικίασης, αντιπροσωπεύει πάνω από τα 2/3, ενώ η μεσιακή εγκαταλείπεται σχεδόν ολοκληρωτικά. Επίσης ως προς το μέσο μέγεθος της ενοικιαζόμενης εκμετάλλευσης διαπιστώνουμε ότι φθάνει τα 58 στρέμματα όταν για το σύνολο της χώρας είναι 51 στρέμματα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.6.1.5

**Κατανομή της συνολικής γεωργικής γης των γ.ε. του Ν. Βοιωτίας
κατά καθεστώς κατοχής καλλιεργημένης έκτασης.**

	Ιδιόκτητη		Νοικιασμένη		Μεσιακή		Άλλο Καθεστώς	
	Εκμεταλ.	Έκταση	Εκμεταλ.	Έκταση	Εκμεταλ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση
Χώρα	831.815	28.149.036	150.800	8.139.235	9.109	239.481	11.717	258.902
Βοιωτία	18.006	825.872	3.058	185.225	127	4.893	146	3.372

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή Γεωργίας- Κτηνοτροφίας, 1991

2.6.1.6. Η άρδευση των εδαφών

Οι σπουδαιότεροι υδάτινοι πόροι του Νομού Βοιωτίας είναι όπως είδαμε ο ποταμός Βοιωτικός Κηφισός και οι πηγές Χαρίτων στον Ορχομενό και Κρύας με ικανοποιητικές παροχές.

Η αρδευόμενη γη αποτελεί το 40,2% της καλλιεργούμενης έκτασης ποσοστό σαφώς μεγαλύτερο από το αντίστοιχο της χώρας κατά 10 ποσοστιαίες μονάδες.

Η συνολικά αρδευόμενη έκταση φθάνει τα 405,8 χιλιάδες στρέμματα (Πίνακας 2.6.1.6) και εντοπίζεται κυρίως στις περιοχές Θήβας και Κωπαΐδας. (πεδινή ζώνη). Από την έκταση αυτή το 22% αρδεύεται από οργανωμένο αρδευτικό δίκτυο, ενώ στο υπόλοιπο 78% οι ανάγκες για νερό άρδευσης καλύπτονται από αβαθείς και βαθιές γεωτρήσεις που έγιναν στην περιοχή της Κωπαΐδας λόγω των πλούσιων αποθεμάτων νερού που παρουσιάζει το υπέδαφος. Τα προβλήματα ωστόσο από την εντατική χρήση των υδάτινων πόρων οξύνονται όλο και περισσότερο, με αποτέλεσμα να παρατηρείται σήμερα ποιοτική και ποσοτική υποβάθμιση των υδροφορέων, με πτώση της στάθμης των υδροφόρων οριζόντων κάτω από το επίπεδο της θάλασσας τους θερινούς μήνες και με

υφαλμύρωση του νερού ιδιαίτερα σε περιοχές που βρίσκονται κοντά στην παραθαλάσσια ζώνη.

Η επίλυση των υπαρχόντων προβλημάτων, η επέκταση της άρδευσης και σε άλλες περιοχές και βέβαια η ολοκληρωμένη διαχείριση των υδάτινων πόρων προϋποθέτει εκτός των άλλων την εκμετάλλευση των επιφανειακών νερών και τον τεχνητό εμπλουτισμό των υδροφόρων οριζόντων. Οι στόχοι αυτοί θα μπορούσαν να επιτευχθούν με την αξιοποίηση των επιφανειακών νερών τα οποία τους χειμερινούς μήνες χύνονται στη θάλασσα ενώ θα μπορούσαν να συλλεχθούν σε φράγματα και το καλοκαίρι να χρησιμεύουν για άρδευση. Αυτό προϋποθέτει τον εντοπισμό θέσεων για την κατασκευή τέτοιων φραγμάτων μικρής σχετικά κλίμακας, ενώ η τυχόν ύπαρξη κάποιων τάφρων που έχουν δημιουργηθεί από τις κοίτες διαφόρων ποταμο-χειμάρων του νομού πριν τη διευθέτησή τους, θα μπορούσαν να χρησιμεύουν για τον τεχνητό εμπλουτισμό των υπόγειων υδροφορέων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.6.1.6

Εκμεταλλεύσεις με αρδευόμενες σε στρέμματα, ν. Βοιωτίας, 1991

	Σύνολο		Εκμεταλλεύσεις με αρδευόμενες εκτάσεις		
	Εκμεταλ.	Εκτάσεις	Εκμεταλ.	Συνολικά καλλ. έκταση	Αρδευόμενη έκταση
Ν. Βοιωτίας	18.249	1.005.932	9.380	699.346	405.882
Ελλάδα	852.466	33.514.060	656.493	24.088.737	11.256.165

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή Γεωργίας - Κτηνοτροφίας 1991.

2.6.1.7 Η γεωγραφική διασπορά των παραγωγικών μονάδων

Αφού το έδαφος αποτελεί σημαντικό παραγωγικό συντελεστή οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις βρίσκονται διάσπαρτες σε ολόκληρο το γεωγραφικό χώρο της χώρας και επομένως και στο Νομό Βοιωτίας.

Οι επιπτώσεις της γεωγραφικής διασποράς είναι σημαντικές :

α) Λόγω της διαφοροποίησης των εδαφοκλιματικών συνθηκών, διαφοροποιείται ο παραγωγικός προσανατολισμός των γεωργικών εκμεταλλεύσεων αλλά και οι ποικιλίες ή

και οι ποιότητες των παραγόμενων προϊόντων της ίδιας ποικιλίας. Αποτέλεσμα της ποικιλομορφίας είναι οι δυσκολίες τυποποίησης ή και το μεγάλο κόστος της.

β) Η συγκέντρωση των καταναλωτικών κέντρων, ενώ υπάρχει μεγάλη διασπορά των σημείων παραγωγής θέτει σε μειονεκτική θέση τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις των απομακρυσμένων περιοχών. Οι εκμεταλλεύσεις αυτές αντιμετωπίζουν αυξημένες τιμές στις εισροές, γεγονός που επιβαρύνει το κόστος, και μειωμένες τιμές στα προϊόντα τους, εξαιτίας, τουλάχιστον των αυξημένων δαπανών μεταφοράς. Η ανταγωνιστικότητα των περιοχών αυτών σε προϊόντα που παράγονται σε περιοχές εγγύτερες προς τα κέντρα κατανάλωσης είναι μειωμένη. Το "κόστος απόστασης", μπορεί να εξουδετερωθεί όταν οι άλλοι παράγοντες είναι ευνοϊκότεροι (π.χ. εδαφοκλιματικές συνθήκες, ενοίκιο γης, καλό οδικό δίκτυο κ.λ.π.) ή όταν παράγονται προϊόντα που παρουσιάζουν ιδιαιτερότητα και απευθύνονται σε χωριστή αγορά.

γ) Δυσκολία στην παροχή υπηρεσιών που προσφέρονται από το κράτος αλλά και από τους οργανισμούς και επιχειρήσεις, γεγονός που παρεμποδίζει τη διάδοση της τεχνολογικής προόδου και τη συμβολή της στη βελτίωση των γεωργικών εισοδημάτων.

2.6.1.8. Μικρή κινητικότητα των συντελεστών παραγωγής.

Η κινητικότητα των συντελεστών γεωργικής παραγωγής (εδάφους, κεφαλαίου, εργασίας) είναι μικρή τόσο από τη γεωργία προς άλλους τομείς όσο και μεταξύ των γεωργικών κλάδων.

Το έγγειο κεφάλαιο μόνο κατά ένα μικρό μέρος μπορεί να στραφεί προς άλλες χρήσεις (βιομηχανία, κατοικίες κ.λ.π.). Όμως και η αλλαγή γεωργικής χρήσεως του εδάφους είναι περιορισμένη, διότι τα παραγόμενα είδη έχουν διαφορετικές απαιτήσεις ως προς την υφή, την υδατοικανότητα, το pH, το ύψος του υδατικού ορίζοντα, τη δυνατότητα άρδευσης κλπ του εδάφους. Όταν στα απαιτούμενα χαρακτηριστικά του εδάφους προστεθούν και τα χαρακτηριστικά του κλίματος, γίνεται προφανές ότι οι εναλλακτικές γεωργικές χρήσεις του εδάφους περιορίζονται.

Ακόμη και τα γεωργικά μηχανήματα που χρησιμοποιούνται στη γεωργία είναι σε μεγάλο βαθμό εξειδικευμένα και ενώ παρουσιάζουν κινητικότητα από περιοχή σε περιοχή, δεν προσφέρονται κατά κανόνα για άλλες χρήσεις.

Η εργασία τέλος, παρουσιάζει και αυτή χαμηλή κινητικότητα, όχι μόνο λόγω των ιδιαίτερων δεσμών που συνήθως δημιουργούνται με τον τόπο άσκησης της γεωργικής δραστηριότητας, αλλά και λόγω της εξειδίκευσης που συνδέεται με τους συγκεκριμένους

κλάδους παραγωγής. Εντούτοις όμως η ύπαρξη δυο παραγόντων όπως η γειτνίαση του με την Αθήνα και η σημαντική βιομηχανία που συναντάται στην περιοχή αυξάνουν το "κόστος ευκαιρίας", δηλαδή την αμοιβή της γεωργικής εργασίας στην καλύτερη δυνατή εναλλακτική της χρήση.

Οι επιπτώσεις από τη μικρή κινητικότητα των συντελεστών της γεωργικής παραγωγής είναι αρκετές:

α) Συνεχίζεται η άσκηση μιας οικονομικής δραστηριότητας και όταν δεν αμείβει επαρκώς τους συντελεστές παραγωγής. Έτσι πολλές φορές στη γεωργία παρατηρείται η συνέχιση της παραγωγής ορισμένων προϊόντων ακόμη και όταν οι τιμές έχουν πτωτική πορεία και δεν αφήνουν περιθώρια κέρδους.

β) Διατηρούνται στη γεωργία υποαπασχολούμενοι συντελεστές και κυρίως εργασία, η οποία αν είχε μεγαλύτερη κινητικότητα, θα έπρεπε, ορθολογικά (από οικονομική άποψη) να μετακινηθεί σε άλλες χρήσεις.

2.6.1.9. Φυτική παραγωγή - Είδη καλλιεργειών και καλλιεργούμενες εκτάσεις.

Κατά την απογραφή της γεωργίας- κτηνοτροφίας (ΕΣΥΕ 1991), εκτιμήθηκε ότι η συνολική καλλιεργούμενη έκταση του νομού είναι 1.139.106 στρέμματα, ποσοστό 2,7% και 28,6% επί της συνολικής καλλιεργούμενης έκτασης της χώρας και της Περιφέρειας της Στερεάς Ελλάδος αντίστοιχα.

Το βασικό χαρακτηριστικό γνώρισμα της διάθρωσης των καλλιεργειών του Νομού Βοιωτίας είναι τα υψηλά ποσοστά που καταλαμβάνουν οι αροτραίες την περίοδο 1971/91 (75%), όπως άλλωστε συμβαίνει στο μεγαλύτερο μέρος της Ελλάδας και ιδιαίτερα στην περιφέρεια Μακεδονίας όπου καταλαμβάνουν το 82% των καλλιεργούμενων εκτάσεων.

Η κυριαρχία των αροτραίων καλλιεργειών τα τελευταία χρόνια (Πίνακας 2.6.1.9) με παρόμοια ποσοστά στο σύνολο των καλλιεργούμενων εκτάσεων υποδηλώνει τη μεγάλη σημασία που έχει η καλλιέργεια στη οικονομία της γεωργίας του νομού. Εξάλλου οι συνθήκες της περιοχής τόσο οι κλιματολογικές όσο και οι εδαφικές με την ύπαρξη της Κωπαΐδας και του Θηβαϊκού κάμπου, δημιουργούν όλες τις προϋποθέσεις για ανάπτυξη και εκμετάλλευση ετησίων καλλιεργειών που αποφέρουν υψηλά εισοδήματα.

Οι δενδρώδεις καλλιέργειες κατέχουν πολύ μικρότερο ποσοστό (16,5%), με αυξανόμενη όμως τάση τα τελευταία χρόνια. Η κύρια δενδρώδης καλλιέργεια που συναντάται στο νομό είναι η ελιά. Η ελαιοκαλλιέργεια απαντάται κυρίως σε ημιορεινές και ορεινές περιοχές, όπου οι συνθήκες δεν ευνοούν την ανάπτυξη ετησίων καλλιεργειών.

Οι παραγωγοί εφαρμόζουν εντατικές καλλιεργητικές φροντίδες ώστε η ελαιοπαραγωγή να είναι ικανοποιητική, τόσο ποιοτικά όσο και ποσοτικά.

Η κηπευτική γη κατέχει σταθερά ένα μικρό ποσοστό της τάξης του 5%-5,5% ενώ οι αμπελώνες κατέχουν το 2,7% της συνολικής καλλιεργούμενης έκτασης ποσοστό που εμφανίζει τάση μείωσης τα τελευταία χρόνια, λόγω των μέτρων και των θεσμών της ΚΑΠ που αφορούν τη αμπελοκαλλιέργεια. Πρόκειται κυρίως για οινάμπελους με σκοπό την ιδιοκατάναλωση του παραγόμενου κρασιού. Υπάρχουν όμως και οι εξαιρέσεις ελάχιστες βέβαια όπου συναντάμε εκμεταλλεύσεις επιχειρηματικής μορφής (παρασκευή οίνου-τυποποίηση διάθεση στο εμπόριο).

Αξίζει επίσης να σημειωθεί η μεγάλη αύξηση των αγροαναπαύσεων τα τελευταία είκοσι χρόνια.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.6.1.9
Καλλιεργούμενες εκτάσεις στο Ν. Βοιωτίας

	Καλλιεργούμενες εκτάσεις	Αροτραίες καλλιέργειες	Κηπευτική γη	Αμπελοι	Δενδρώδεις καλλιέργειες	Αγροανάπαυση 1-5 ετών
1971	1.170.740	817.183	56.118	34.856	147.282	29.517
		69,8%	4,7%	3%	12,5%	2,5%
1981	1.194.282	834.022	60.203	37.308	173.520	35.263
		73,2%	5,0%	3,1%	15,6%	2,9%
1991	1.139.106	875.272	67.119	32.809	189.368	50.832
		75,6%	5,8%	2,8%	16,6%	4,4%

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφές Γεωργίας- Κτηνοτροφίας 1971, '81, '91.

2.6.1.10. Τα κυριότερα προϊόντα φυτικής παραγωγής.

Επικρατέστερη στην κατηγορία των αροτραίων καλλιεργειών είναι εκείνη του βαμβακιού. Μάλιστα τα τελευταία χρόνια παρατηρείται το φαινόμενο η βαμβακοκαλλιέργεια να καταλαμβάνει πάνω από το 70% της συνολικής έκτασης του Βοιωτικού κάμπου. Οι κλιματολογικές συνθήκες, η ύπαρξη υδάτινων πόρων και η ενίσχυση της τιμής του προϊόντος από την Ε.Ε (επιβάλλονται και τέλη συνυπευθυνότητας που αποτρέπουν ελάχιστα τους παραγωγούς από τη μείωση της παραγωγής) συνέτειναν στο να αποτελεί το βαμβάκι ζωτική καλλιέργεια για το νομό (το 8% της παραγωγής της χώρας το 1996 προερχόταν από το Ν. Βοιωτίας). Σημαντική επίσης καλλιέργεια από

άποψη παραγωγής είναι η τομάτα ιδιαίτερα η βιομηχανική καθώς στην περιοχή λειτουργούν εργοστάσια μεταποίησης. Η παραγωγή της αυξήθηκε θεαματικά όπως βλέπουμε και από τον Πίνακα 2.6.1.10. τα τελευταία χρόνια ιδιαίτερα το 1996 (το 12% της εγχώριας παραγωγής), ενώ σημαντική είναι η συμβολή του σιταριού που χρόνο με το χρόνο μειώνεται η παραγωγή του και, τέλος των γεωμήλων με 42 χιλιάδες τόνους.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.6.1.10

**Παραγωγή των κυριότερων προϊόντων φυτικής παραγωγής
στο ν. Βοιωτίας (σε τόνους)**

	Βαμβάκι	Σίτος	Ελαιόλαδο	Γεώμηλα	Τομάτες
1990	47.238	82.479	3.265	49.881	138.227
1991	60.603	170.499	4.245	47.335	179.980
1992	79.728	128.595	6.100	46.815	182.775
1993	94.319	90.348	8.447	26.260	181.028
1994	106.832	102.330	6.328	43.271	203.878
1995	123.383	86.822	6.221	44.743	198.669
1996	92.128	74.943	7.237	41.123	255.447

Πηγή: Περιοδικό Επίλογος, Ετήσια Έκδοση 1998.

2.6.1.11. Διάρθρωση της ζωϊκής παραγωγής

Το κτηνοτροφικό κεφάλαιο στο Νομό Βοιωτίας εντοπίζεται κυρίως στα αιγοπρόβατα και στις όρνιθες, ενώ ακολουθούν οι χοίροι τα βοοειδή και οι κυνέλες. Συνολικά υπάρχουν 62 βουστάσια και χοιροστάσια εκ των οποίων 48 βρίσκονται στην Επαρχία. Θηβών και 14 στην Επαρχία. Λιβαδειάς.

Ειδικότερα, η προβατοτροφία είναι ο σημαντικότερος κλάδος καθώς οι εκμεταλλεύσεις αντιστοιχούν στο 2% του συνόλου της χώρας εκτρέφεται επίσης το 2% του ζωϊκού κεφαλαίου ενώ το μέσο μέγεθος της προβατοτροφικής εκμετάλλευσης φθάνει τα 49 πρόβατα / εκμ.

Θεαματική όμως είναι η και ανάπτυξη που διαπιστώνουμε στην εκτροφή των πουλερικών. Η προσιτή τιμή του κρέατος των πουλερικών και η μικρή περιεκτικότητά του σε λιπαρά συστατικά αποτέλεσαν σημαντικούς παράγοντες της μεγάλης ζήτησής του και

κατά συνέπεια της αύξησης παραγωγής κρέατος του κλάδου. Ειδικότερα στη Βοιωτία οι εκμεταλλεύσεις αυτού του τύπου αποτελούν το 1,4% του συνόλου των ομοειδών της χώρας ενώ τα εκτρεφόμενα πουλερικά ανέρχονται σε ποσοστά 8% στο σύνολο της χώρας. Σήμερα πάντως παρατηρείται ένας κορεσμός ως προς τις επιχειρήσεις εκτροφής πουλερικών που έχει σαν απόρροια τη συσσώρευση πολλών προβλημάτων (ασθένειες, δύσκολη ανεύρεση νεογνών για εκτροφή).

Η βοοτροφία παρουσιάζει μια σταθερότητα ως προς το πλήθος των εκτρεφόμενων κεφαλών. Ειδικότερα τις τρεις τελευταίες δεκαετίες ο νομός εκτρέφει το 0,1% του συνόλου των βοοειδών της χώρας, ποσοστό πολύ μικρό που υποδηλώνει τη μικρή ανάπτυξη των εκμεταλλεύσεων αυτού του τύπου.

Ο κλάδος της χοιροτροφία τη δεκαετία 1981-1991 παρουσιάζει μια σημαντική εξέλιξη και ανάπτυξη αφού ο αυξήθηκε ο αριθμός των εκτρεφόμενων χοίρων κατά 40%. Κάτι τέτοιο ακολουθεί τη γενικότερη ροπή που παρατηρείται στο σύνολο της χώρας, μια και το ποσοστό αύξησης ανέρχεται σε 35%. Την περίοδο 1981-'91 ο νομός εκτρέφει το 2,6% περίπου του συνόλου των χοίρων της χώρας.

Αναπτυγμένη σε ικανοποιητικό βαθμό είναι και η μελισσοκομία. Οι εκμεταλλεύσεις που καταγράφηκαν στην περιοχή το 1991 ανέρχονται στις 215, πρόκειται κυρίως για γεωργούς ή μη που ασχολούνται με τον κλάδο συμπληρωματικά.

Η μείωση των αριθμών των εκμεταλλεύσεων στους παραπάνω κλάδους σε συνδυασμό με την αύξηση του ζωϊκού κεφαλαίου είχε ως αποτέλεσμα όπως είναι φυσικό την αύξηση του μεγέθους αυτών. Περνάμε δηλαδή από τον παραδοσιακό τρόπο εκτροφής που καλύπτει τις οικογενειακές και τοπικές ανάγκες στις σύγχρονες μορφές επιχειρηματικού τύπου εκμεταλλεύσεις που στοχεύουν στην αύξηση του εισοδήματος. Σημαντικό ρόλο στο φαινόμενο αυτό έπαιξε η γειτνίαση του με την Αθήνα όπου συναντάται αυτός ο τύπος εκτροφής.

Ο Πίνακας 2.6.1.11 που ακολουθεί παρουσιάζει τις μεταβολές των παραπάνω μεγεθών για το διάστημα 1971/91:

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.6.1.11**Εκμεταλλεύσεις και αριθμός ζώων κατά κατηγορία, ν. Βοιωτίας**

	ΒΟΟΕΙΔΗ		ΠΡΟΒΑΤΟΕΙΔΗ		ΑΙΓΟΕΙΔΗ		ΧΟΙΡΟΙ		ΠΟΥΛΕΡΙΚΑ		ΚΥΨΕΛΕΣ	
	Εκμ.	Αριθ. ζώων	Εκμ.	Αριθ. ζώων	Εκμ.	Αριθ. ζώων	Εκμετ.	Αριθ. ζώων	Εκμετ.	Αριθ. ζώων	Εκμ.	Αριθ.
1971	311	1924	6403	180966	9317	117581	733	9098	14523	963900	587	18189
1981	56	1052	5028	166288	5764	118012	220	10468	9996	908348	360	18456
1991	59	1724	3109	151675	2423	120631	200	14655	15338	1788021	240	16152

Πηγή: Απογραφές Γεωργίας - Κτηνοτροφίας 1971/81/91.

2.6.1.12. Παραγωγή κυριότερων προϊόντων ζωϊκής παραγωγής

Στο Πίνακα 2.6.1.12 που ακολουθεί παρουσιάζεται η εξέλιξη των κυριότερων προϊόντων

ζωϊκής παραγωγής στο Νομό από το 1990 έως το 1996.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.6.1.12**Εξέλιξη των κυριότερων προϊόντων ζωϊκής
παραγωγής, Βοιωτίας**

	Αυγά (χιλ.τεμαχ)	Γάλα (τόνους)	Κρέας (τόνους)	Τυρί (τόνους)
1990	29269	26615	17643	2377
1991	70169	27193	28530	2269
1992	74457	17042	14150	2739
1993	121176	20579	12677	1221
1994	92601	19446	18463	1092
1995	109499	19241	17157	1460
1996	209530	18690	16957	2100

Πηγή: Περιοδικό Επιλογή, Ετήσια Έκδοση 1998.

Η σημαντική αύξηση στην παραγωγή αυγών, οφείλεται στην ύπαρξη μεγάλης βιομηχανικής μονάδας εκτροφής πουλερικών (για αυγοπαραγωγή) και αρκετών μικρότερων

στο νομό, ενώ η πτωτική πορεία στην παραγωγή γάλακτος δεν μπορούμε να πούμε επίσημα ότι οφείλεται στην Κοινοτική πολιτική στον τομέα του γάλακτος. Αναμένεται με τα έργα που πρόκειται να υλοποιηθούν στην περιοχή με την Κ. Π. Leader II ο κλάδος της κτηνοτροφίας να ενισχυθεί και να γίνει πιο παραγωγικός.

2.6.1.13 Ο ανθρώπινος παράγοντας στην αγροτική απασχόληση του ν. Βοιωτίας

Στα πλαίσια της εθνικής στρατηγικής που έχει χαράξει η κυβέρνηση για την αγροτική ανάπτυξη εφαρμόζεται ένα ολοκληρωμένο σχέδιο για τη αντιμετώπιση των διαρθρωτικών προβλημάτων του ελληνικού αγροτικού τομέα, όσο και εκείνων που απορρέουν από το κοινοτικό και διεθνές περιβάλλον.

Ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα του χώρου που αποτελεί τροχοπέδη στην ανάπτυξη του γεωργικού τομέα, είναι και η μεγάλη ηλικία των κατόχων των γεωργικών εκμεταλλεύσεων σε συνδυασμό με το χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσής τους. Μια από τις επιδιώξεις είναι λοιπόν και η βελτίωση της ηλικιακής σύνθεσης του αγροτικού πληθυσμού με νέους που επιλέγουν να εγκατασταθούν και να δημιουργήσουν στην ύπαιθρο μέσα από το Ν.2520/97 (κίνητρα και οικονομικές ενισχύσεις για τους νέους αγρότες, μείωση του κόστους κατασκευών και οργανισμός επαγγελματικής εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης).

Εξετάζοντας τώρα την ηλικιακή σύνθεση και το επίπεδο μόρφωσης των κατόχων των γ.ε. στο Νομό Βοιωτίας (Πίνακας 2.6.1.13α) συμπεραίνουμε ότι 54,6% αυτών έχουν ηλικία 55 ετών και άνω (τα αντίστοιχα ποσοστά για την περιφέρεια και τη χώρα είναι 57,8% και 53,8%) ενώ η συντριπτική πλειοψηφία (99%) δεν έχει ούτε τη στοιχειώδη εκπαίδευση παρά μόνο πρακτική πείρα (Πίνακας 2.6.1.13β).

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.6.1.13α

Τάξη ηλικιών κατόχων γεωργικών εκμεταλλεύσεων (1991)

	Εκμετ.	Εως 14 ετών	15-24 ετών	25-34 ετών	35-44 ετών	45-54 ετών	55-64 ετών	65 και άνω
Ν. Βοιωτίας	18435	3	148 0,8%	1469 8%	2712 14,7%	4019 21,8%	4929 26,7%	5151 27,9%
Στ. Ελλάδα	81492	9	681 0,8%	5654 6,9%	10904 13,4%	17081 20,9%	23227 28,5%	23907 29,3%
Σ. Χώρας	861623	67 0,001%	8374 0,97%	66040 7,6%	130190 15,9%	193013 22,4%	246221 28,5%	217457 25,2%

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή γεωργίας - κτηνοτροφίας 1991

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.6.1.13β
Εκπαίδευση των κατόχων των γ.ε.

	Εκμεταλ	Πρακτική πείρα	Στοιχειώδη γεωργική εκπαίδευση	Πλήρη γεωργική εκπαίδευση
Ν. Βοιωτίας	18435	18235 (99,0%)	182 (0,1%)	18 (0,01%)
Στ. Ελλάδα	81492	81006 (99,4%)	413 (0,5%)	73 (0,1%)
Σ. Χώρας	861623	853041 (99,0%)	7555 (0,8%)	1027 (0,02%)

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή γεωργίας - κτηνοτροφίας 1991

2.6.1.14. Η εξέλιξη του γεωργικού εισοδήματος στο ν. Βοιωτίας

Το γεωργικό εισόδημα του Ν. Βοιωτίας (Γεωργικό εισόδημα = Ακαθ. Γεωργικό Προϊόν + εισοδηματικές ενισχύσεις- αποσβέσεις και φόροι) εμφανίζει σημαντική αύξηση την τριετία 1990/93 που οφείλεται στην αύξηση των εκτάσεων του σκληρού σιταριού του βαμβακιού και της βιομηχανικής τομάτας. Οι μεταβολές αυτές που συνέβησαν κυρίως στον πεδινό χώρο μπορούν να αποδοθούν στην αύξηση των τιμών του παραγωγού (βαμβάκι), στην αυξημένη χρηματική ενίσχυση (σκληρό σιτάρι) ή στην αύξηση των αποδόσεων.

Σε αντίθεση με το σύνολο της χώρας ο ν. Βοιωτίας παρουσιάζει μεγάλη θετική μέση ετήσια αύξηση του Ακαθάριστου Γεωργικού Προϊόντος (ΑΓΠρ) κατά την τετραετία 1990/93 (Πίνακας 2.6.1.14).

Δε παρατηρείται όμως το ίδιο και με τις εισοδηματικές ενισχύσεις (39,9% μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής σε αντίθεση με το 43,2% για το σύνολο της χώρας) με αποτέλεσμα το γεωργικό εισόδημα που προκύπτει να παρουσιάζει μικρότερο ρυθμό μεταβολής σε σχέση με το σύνολο της χώρας (+20,6% έναντι +53,6%).

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.6.1.14
Μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής βασικών μεγεθών
κατά το διάστημα (1990/91-1992/93).

	Ακ. Γεωργικό Προϊόν	Εισοδηματικές ενισχύσεις	Γεωργικό εισόδημα
Ν. Βοιωτίας	18,06%	39,9%	20,6%
ΕΛΛΑΔΑ	5,1%	43,2%	53,6%

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων του Υπουργείου Γεωργίας

2.6.1.15 Κυριότερα προβλήματα του πρωτογενούς τομέα

Τα περισσότερα στοιχεία αυτής της θεματικής παραγράφου προήλθαν από τη μελέτη του Τοπικού Αναπτυξιακού Προγράμματος Λιβαδειάς.

Α. Προβλήματα Φυτικής Παραγωγής

- Έλλειψη αντιπλημμυρικών έργων στο Βοιωτικό Κηφισό και στους χείμαρρους που καταλήγουν σε αυτόν (Μπογδαναίος, Πλατανιάς, Πόντζα). Κάθε χρόνο κατακλύζονται περίπου 15.000 στρέμματα με αποτέλεσμα να δημιουργούνται οικονομικές επιπτώσεις στο εισόδημα των αγροτών και γενικότερα στην οικονομία της περιοχής.
- Αρδευτικά και Στραγγιστικά έργα Κωπαΐδος. Το μέχρι σήμερα υφιστάμενο σύστημα της Κωπαΐδος, χρησιμοποιείται και σαν αρδευτικό με αποτέλεσμα να μην αξιοποιούνται πλήρως οι υδάτινοι πόροι του ποταμού Κηφισού, των πηγών Ορχομενού, Πολυγήρας, των κρατικών γεωτρήσεων και της λίμνης Υλίκης.
- Στραγγιστικό – αρδευτικά έργα του πεδίου Βαγίων καθώς και αρδευτικά έργα του πεδίου Θηβών. Στο πεδίο Βαγίων συνήθως κατακλύζονται από νερά καλλιεργούμενες εκτάσεις από 3.500 έως 5.000 στρέμματα με φθινοπωρινά σιτηρά και όσπρια, εξαιτίας του ότι δεν υπάρχει απορροή στο πεδίο.

- Αξιοποίηση υδάτινων πόρων. Απαιτείται αξιοποίηση των υπαρχουσών γεωτρήσεων και συγκεκριμένα της κοινοτικής γεώτρησης Διονύσου (Πλάκα), της Κοινοτικής γεώτρησης Θούριου, της Δημοτικής γεώτρησης Αλιάρτου και της γεώτρησης ΤΟΕΒ Λιβαδειάς- Λαφιστίου.
- Αναδασμός. Ο αναδασμός δεν έχει επεκταθεί σε ικανοποιητικό βαθμό. Σε όλο το Κωπαϊδικό πεδίο ακριβώς επειδή δεν έχουν ολοκληρωθεί ή και πραγματοποιηθεί στραγγιστικά και αρδευτικά έργα δυσκολεύεται η διαδικασία του αναδασμού. Επίσης αποτελεί ανάγκη να πραγματοποιηθούν ερευνητικές γεωτρήσεις σε αναδασόμενες και επιδεχόμενες αναδασμό γεωργικές εκτάσεις της επαρχίας Θηβών έτσι ώστε να διευκολύνεται η ανάπτυξη της περιοχής που καλλιεργούνται ακόμα συγκεκριμένα είδη καλλιεργειών.
- Απώλεια γεωργικών εκτάσεων από άλλους τομείς εκτός του πρωτογενή. Η επέκταση της βιομηχανίας στο Νομό, η επέκταση των οικισμών αλλά και οι κτιριακές εγκαταστάσεις των γεωργικών βιομηχανιών και των πτηνοτροφικών μονάδων κατέλαβαν γεωργικές εκτάσεις πρώτης και δεύτερης κατηγορίας.
- Ρύπανση και μόλυνση του περιβάλλοντος. Η επέκταση των βιομηχανιών, η ίδρυση κτηνοτροφικών εγκαταστάσεων (πτηνοτροφία, χοιροστάσια) και γεωργικών βιομηχανιών καθώς και η χρήση γεωργικών φαρμάκων είχε ως αποτέλεσμα την εμφάνιση προβλημάτων ρύπανσης και μόλυνσης του περιβάλλοντος.
- Έλλειψη κοινής εμπορίας και τυποποίηση γεωργικών προϊόντων. Στο Νομό Βοιωτίας παράγονται περίπου 300.000 τόνοι κηπευτικά για τα οποία δεν υπάρχει κοινός φορέας εμπορίας.
- Αναδιάρθρωση καλλιεργειών. Η διάρθρωση των καλλιεργειών στο Νομό είναι σχεδόν προσαρμοσμένη στη μέχρι τώρα αγροτική πολιτική ενώ σήμερα παρουσιάζονται προβλήματα στην προώθηση προϊόντων όπως στην ελιά, το βαμβάκι, το μαλακό σιτάρι, την οινάμπελο. Το κρασί που παράγεται (ποικιλία Σαββατιανό) δεν προωθείται και μάλιστα υπάρχουν προβλήματα χαμηλών τιμών διάθεσης στο εμπόριο των οιναστάφυλων δεδομένου ότι και τα ιδιωτικά οινοποιεία με τη δυναμικότητα που έχουν δεν μπορούν να απορροφήσουν όλες τις ποσότητες που παράγονται. Η καλλιέργεια του μαλακού σιταριού γίνεται και από άτομα που έχουν τη γεωργία ως δεύτερη

απασχόληση με αποτέλεσμα να μην μπορούν να ασχοληθούν με δυναμικότερες καλλιέργειες, η δε καλλιέργεια της ελιάς επεκτάθηκε και σε περιοχές που δεν το επιτρέπουν οι κλιματικές συνθήκες.

B. Προβλήματα ζωϊκής παραγωγής

Ο κλάδος της αιγοπροβατοτροφίας αντιμετωπίζει πολλά προβλήματα και δυσχέρειες μέρος των οποίων οφείλονται σε παράγοντες διαρθρωτικής φύσεως, όπως το μικρό μέγεθος των εκμεταλλεύσεων και η εποχικότητα προσφοράς- ζήτησης των προϊόντων του κλάδου, καθώς και σε κοινωνικο-οικονομικούς, όπως οι δύσκολες συνθήκες παραγωγής και διαβίωσης χωρίς ανάλογη αμοιβή εργασίας.

Τα κυριότερα όμως προβλήματα είναι θεσμικής φύσεως, όπως π.χ. η έλλειψη συλλογικής δράσης στον τομέα παραγωγής και ιδίως στους τομείς εμπορίας-μεταποίησης των προϊόντων και χρηματοοικονομικά, ιδιαίτερα οι περιορισμένες πιστώσεις και τα υψηλά επιτόκια χορηγήσεων. Επίσης υπάρχουν προβλήματα ανταγωνισμού λόγω των εισαγομένων ομοειδών προϊόντων από χώρες κυρίως εκτός της Κοινότητας και, τέλος η επιβολή από το 1993 ανωτάτου ορίου στην ενίσχυση επιλέξιμων προβατίνων - αιγών που όπως πιστεύεται θα αποτελέσει αντικίνητρο στην αύξηση του ζωϊκού πληθυσμού.

- **Έλλειψη επαρκούς γεωργικού κλήρου**

Το μεγαλύτερο ποσοστό των κτηνοτρόφων (κυρίως αιγοπροβατοτρόφων) έχει μικρό γεωργικό κλήρο, ανεπαρκή για αυτοδύναμη κτηνοτροφία (ζωοτροφές που θα παράγονται από τους ίδιους τους κτηνοτρόφους). Εξάλλου σχεδόν μέχρι σήμερα επικρατεί κυρίως η παραδοσιακή οργάνωση της κτηνοτροφίας, όπου για τη διατροφή των αιγοπροβάτων χρησιμοποιείται η φυσική βλάστηση, τα υπολείμματα των καλλιεργειών (καλαμιές) και κάποιες συμπυκνωμένες ζωοτροφές.

- **Αλλαγή χρήσεως κοινόχρηστων βοσκοτόπων**

Βοσκότοποι οι οποίοι προήλθαν από απαλλοτριώσεις εκκλησιαστικών κυρίως κτημάτων υπέστησαν τροποποιήσεις όπως:

α) ένα μέρος των βοσκοτόπων εκχερσώθηκε και αποδόθηκε σε αροτραίες και δενδρώδεις καλλιέργειες, με αποτέλεσμα να μην αξιοποιείται από κτηνοτρόφους.

β) ένα άλλο μέρος δεν αξιοποιείται από τους ιδιοκτήτες του, διότι ορισμένοι από αυτούς σταμάτησαν ουσιαστικά να ασχολούνται με την κτηνοτροφία.

• **Έλλειψη αναπαραγωγικού υλικού υψηλής βιολογικής αξίας** επειδή κατά κανόνα οι υπάρχουσες μονάδες παράγουν δικό τους αναπαραγωγικό υλικό.

• **Προβλήματα εμπορίας στον πτηνοτροφικό τομέα**

Αν και ο κλάδος θεωρείται ως ο πιο εκσυγχρονισμένος εντούτοις παρατηρούνται σοβαρά προβλήματα στη διακίνηση των προϊόντων του, ενώ κατά καιρούς δε λείπουν τα φαινόμενα του οξύτατου ανταγωνισμού στο θέμα των τιμών, λόγω της μεγάλης επέκτασης της πτηνοτροφίας σε όλη την Ελλάδα.

• **Έλλειψη σύγχρονων σφαγείων** καθώς και σύγχρονου εξοπλισμού των ήδη υπάρχοντων σφαγείων της Θήβας, Λιβαδειάς και Αράχοβας.

Επίσης παρατηρείται έλλειψη συνεταιριστικού φορέα ο οποίος θα προμηθεύει ζωοτροφές και θα παρασκευάζει φυράματα σε όλες τις κτηνοτροφικές μονάδες. Ακόμα θα μπορεί να αναλάβει και την εμπορία κρέατος καθώς και αξιοποίησης των προϊόντων.

• Αναφορικά με τη **μελισσοκομία** υπάρχει έλλειψη δρόμων και χώρων τοποθέτησης κυψελών κοντά ή μέσα στις κυριότερες ανθοφόρες περιοχές. Επίσης δεν υπάρχει προστασία των μελισσοσμηνών από τους ψεκασμούς στις καλλιέργειες, ενώ και εδώ απαντώνται προβλήματα που σχετίζονται με τις κακές συνθήκες εμπορίας και διακίνησης καθώς και την έλλειψη των συνεταιριστικών οργανώσεων που θα χαράζουν μέσα από τη συλλογική δράση τη στρατηγική του κλάδου τόσο σε θέματα παραγωγής όσο και εμπορίας.

• Τέλος οι επιχειρηματικής μορφής κτηνοτροφικές μονάδες, κυρίως οι χοιροτροφικές και βοοτροφικές δημιουργούν προβλήματα ρύπανσης του περιβάλλοντος.

- Δε συντέλεσε στη βιομηχανική αποκέντρωση
- Δημιούργησε έντονα προβλήματα μόλυνσης και ρύπανσης του περιβάλλοντος.
- Δημιουργήθηκε έντονο πρόβλημα έλλειψης κατοικίας και κατά συνέπεια αύξηση της αμοιβής κατοικίας λόγω της εσωτερικής μετανάστευσης για εξεύρεση εργασίας.

Οι σημαντικότεροι κλάδοι του δευτερογενούς τομέα είναι οι κλάδοι μετάλλων, ειδών διατροφής και ποτών, ύφανσης, ξύλου και επίπλων. Ειδικότερα ο κλάδος των μετάλλων εμφανίζει σημαντική δραστηριότητα στο Νομό καθώς το υπέδαφος του νομού είναι πλούσιο σε μεταλλεύματα οπότε και εγκαταστάθηκε αρκετές παραγωγικές μονάδες (πχ. ΛΑΡΚΟ, ΑΛΟΥΜΙΝΑ) που απασχολούν μεγάλο αριθμό εργαζομένων. Τα τελευταία όμως χρόνια, παρατηρείται κάμψη στην εξορυκτική δραστηριότητα και σοβαρή μείωση της απασχόλησης στον κλάδο λόγω ελαττωμένης ζήτησης κυρίως βωξίτη.

2.6.3 Τριτογενής τομέας⁹

Ο τουρισμός

Ο Νομός Βοιωτίας είναι τόσο κοντά στα 3,5 εκατομμύρια πληθυσμού των Αθηνών, ώστε να είναι ελκυστικές ακόμη και μονοήμερες εκδρομές στις ακτές του Κορινθιακού, στα όρη Παρνασσού, Ελικώνα και Κιθαιρώνα και στα ενδιαφέροντα πολυάριθμα πολιτιστικά μνημεία.

Διαθέτοντας αξιόλογους τουριστικούς χώρους όπως το ιστορικό μοναστήρι του Οσίου Λουκά, περιοχή Ελικώνα , περιοχή Ζάλτσας θα πρέπει να γίνουν κάποιες ενέργειες για την ανάδειξη και αξιοποίησή τους (ανάπτυξη ορεινού ή θεματικού τουρισμού ή ποιοτική αναβάθμιση των ήδη υπαρχόντων χώρων) ώστε να αναδειχθεί ο τουρισμός σε σημαντικό παραγωγικό πόρο του Νομού.

Παράλληλα όμως θα πρέπει να επιλυθούν και προβλήματα όπως η μη ικανοποιητική κατάσταση του οδικού δικτύου (κυρίως στα ορεινά), περιορισμένη προσπέλαση ορισμένων περιοχών ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, η μικρή τουριστική περίοδος (μέσα Ιουνίου – μέσα Σεπτεμβρίου), η άναρχη δόμηση των περισσότερων παραλιακών οικισμών καθώς και η υποτονικότητα της συνδυασμένης εκμετάλλευσης των πολλαπλών τουριστικών δυνατοτήτων που είναι δυνατόν να προσφέρουν διάφορες περιοχές του Νομού.

Ειδικά για τους πόρους στους τομείς αυτούς το πρόβλημα δεν είναι να βρεθεί τρόπος μόνο να αξιοποιηθούν αλλά να ευρεθεί και τρόπος να προστατευτούν από τις υπερβολικές πιέσεις της ζήτησης, ώστε να αποφευχθούν τάσεις στρεβλής και άναρχης ανάπτυξης.

⁹ Παράρτημα : Χάρτης 9

Το εμπόριο

Η απασχόληση στο εμπόριο το 1992 παρουσίαζε την παρακάτω εικόνα (Πίνακας 2.6.3):

Πίνακας 2.6.3

Αριθμός καταστημάτων και απασχόληση στο Ν. Βοιωτίας

	ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ	ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ
Σύνολο εμπορίου	2.350	4.780
Λιανικό εμπόριο	1.925	3.823
Χονδρικό εμπόριο	425	957

Πηγή: ΕΣΥΕ 1992

Όσον αφορά την εξέλιξη του μεγέθους των καταστημάτων σύμφωνα με την απασχόληση παρατηρούνται τα εξής (Πανεπιστήμιο Αθηνών: 1994)

α) Υπερτερούν κατά κύριο λόγο τα καταστήματα 2-3 ατόμων

β) Ακολουθούν τα καταστήματα που απασχολούν 1-2 άτομα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Η ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ LEADER II ΣΤΟ Ν. ΒΟΙΩΤΙΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ -ΣΤΟΧΟΙ - ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ -ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ

3.1. Το Ελληνικό Πρόγραμμα Leader

Η Κοινοτική πρωτοβουλία Leader στην Ελλάδα τέθηκε σε εφαρμογή το 1991 (Leader I) για να εξυπηρετήσει τους στόχους της αγροτικής ανάπτυξης και να επιλύσει στο μέτρο του δυνατού τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι αγροτικές περιοχές και ειδικά οι ορεινές, μειονεκτικές και νησιωτικές όπου τα προβλήματα είναι ακόμα εντονότερα. Ακολούθησε το 1994, το Leader II, ως συνέχεια της προηγούμενης τετραετίας δίνοντας έμφαση στα καινοτόμα προγράμματα και τη διακρατική συνεργασία. Στο σημείο αυτό δε θα αναφερθούμε περαιτέρω στους στόχους και τη στρατηγική της πρωτοβουλίας καθώς αναφέρθηκαν στο πρώτο κεφάλαιο, θα επισημάνουμε όμως, ότι στο ελληνικό πρόγραμμα που το διαφοροποιεί από τα υπόλοιπα, η κυρίαρχη επιδίωξη για την τόνωση της οικονομικής δραστηριότητας στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές συνδυάζεται με την πειστική ανάγκη για ανάπτυξη της συμπληρωματικής απασχόλησης σε παράλληλες με τη γεωργία δράσεις.

3.1.1 Ο Προϋπολογισμός της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας για την Ελλάδα

Ο συνολικός προϋπολογισμός της Κ.Π. για την Ελλάδα έφθασε τα 368 εκατ. Ecu, ποσό που διανεμήθηκε κατά τις δυο φάσεις υλοποίησης του προγράμματος ως εξής:

Το **Leader I** απορρόφησε 104,4 εκατ. Ecu (26,100δισ δρχ) από τα οποία,

η Κοινοτική συμμετοχή ήταν 52,0 εκατ. Ecu (13,0 δισ δρχ),

η Εθνική 18,0 εκατ. Ecu (4,5δισ δρχ) και

η Ιδιωτική συμμετοχή 34,4 εκατ. Ecu (8,6 δισ δρχ.) ενώ,

στο **Leader II** από τα 263,6 εκατ ECU (81,71 δισ δρχ.)

η Δημόσια Δαπάνη ήταν : 184,004 εκατ. ECU (57,40 δισ δρχ.) από τα οποία

η επιχορήγηση Ευρ. Ένωσης : 148,002 εκατ. ECU (45,88 δισ δρχ.).

η επιχορήγηση Ελλ. Κράτους : 36,002 εκατ. ECU (11,16 δισ δρχ.) και

η Ιδιωτική Συμμετοχή : 79,595 εκατ. ECU (24,68 δις δρχ.).

3.1.2. Τα όργανα διοίκησης του προγράμματος

Η εφαρμογή της Κοινοτικής πρωτοβουλίας στη χώρα μας βασίζεται στην αρχή της επικουρικότητας, εξειδικεύεται μ' ένα κανονιστικό πλέγμα που ξεκινά από την Ε.Ε. με τα τρία Κοινοτικά Διαρθρωτικά Ταμεία και φθάνει μέχρι τους τελικούς δικαιούχους, περνά από μια αλληλουχία διαφόρων τύπων συμβάσεων που υποστηρίζονται από σχετικά κείμενα γενικής ισχύος και εκτελείται με ένα σύστημα παρακολούθησης, ελέγχων, απόδοσης λογαριασμών και πληρωμών.

Στην Ελλάδα δραστηριοποιούνται ένα πλήθος φορέων που αλληλοεξαρτώνται και συνιστούν ένα εκ πρώτης όψεως πολύπλοκο σχήμα διοίκησης του προγράμματος.

Οι κύριοι φορείς και οι αρχές που εμπλέκονται άμεσα στην υλοποίηση της πρωτοβουλίας στην Ελλάδα είναι :

- Υπουργείο Γεωργίας
- Μονάδα Εμφύχωσης Ελληνικού Δικτύου Leader
- Ομάδες Τοπικής Δράσης και Συλλογικοί φορείς
- Φορέας Διαχείρισης Τεχνικής Βοήθειας
- Εθνική Επιτροπή Παρακολούθησης
- Περιφερειακή Επιτροπή Παρακολούθησης
- Σύμβουλος Αξιολόγησης
- Περιφερειακές Επιτροπές Ενστάσεων
- Νομαρχιακές Επιτροπές Ενστάσεων
- Νομαρχιακές Τριμελείς Επιτροπές Ελέγχου και Παραλαβής Έργων,

οι δε αρμοδιότητές τους αναφέρονται αναλυτικά στο παράρτημα της μελέτης.

3.2 Η Κοινοτική πρωτοβουλία Leader στο Νομό Βοιωτίας

3.2.1 Το Leader I

Προτού αναλύσουμε το περιεχόμενο και την πορεία εφαρμογής της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας Leader II στο νομό Βοιωτίας θα πρέπει να αναφέρουμε ότι το 1992 είχε

εγκριθεί και η πρόταση που είχε κατατεθεί από τη Βοιωτική Αναπτυξιακή Α.Ε. στα πλαίσια της Leader I. Δυστυχώς η έλλειψη στοιχείων ως προς την υλοποίηση του προγράμματος δε μας δίνει τη δυνατότητα να έχουμε μια πλήρη εικόνα για την υλοποίηση των έργων που προτάθηκαν να γίνουν τότε στην περιοχή. Παραθέτουμε όμως κάποια στοιχεία σχετικά με τη στρατηγική και τον προβλεπόμενο προϋπολογισμό του προγράμματος.

Συγκεκριμένα το Leader I τέθηκε σε εφαρμογή το 1992 με κεντρική στρατηγική την αξιοποίηση επιλεγμένων γεωργικών προϊόντων της Επαρχίας Θήβας έτσι ώστε να αυξηθεί η αποδοτικότητα των καλλιεργειών αυτών και να εξασφαλισθεί η σταθερότητα του αγροτικού εισοδήματος. Ως πυρήνας αυτής της στρατηγικής επιλέχτηκαν τα προϊόντα της οйнаμπέλου και τα λαχανικά. Και τα δύο είδη καλλιεργειών είναι δυναμικά και επιδέχονται την εφαρμογή καινοτομικών μεθόδων για την αξιοποίησή τους. Παράλληλα προτεινόταν η τουριστική αξιοποίηση της περιοχής αναδεικνύοντας τα τρία βασικά στοιχεία της φυσιογνωμίας της : τα γεωργικά της προϊόντα, την αρχαία και νεότερη πολιτιστική της κληρονομιά και φυσικούς της πόρους και ιδιαίτερα τα βουνά που την περιστοιχίζουν (Ελικώνας και Κιθαιρώνας). Και σε αυτόν τον τομέα προτεινόταν η καινοτομική αντιμετώπισή του, μέσα από τη δημιουργία και προβολή "θεματικού τουρισμού" ο οποίος αποσκοπεί στην ανακάλυψη των προϊόντων , της ιστορίας και της φύσης μέσα από ένα συγκεκριμένο θέμα δραστηριότητας.

Ο συνολικός προϋπολογισμός ανέρχεται στα 1.085. εκατ. δρχ. από τα οποία το 51,3% αποτελούσε την Κοινοτική συμμετοχή (25.7% θα προέρχονταν από το ΕΓΤΠΕ, το 22.1% από το ΕΤΠΑ, το 3,5% από το ΕΚΤ), το 18.5% ήταν η Εθνική συμμετοχή, το 7,5% η συμμετοχή των ΟΤΑ, και τέλος το 22,7% η Ιδιωτική συμμετοχή.

3.2.2 Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Προστασίας και Ανάπτυξης Ελικώνα Leader II

Η πρόταση υλοποίησης του Leader II του Ν. Βοιωτίας υποβλήθηκε τα τέλη του 1994 από την Αναπτυξιακή Εταιρεία Ελικώνας Α.Ε. Η πρόταση εγκρίθηκε στις 22/3/1996 από το Υπουργείο Γεωργίας με βάση την ex ante αξιολόγηση, την ποιότητα του προγράμματος, την αξιοπιστία του φορέα και το βαθμό μειονεκτικότητας της περιοχής του Ελικώνα.

3.2.2.1 Οι Φορείς υλοποίησης του προγράμματος

Εκτός από την εταιρεία Ελικώνας Α.Ε. που είναι και η νέα Ομάδα Τοπικής Δράσης στην περιοχή όπου μετέχουν τρεις Δήμοι και δώδεκα κοινότητες οι υπόλοιποι φορείς είναι:

- * Το Υπουργείο Γεωργίας και ιδιαίτερα το Γραφείο Προγραμματισμού και Γεωργικών Διαρθρώσεων.
- * Η Επιτροπή Παρακολούθησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- * Η Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας.
- * Η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Βοιωτίας.

3.2.2.2 Το ύψος των ενισχύσεων του προγράμματος

Τα κονδύλια του προγράμματος που θα έχει χρονικό ορίζοντα εφαρμογής από το 1996 έως το 1999 είναι ύψους 1.823.000.000 δρχ και κατανέμονται σε έξι Μέτρα-δράσεις. Από αυτόν το συνολικό προϋπολογισμό, το ποσό του 1.150.000.000 δραχμών αποτελεί τη Δημόσια Δαπάνη, (το αρχικό ποσό Δημόσιας δαπάνης είχε καθοριστεί στις 950.000.000 δραχμές, για να αυξηθεί στην πορεία προκειμένου να ενταχθεί στο πρόγραμμα και η περιοχή της Θήβας), δηλαδή την επιχορήγηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Ελληνικού κράτους. Η κατανομή του παραπάνω ποσού έχει ως εξής: 950.000.000 δραχμές διατίθενται για έργα στην περιοχή Ελικώνα και τα 200.000.000 για έργα στην περιοχή Θήβας.

Το υπόλοιπο ποσό των 673.000.000 δρχ. αποτελεί την ίδια συμμετοχή με την οποία θα πρέπει οι δικαιούχοι φορείς να συγχρηματοδοτήσουν το πρόγραμμα.

3.2.2.3. Η περιοχή εφαρμογής

Η περιοχή εφαρμογής της πρωτοβουλίας Leader II, (Παράρτημα: χάρτης 10) ορίζεται από τα διοικητικά όρια των ΟΤΑ του Ελικώνα και την περιοχή Θήβας, στις οποίες θα πραγματοποιηθούν έργα, και περιλαμβάνει τους παρακάτω Δήμους και κοινότητες :

Περιοχή Leader II

ΟΤΑ	ΕΚΤΑΣΗ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ
Δήμοι : Λιβαδειάς	185.400	19.295
Αλιάρτου	66.100	4.633
Διστόμου	80.500	4.556
Κοινότητες		
Άσκλης	27.600	1.205
Αγ. Γεωργίου	30.800	2.170
Αγ. Τριάδας	25.100	1.472
Αγ. Άννας	49.800	510
Δόμβραινας	91.100	1.415
Ευαγγελίστριας	26.800	309
Κυριακίου	130.400	2.482
Κορώνεια	32.200	899
Λαφύστι	19.400	636
Νεοχώρι	7.300	635
Πρόδρομος	52.400	1.381
Πέτρα	24.500	460
Στείρι	50.800	922
Σωληνάρι	15.500	513
Υψηλάντη	5.600	590
Δήμοι		
Θήβα	143.900	19.509
Λεύκτρα	47.400	1.447
Πλαταιές	37.300	1.210
Κοινότητες		
Άγιος Θωμάς	31.300	1.682
Μελισσοχώρι	15.600	800
Καπαρέλι	63.000	1.908
Λουτούφιον	9.200	398
Ακραίφονιον	64.000	1.462
Καλιθέα	25.000	865
Ξηρονομή	39.400	894
Ελλοπία	23.200	653
ΣΥΝΟΛΟ	1.368.500	73.364

3.2.2.4. Στόχοι του προγράμματος

Το πρόγραμμα της Αναπτυξιακής Εταιρείας χρηματοδοτεί ενέργειες, δραστηριότητες και επενδύσεις που στοχεύουν και προωθούν:

- την **ήπια** ανάπτυξη της περιοχής
- τη **δημιουργία απασχόλησης** και εισοδημάτων
- την **παραμονή** των νέων στον αγροτικό χώρο
- την **ανάπτυξη** του αγροτικού τουρισμού και τη δημιουργία συμπληρωματικών εισοδημάτων
- την **προστασία, ανάδειξη και προβολή** της περιοχής και τη διάδοση της παράδοσης
- την **εισαγωγή καινοτόμων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων** στην περιοχή.

3.2.2.5 Ανάλυση του περιεχομένου του προγράμματος

Σύμφωνα με την τυπολογία της Leader II το πρόγραμμα κατανέμεται ως ακολούθως:

Μέτρο 1: Τεχνική στήριξη για την αγροτική ανάπτυξη

Συνολικός προϋπολογισμός : 200.000.000 δραχμές

Φορέας υλοποίησης : ΕΛΙΚΩΝ Α.Ε.

Από το συνολικό προϋπολογισμό του προγράμματος χρηματοδοτείται η λειτουργία και η στελέχωση της Αναπτυξιακής Εταιρείας με επιστημονικό προσωπικό, με στόχο την τεχνική υποστήριξη του προγράμματος και την επιστημονική τεκμηρίωση των δραστηριοτήτων του.

Παράλληλα των στόχων των εθνικών αρχών με τη χρηματοδότηση της αναπτυξιακής εταιρείας είναι, η συγκρότηση ενός αξιόπιστου επιστημονικού φορέα υποστήριξης της συνολικής αναπτυξιακής διαδικασίας στο Ν. Βοιωτίας.

Μέτρο 2 : Επαγγελματική κατάρτιση

Συνολικός προϋπολογισμός : 35.000.000 δραχμές

Φορέας υλοποίησης : ΕΛΙΚΩΝ Α.Ε.

Η επαγγελματική κατάρτιση είναι συμπληρωματική ενέργεια για την πρωτοβουλία και κατά συνέπεια καταλαμβάνει μικρό ποσοστό στη συνολική κατανομή του προγράμματος. Η κατάρτιση θα είναι εξειδικευμένης μορφής και θα αφορά τους ιδιοκτήτες καταλυμάτων που θα ενταχθούν στο πρόγραμμα αγροτουρισμού, τους καλλιεργητές βιολογικών προϊόντων που δραστηριοποιούνται και θα δραστηριοποιηθούν στην παραγωγή βιολογικών προϊόντων, τους ιδιοκτήτες τυροκομικών μονάδων και τους μελισσοκόμους της περιοχής.

Επιδίωξη της κατάρτισης είναι να βελτιωθούν τα προσόντα των καταρτιζόμενων στη διαχείριση των εκμεταλλεύσεων τους σε σύγχρονες μεθόδους παραγωγής και εμπορίας και να κατανοήσουν τις δυνατότητες που διαμορφώνονται στις νέες συνθήκες. Η κατάρτιση θα απορροφήσει το 2% του προγράμματος. Η δε επιχορήγηση των προγραμμάτων κατάρτισης ανέρχεται στο 70% ενώ το υπόλοιπο 30% αποτελεί την ίδια συμμετοχή των ενδιαφερομένων. Το συνολικό ποσό διανέμεται ως εξής:

Τίτλος έργου	Περιοχή	Φορέας	Συν Κόστος
Κατάρτιση ιδιοκτητών καταλυμάτων	Λιβαδειά	Ο.Τ.Δ.	5.000.000
Κατάρτιση μελισσοκόμων	Λιβαδειά	Ο.Τ.Δ.	5.000.000
Κατάρτιση στη διαχείριση Τυροκομικών Μονάδων	Λιβαδειά	Ο.Τ.Δ.	5.000.000
Κατάρτιση βιοκαλλιεργητών	Θήβα	Ο.Τ.Δ.	15.000.000
Κατάρτιση στελεχών Ο.Τ.Δ.	Λιβαδειά	Ο.Τ.Δ.	5.000.000

Μέτρο 3 : Αγροτουρισμός

Συνολικό κόστος : 547.000.000 δραχμές

Φορέας Υλοποίησης : Ελικώνας, ΟΤΑ, Ορειβατικοί Σύλλογοι, Ιδιώτες, Εκκλησία.

Στο μέτρο αυτό περιλαμβάνονται έργα υποδομής για ενίσχυση αγροτουρισμού και "φιλοξενίας" εναλλακτικού τουρισμού (ορειβατικός, πολιτιστικός, φυσιολατρικός,

θηρσκευτικός κ.λ.π. τουρισμός). Τα επενδυτικά προγράμματα που ενισχύονται και επιχορηγούνται είναι:

- **Δημιουργία μικρών καταλυμάτων αναψυχής (Χαλίκι, Καταρράκτες, Πέτρας, Παμπλούκι).** Το έργο θα υλοποιηθεί από τους ΟΤΑ στην περιοχή Ελικώνα με συνολικό κόστος 45.000.000 δρχ.
- **Σχεδίαση, χάραξη, και αναβίωση τουριστικών μονοπατιών (Μαν Τροφονίου-Μαν. Δελφών, Κοιλάδα Μουσών – Νυμφών).**

Η περιοχή υλοποίησης είναι ο Ελικώνας , τα έργα θα υλοποιηθούν από τους ΟΤΑ, Ελικώνα Α.Ε., ΟΤΔ, και τους ορειβατικούς συλλόγους. Κόστος : 30.000.000 δρχ. Σκοπός της δράσης είναι να αναδειχθούν περιοχές φυσικού κάλλους με αρχαιολογικά και θρησκευτικά μνημεία, ούτως ώστε οι πολιτιστικοί και φυσικοί πόροι της περιοχής να αποτελούν για τον επισκέπτη ένα ενιαίο πλέγμα, που θα δίνει τη δυνατότητα πρόσβασης, γνωριμίας και μελέτης. Με τη δράση αυτή διευκολύνεται και αναπτύσσεται ο εναλλακτικός τουρισμός και με το σύστημα σήμανσης του ορεινού όγκου του Ελικώνα θα προβληθεί σημαντικά η περιοχή και οι δυνατότητες που αυτή προσφέρει.

- **Δημιουργία τουριστικών καταλυμάτων.**

Περιοχή : Ελικώνας, Κιθαιρώνας, Ορεινοί ΟΤΑ.

Φορέας: Ιδιώτες.

Κόστος: 207.000.000 δρχ.

Θα δημιουργηθούν τουριστικά καταλύματα και υποδομές φιλοξενίας των τουριστών στη Ζώνη Τουριστικού Ενδιαφέροντος που θα προσδιοριστεί στον ορεινό όγκο του Ελικώνα. Η Ομάδα Τοπικής Δράσης θα δώσει προτεραιότητα σε ολοκληρωμένης μορφής αγροτουριστικά καταλύματα δηλαδή σε καταλύματα που λειτουργούν στο πλαίσιο μιας αγροτικής εκμετάλλευσης.

- **Ορειβατικό καταφύγιο**

Περιοχή : Ελικώνας, Αρβανίτσα.

Φορέας: Ορειβατικοί Σύλλογοι

Κόστος: 40.000.000 δρχ.

Το ορειβατικό καταφύγιο αποτελεί συμπληρωματική υποδομή του Κατασκηνωτικού Κέντρου που θα γίνει στην Παλιομηλιά και θα είναι σε χρήση των ορειβατών και ορειβατικών συλλόγων, ενώ παράλληλα θα ενισχύσει σημαντικά την ανάπτυξη του ορειβατικού τουρισμού και θα ισχυροποιήσει τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της περιοχής.

- **Δημιουργία κατασκηνωτικού έργου**

Περιοχή : Παλιομηλιά, Αρβανίτσα

Φορέας : ΟΤΑ

Κόστος : 100.000.000 δρχ.

Το Κατασκηνωτικό Κέντρο θα δημιουργηθεί σε χώρο που θα διαθέσει το Δασαρχείο και θα είναι δυναμικότητας ως 120 ατόμων. Θα λειτουργεί σαν επιχείρηση και θα έχει υποδομές φιλοξενίας συμβατές (υλικά κατασκευής πέτρα και ξύλο) με το φυσικό περιβάλλον και δυνατότητα φιλοξενίας όλων των κατηγοριών επισκεπτών.

- **Δημιουργία Camping.**

Περιοχή : Λαφύστι

Φορέας : ΟΤΑ

Κόστος : 15.000.000 δρχ.

- **Συντήρηση – Ανακαίνιση χώρων φιλοξενίας Εκκλησίας**

Περιοχή : Λυκούρες

Φορέας : Εκκλησία

Κόστος : 20.000.000 δρχ.

Οι εργασίες συντήρησης θα γίνουν στο Συνεδριακό Κέντρο της Εκκλησίας , όπου φιλοξενούνται ετησίως πλήθος φοιτητών και καθηγητών ελληνικών και Ξένων Πανεπιστημίων λόγω των σεμιναρίων που πραγματοποιούνται με θέματα σχετικά με την εκκλησιαστική παράδοση.

- **Αγροτουριστικό γραφείο (Παροχή τουριστικών πληροφοριών, σχεδίαση πακέτων θεματικού τουρισμού).**

Περιοχή : Λιβαδειά

Φορέας : ΟΤΑ

Κόστος : 60.000.000 δρχ.

- **Προβολή και ανάδειξη της περιοχής δράσης**

Περιοχή : Λιβαδειά

Φορέας : Ο.Τ.Δ.

Κόστος : 30.000.000 δρχ.

Σε αυτά τα έργα, θα απορροφηθεί το 30% του συνολικού προϋπολογισμού του προγράμματος και οι επιχορηγήσεις ανέρχονται σε 60% επί της επένδυσης, ενώ η ίδια συμμετοχή είναι το υπόλοιπο 40%.

Μέτρο 4 : Ενισχύσεις σε μικρές επιχειρήσεις

Συνολικός προϋπολογισμός : 100.000.000δρχ.

Φορέας : ΔΕΠΟΑΘ, Ιδιώτες, Ο.Τ.Δ.

Στο μέτρο αυτό εντάσσονται και ενισχύονται επενδυτικά σχέδια και προγράμματα που αφορούν την ενίσχυση των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων, την ανάπτυξη της χειροτεχνίας και την αναβίωση δραστηριοτήτων χαρακτηριστικών της περιοχής.

Στόχος του μέτρου είναι, οι ενισχύσεις να βοηθήσουν στην παραγωγή προϊόντων που να φέρουν τη σφραγίδα της παράδοσης, της υψηλής αισθητικής αντίληψης και να αποτυπώνουν την φυσιογνωμία και τα χαρακτηριστικά της περιοχής εφαρμογής του προγράμματος.

Οι επενδύσεις χορηγούνται στα εξής προγράμματα :

- **Δημιουργία Εργαστηρίων Παραδοσιακών στολών και Ξυλογλυπτικής**

Περιοχή : Επαρχία Θήβας

Φορέας : ΔΕΠΟΑΘ

Κόστος : 15.000.000 δρχ.

Θα δημιουργηθεί στη Θήβα από την ομώνυμη Δημοτική Επιχείρηση (ΔΕΠΟΑΘ) Εργαστήριο παραδοσιακών στολών με στόχο να καλυφθούν οι αυξημένες ανάγκες ζήτησης σε παραδοσιακές στολές. Η δράση έχει στοιχεία αναβίωσης και συντήρησης της παράδοσης του βλάχικου γάμου, ενός παλιού εθίμου που η αναβίωσή του δημιουργεί έντονη κινητικότητα στην περιοχή και προσελκύει πλήθος επισκεπτών, αποφέροντας οικονομικά οφέλη.

- **Ενίσχυση Χειροτεχνίας - Καλλιτεχνικής Βιοτεχνίας και επιχειρηματικών πρωτοβουλιών νέων (επιχειρήσεις παραγωγής, προϊόντων από ξύλο, μέταλλο, υφαντά, αγγειοπλαστική, δέρμα κ.λ.π.).**

Περιοχή : Επαρχία Θήβας - Επαρχία Λιβαδειάς

Φορέας : Ιδιώτες

Κόστος : 75.000.000 δρχ.

Η δράση περιλαμβάνει ενισχύσεις για την ίδρυση, την επέκταση και εκσυγχρονισμό Μικρών Επιχειρήσεων, Μικρών Μεταποιητικών μονάδων και Εργαστηρίων χειροτεχνίας και καλλιτεχνικής βιοτεχνίας.

- **Δημιουργία δικτύου νέων επιχειρηματιών σε συνεργασία με αναπτυξιακούς φορείς των ΟΤΑ. Συμμετοχή σε εκθέσεις, Προβολή.**

Περιοχή : Επαρχία Λιβαδειάς

Φορέας : Ο.Τ.Δ., Ιδιώτες

Κόστος : 10.000.000 δρχ.

Θα δημιουργηθεί ένα άτυπο δίκτυο με σκοπό την προβολή της εμπορικής και παραγωγικής φυσιογνωμίας της περιοχής Leader II. Το δίκτυο θα αποτελείται από όσους ενταχθούν στο πρόγραμμα αλλά και από νέους επιχειρηματίες που δραστηριοποιούνται στην παραγωγή τοπικών προϊόντων ή προϊόντων χειροτεχνίας, με σκοπό την προβολή, τη δικτύωση τη συμμετοχή σε εκθέσεις, την ανάπτυξη επιχειρηματικότητας, την εισαγωγή τεχνογνωσίας, τη δημιουργία CLUSTERS επιχειρήσεων.

Απώτερος σκοπός θα είναι η καλύτερη πρόσβαση στην τοπική και περιφερειακή αγορά, η ανάπτυξη της φιλοσοφίας των κοινών υπηρεσιών, η ανταλλαγή εμπειριών, η εισαγωγή καινοτομιών στον αγροτικό χώρο.

Οι επιχορηγήσεις σε αυτές τις επενδύσεις φθάνουν το 60% επί της επένδυσης, ενώ η ίδια συμμετοχή είναι το υπόλοιπο 40%. Τα έργα και οι επενδύσεις που αφορούν τις Μικρές Επιχειρήσεις, θα απορροφήσουν το 5% του όλου προγράμματος.

Μέτρο 4: Αξιοποίηση επιτόπου της αγροτικής κτηνοτροφικής παραγωγής

Συνολικός προϋπολογισμός : 540.000.000 δρχ.

Φορέας : Ο.Τ.Δ., Ε.Γ.Σ.Ε.Θ., Συλλογικοί Φορείς, Ιδιώτες.

Στο μέτρο αυτό μπορούν να ενταχθούν επενδυτικά σχέδια-προγράμματα που αφορούν τη μεταποίηση και τη βελτίωση των συνθηκών μεταποίησης -εμπορίας τοπικών προϊόντων και προϊόντων της αγροκτηνοτροφικής παραγωγής. Εντάσσονται επίσης σχέδια βελτίωσης των καλλιεργειών και αγροκτήματα οικολογικής γεωργίας.

Επιδιώκεται η ορθολογική οργάνωση της παραγωγής τοπικών χαρακτηριστικών προϊόντων (μέλι, όσπρια, γαλακτοκομικά προϊόντα κ.λ.π.), η τυποποίηση και η σηματοποίηση, ούτως ώστε να βελτιωθεί η ανταγωνιστικότητα και να διαμορφωθούν καλύτεροι όροι πρόσβασης σε νέες αγορές και να ενταχθούν σε δίκτυα αγορών. Στην λογική του προγράμματος είναι η δημιουργία Προϊόντων Ονομασίας Προέλευσης (Π.Ο.Π.) και Προϊόντων Γεωγραφικής ένδειξης (Π.Γ.Ε.).

- **Σχεδιασμός σήματος τοπικών προϊόντων (ΠΟΠ-ΠΓΕ).**

Περιοχή : Λιβαδειά

Φορέας : Ο.Τ.Δ.

Κόστος : 10.000.000δρχ.

Με τη δράση αυτή επιδιώκεται η μετατροπή των προϊόντων που παράγονται στην ορεινή ζώνη του Ελικώνα, σε προϊόντα με Ονομασία Προέλευσης και προϊόντα Γεωγραφικής Ένδειξης. Έτσι θα βελτιωθεί η εμπορικότητά τους και θα ενισχύσουν την ελκυστικότητα της συνολικής εικόνας του Ελικώνα. Το σήμα δίνει στα προϊόντα μια συγκεκριμένη ταυτότητα τονίζοντας παράλληλα την υψηλή του ποιότητα.

- **Έρευνα αγοράς. Μελέτη οργάνωσης της εμπορίας και προβολής των τοπικών προϊόντων. Πιλοτικό σχέδιο δημιουργίας νέων γαλακτοκομικών προϊόντων.**

Περιοχή : Λιβαδειά

Φορέας : Ο.Τ.Δ.

Κόστος : 20.000.000 δρχ.

Θα πραγματοποιηθούν Κλαδικές έρευνες στα χαρακτηριστικά για την περιοχή προϊόντα (όσπρια, μέλι, λάδι, γαλακτοκομικά) καθώς και μελέτες οργάνωσης της μεταποιητικής δραστηριότητας στον ορεινό όγκο του Ελικώνα. Με τα αποτελέσματά τους και τη επισήμανση των στοιχείων της πρωτογενούς έρευνας θα διαμορφωθεί μια στρατηγική οργάνωσης της διάθεσης των προϊόντων που παράγονται τοπικά. Παράλληλα θα επιδιωχθεί να καταγραφούν οι τάσεις του καταναλωτικού κοινού, οι ιδιομορφίες των δικτύων διάθεσης και η διερεύνηση των δυνατοτήτων για την προώθηση των τοπικών προϊόντων ποιότητας.

- **Δημιουργία κέντρων πώλησης προϊόντων, που παράγονται τοπικά.**

Περιοχή : Leader II.

Φορέας : Ο.Τ.Δ.- Συλλογικοί φορείς.

Κόστος : 40.000.000 δρχ.

Θα δημιουργηθούν σε συγκεκριμένα σημεία της περιοχής Leader II και ιδιαίτερα πάνω στον Τουριστικό άξονα Θήβα- Αλίαρτος- Λιβαδειά - Δίστομο-Δελφοί , Κέντρα Πώλησης και διάθεσης των Τοπικών Προϊόντων.

- **Δημιουργία μονάδας τυποποίησης - συσκευασίας οσπρίων προέλευσης "Ελικώνα".**

Περιοχή : Leader II.

Φορέας : Ιδιώτες

Κόστος : 50.000.000 δρχ.

Σκοπός της δράση θα είναι μέσω της δημιουργίας της μονάδας η καλύτερη διάθεση των οσπρίων στην τοπική και περιφερειακή αγορά, ενώ παράλληλα το τοπικό προϊόν θα σηματοποιηθεί και θα αποτελεί ένα ακόμη προϊόν προέλευσης.

- **Ενισχύσεις για εκσυγχρονισμό ορεινών τυροκομείων.**

Περιοχή : Ελικώνας

Φορέας : Ιδιώτες

Κόστος : 120.000.000 δρχ.

Θα δοθούν ενισχύσεις σε ορεινά τυροκομεία και σε επιχειρήσεις γαλακτοκομικών μικρής δυναμικότητας για να εκσυγχρονίσουν τον εξοπλισμό τους και για να παράγουν νέα προϊόντα, ώστε να εναρμονισθούν με τις κοινοτικές οδηγίες.

- **Δημιουργία μονάδας τυποποίησης Μελιού "Ελικώνα".**

Περιοχή : Ελικώνας

Φορέας : Ιδιώτες

Κόστος : 50.000.000 δρχ.

Η μελισσοκομία είναι μια δραστηριότητα σημαντική σε μέγεθος για την περιοχή δράσης. Αυτή τη στιγμή στον Νομό υπάρχουν 215 μελισσοκομικές εκμεταλλεύσεις από τις οποίες μόνο οι 15 λειτουργούν επαγγελματικά. Σκοπός της ενέργειας είναι η διατήρηση και επέκταση της συγκεκριμένης δραστηριότητας μέσω της παροχής κινήτρων στους παραγωγούς. Το μέλι θα φέρει την προδιαγραφή του "αγνού", άριστης ποιότητας και κατά αυτόν τον τρόπο θα προωθείται στην αγορά.

- **Δημιουργία εκτροφείου θηραμάτων**

Περιοχή : Ελικώνας

Φορέας : Ιδιώτες

Κόστος : 45.000.000 δρχ.

Θα δημιουργηθούν εγκαταστάσεις εκτροφείου τριχωτών θηραμάτων στην περιοχή δράσης, με σκοπό αφενός τον εμπλουτισμό της πανίδας της περιοχής και αφετέρου τον εμπλουτισμό της κυνηγετικής περιοχής.

- **Ενισχύσεις για βιολογικές και άλλες καλλιέργειες**

Περιοχή : Ελικώνας

Φορέας : Ιδιώτες

Κόστος : 110.000.000 δρχ.

Θα δοθούν ενισχύσεις σε αγροκτήματα Βιοκαλλιέργειας και σε Γεωργούς που προσανατολίζονται σε βιολογικές και πρότυπες καλλιέργειες.

Σκοπός είναι η αύξηση των καθαρών καλλιεργειών σε στρέμματα στην περιοχή και η δημιουργία πρότυπων μονάδων παραγωγής καθαρών προϊόντων (Αγροκτήματα Επίδειξης) που θα μπορούν να είναι επισκέψιμα από σχολεία της πρωτεύουσας αλλά και που θα παράγουν προϊόντα υγιεινά προς κατανάλωση.

- **Δημιουργία μονάδας παραγωγής COMPOST.**

Περιοχή : Θήβα

Φορέας : Ιδιώτες

Κόστος : 40.000.000 δρχ.

Θα δημιουργηθεί μια κεντρική μονάδα COMPOST σε ιδιόκτητη έκταση πέντε στρεμμάτων με δυνατότητα παραγωγής 2.000m³ το χρόνο. Επίσης προβλέπεται η αγορά κατάλληλου εξοπλισμού καθώς και η διαμόρφωση των υπαρχουσών αποθηκών ώστε να αποθηκεύεται το παραγόμενο λίπασμα μέχρι να διατεθεί στους βιοκαλλιεργητές.

- **Επέκταση - εκσυγχρονισμός εδαφολογικού εργαστηρίου.**

Περιοχή : Θήβα

Φορέας : Ε.Γ.Σ. Θήβας

Κόστος : 25.000.000 δρχ.

Θα ολοκληρωθεί το εδαφολογικό εργαστήριο που άρχισε να λειτουργεί με ενισχύσεις από το Leader I, για την παραγωγή οικολογικών γεωργικών προϊόντων χωρίς χημικές ουσίες.

Έτσι θα δίνεται η δυνατότητα ελέγχου του εδάφους και θα παρέχονται οι απαραίτητες πληροφορίες στους βιοκαλλιεργητές για αντικατάσταση των χημικών λιπασμάτων με οργανικά λιπάσματα.

- **Βελτίωση τυποποιητηρίων βιολογικού ελαιόλαδου και οπωροκηπευτικών.**

Περιοχή : Θήβα

Φορέας : Ε.Γ.Σ. Θήβας - Ιδιώτες

Κόστος : 30.000.000 δρχ.

Υπάρχει ήδη μια μονάδα τυποποιητηρίου και συσκευαστηρίου γεωργικών προϊόντων κοντά στο χωριό Ελαιώνας. Θα επεκταθεί η δυναμικότητα του ήδη υπάρχοντος τυποποιητηρίου και ο εξοπλισμός του με ειδικά μηχανήματα συσκευασίας σε μικρές ποσότητες από ½ κιλού ώστε να τυποποιούνται τα προϊόντα βιοκαλλιέργειας που

θα παράγονται από τους αγρότες με τις νέες μεθόδους οικολογικής γεωργίας σε συσκευασίες όχι μόνο χονδρικής αλλά και λιανικής πώλησης.

Τα υλικά συσκευασίας που θα χρησιμοποιούνται θα είναι ανακυκλώσιμα για να διατηρηθεί η οικολογία της παραγωγής από το στάδιο της καλλιέργειας ως το στάδιο της τυποποίησης.

Μέτρο 6 : Ανάδειξη και προστασία του περιβάλλοντος

Συνολικός προϋπολογισμός : 381.000.000δρχ.

Φορέας : ΟΤΑ, Εκκλησία, Πολιτιστικοί Σύλλογοι.

Τα έργα που χρηματοδοτούνται αφορούν την ανάδειξη και ανάπλαση περιοχών φυσικού κάλλους καθώς και έργα προστασίας και ανάδειξης του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος.

- **Διαμόρφωση περιβάλλοντος χώρου συνεδριακού κέντρου Εκκλησίας**

Περιοχή: Ευαγγελίστρια

Φορέας: Εκκλησία

Κόστος : 15.000.000 δρχ.

Θα γίνουν εργασίες διαμόρφωσης του περιβάλλοντα χώρου του συνεδριακού Κέντρου της Εκκλησίας που βρίσκεται στο κέντρο του Ελικώνα στην Ευαγγελίστρια σε περιοχή ιδιαίτερου φυσικού κάλλους. Επίσης προβλέπεται να κατασκευαστεί ένα υπαίθριο θεατράκι για τις εκδηλώσεις που πραγματοποιούνται το καλοκαίρι.

- **Ίδρυση μουσείου ευρημάτων Λατρευτικού Σπηλαίου Αγ. Τριάδας.**

Περιοχή: Αγ. Τριάδα

Φορέας : ΟΤΑ

Κόστος : 26.000.000 δρχ.

Με την παρούσα δράση θα κατασκευαστεί ένα κτίριο 200 τ.μ. το οποίο θα λειτουργήσει ως Μουσείο, με 4.000 εκθέματα. Πρόκειται για ευρήματα που έχουν ανακαλυφθεί από τις ανασκαφές της αρχαιολογικής Υπηρεσίας στο λατρευτικό Σπήλαιο της Αγ. Τριάδας.

- **Ανάπλαση ιστορικού και διατηρητέου οικισμού. Διαμόρφωση χώρων περιπάτου.**

Περιοχή : Ζερίκι

Φορέας : ΟΤΑ

Κόστος : 40.000.000 δρχ.

Ο οικισμός Ζερίκι βρίσκεται στο κέντρο του Ελικώνα σε περιοχή ιδιαίτερου φυσικού κάλλους και έχει κριθεί διατηρητέος. Θα γίνει εκτεταμένη ανάπλαση του οικισμού με σκοπό την τουριστική του αξιοποίηση και τη συντήρηση των παραδοσιακών στοιχείων που έχουν υποστεί φθορές λόγω του χρόνου.

- **Αναπαλαιώσεις ιστορικών μνημείων και Κήπων Αλάρτου**

Περιοχή : Αλάρτος

Φορέας : ΟΤΑ

Κόστος : 30.000.000δρχ.

Η δράση αφορά την αναπαλαίωση της αποθήκης που βρίσκεται στην κεντρική πλατεία της Αλάρτου και είναι ένα από τα κτίρια των εγκαταστάσεων του Οργανισμού Κωπαΐδος που σήμερα έχει περιέλθει στην ιδιοκτησία του Δήμου Αλάρτου. Οι προβλεπόμενες εργασίες έχουν Σα στόχο την ανάδειξη και την προβολή της κληρονομιάς της πρόσφατης περιόδου.

- **Αποκατάσταση κτιρίου - Διαμόρφωση εκθεσιακού χώρου πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής Δίστομου.**

Περιοχή : Δίστομο

Φορέας : ΟΤΑ

Κόστος: 30.000.000 δρχ.

Επίσης η δράση αυτή έχει ως αντικείμενο την επισκευή και αναπαλαίωση σε παλιό κτίριο στο κέντρο του Διστόμου προκειμένου να χρησιμοποιηθεί για την προβολή και την διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής. Το κτίριο θα λειτουργεί ως χώρος πολλαπλώς χρήσεων, θα φιλοξενηθούν δείγματα και στοιχεία της λαογραφικής παράδοσης και παράλληλα θα υπάρχει ιδιαίτερος χώρος προβολής των τουριστικών δυνατοτήτων της περιοχής Ελικώνα στη Δυτική πλευρά και του τουριστικού άξονα Δίστομο-Αντίκυρα- Δελφοί.

- **Ανάδειξη χώρων φυσικού περιβάλλοντος-παραδοσιακών πηγών. Διαμόρφωση χώρων αναψυχής και περιπάτου.**

Περιοχή : ΟΤΑ Ελικώνα

Φορέας : ΟΤΑ

Κόστος : 120.000.000δρχ.

Η ενέργεια στοχεύει στην ανάδειξη, την προστασία και την ανάπλαση χαρακτηριστικών τοπίων και χώρων, που θα ενισχύσουν την προσέλκυση επισκεπτών.

- **Μελέτη αποκατάστασης τοπίου από εξόρυξη.**

Περιοχή: Ελικώνας , Αγ. Άννα, Δόμβραινα

Φορέας : ΟΤΑ

Κόστος : 40.000.000δρχ.

Η ύπαρξη πολλών λατομείων εξόρυξης ορυκτών στην περιοχή του Ελικώνα είχε και έχει επιπτώσεις στο φυσικό κάλλος της περιοχής. Επιδιώκεται λοιπόν μέσω της δράσης αυτής η αποκατάσταση του θιγόμενου τοπίου βάσει μελέτης.

- **Λαογραφικό Μουσείο Προβιομηχανικής περιόδου Λιβαδειάς.**

Περιοχή : Λιβαδειά

Φορέας : ΟΤΑ

Κόστος : 40.000.000δρχ.

Σε κτίριο που ανακαινίζει ο Δήμος Λιβαδειάς (Παλιό Καταλάνικο Κάστρο) θα φιλοξενηθεί το Μουσείο Προβιομηχανικής Περιόδου. Τα εκθέματα αφορούν εργαλεία και ευρήματα της προβιομηχανικής περιόδου της περιοχής καθώς και ευρήματα που δείχνουν την αγροτική ζωή του Ελικώνα καθώς και χρηστικά αντικείμενα και εργαλεία παραγωγής.

- **Διάσωση πολιτιστικής κληρονομιάς. Δίκτυο Πολιτιστικών Εκδηλώσεων.**

Αναβίωση μυθολογίας.

Περιοχή : Leader II

Φορέας : Ο.Τ.Δ. , Πολιτιστικοί Σύλλογοι

Κόστος : 40.000.000 δρχ.

Θα γίνουν ενέργειες για τη διάσωση , την διατήρηση και την αναβίωση της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής Leader II. Επίσης προβλέπεται η δημιουργία δικτύου πολιτιστικών εκδηλώσεων , αναβίωση της παράδοσης καθώς επίσης και ενέργειες που αποσκοπούν στην αναβίωση της μυθολογίας.

Τα έργα αυτά θα απορροφήσουν το 21% του προγράμματος και οι επιχορηγήσεις ανέρχονται σε 80% επί της επένδυσης, ενώ η ίδια συμμετοχή είναι 20%.

Μέτρο 7: Διακρατική Συνεργασία

Συνολικός προϋπολογισμός : 20.000.000δρχ.

Φορέας : Ο.Τ.Δ.

Αυτό το μέτρο αφορά την υλοποίηση ενεργειών, για την ένταξη στο Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο Αγροτικής Ανάπτυξης και τις ανταλλαγές σε Ευρωπαϊκό επίπεδο.

Με τις χρηματοδοτήσεις αυτού του μέτρου θα δοθεί η δυνατότητα να επισημανθούν περιοχές στην Ευρωπαϊκή ένωση που υλοποιούν Leader καθώς και περιπτώσεις οικονομικών δραστηριοτήτων που ενδιαφέρουν τους επενδυτές που θα ενταχθούν στο πρόγραμμα της ΕΛΙΚΩΝΑΣ Α.Ε., περιοχές που να αντιμετωπίζουν παρόμοια προβλήματα και που κάνουν τις ίδιες προσεγγίσεις στην αναπτυξιακή στρατηγική τους. Έτσι θα διαμορφωθεί ένα πλέγμα σχέσεων και ανταλλαγών, με σκοπό μέσα από επισκέψεις και σεμινάρια, να αποκτηθεί εμπειρία και να ανταλλαχθούν ιδέες, προτάσεις, τεχνογνωσία, τεχνολογία και προϊόντα.

Δηλαδή, μέσω των σχέσεων της ΕΛΙΚΩΝΑΣ Α.Ε. σε Ευρωπαϊκό επίπεδο, θα μπορούν όσοι ενταχθούν στο πρόγραμμα, να παρακολουθήσουν από κοντά τον τρόπο και τις μεθόδους οργάνωσης και λειτουργίας οικονομικών δραστηριοτήτων σε περιοχές της Ευρ. Ένωσης.

Θα έχουν τη δυνατότητα να αποκτήσουν ίδια αντίληψη και να κατανοήσουν την λογική που διέπει της αναπτυξιακής διαδικασίας σε σχέση με το περιβάλλον, στις περιοχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

3.3 Η υλοποίηση της Leader II στο Ν. Βοιωτίας

Η Κοινοτική πρωτοβουλία Leader II είναι αυτή τη στιγμή σε εξέλιξη στο Νομό Βοιωτίας όπως και σε ολόκληρη τη χώρα και τα στοιχεία που υπάρχουν αφορούν ένα μικρό μέρος έργων που έχουν ολοκληρωθεί και κάποιων έργων που είναι σε εξέλιξη. Προτού περάσουμε να δούμε τι έγινε ανά μέτρο θα πρέπει να επισημάνουμε το έντονο ενδιαφέρον- κινητοποίηση από τους ντόπιους αλλά και από ετεροδημότες για συμμετοχή σε κάποιο από τις δράσεις, ιδιαίτερα από ανθρώπους ηλικίας 30-40 ετών. Μέχρι στιγμής έχουν κατατεθεί προτάσεις για δράσεις των μέτρων 3,4,5,6 , μέρος αυτών έχουν ολοκληρωθεί, ενώ το μέτρο 2 δεν έχει ακόμα ξεκινήσει και αυτό οφείλεται καθαρά στο Υπουργείο Γεωργίας.

Συνολικά από την έναρξη του προγράμματος έχουν ενταχθεί 45 επενδυτικά σχέδια στο πρόγραμμα αγροτικής ανάπτυξης, υλοποιήθηκαν 15 από αυτά και έχει απορροφηθεί όλο το προβλεπόμενο ποσό του προϋπολογισμού που ανέρχεται γύρω στο 1,8 δις δραχμές.

Αναλυτικότερα, η μέχρι σήμερα πορεία του προγράμματος ανά μέτρο είναι η ακόλουθη (Παράρτημα : Χάρτες 11-16).

Μέτρο 1: Τεχνική στήριξη για την αγροτική ανάπτυξη

Με τις ενισχύσεις του μέτρου - Τεχνική Στήριξη, από το 1996 ως σήμερα έγιναν οι βασικές επενδύσεις της ΟΤΔ σε προσωπικό, σε εξοπλισμό και πραγματοποιήθηκε μια 'εφαρμοστική μελέτη ανάπτυξης αγροτικού τουρισμού'.

Παράλληλα στο διάστημα 1996-98 έχουν πραγματοποιηθεί σοβαρές ενέργειες δημοσιότητας του προγράμματος, με όλα τα πρόσφορα μέσα στην περιοχή για την καλύτερη υλοποίηση του προγράμματος καθώς και τέσσερις κύκλοι προκήρυξης.

Οι απορροφήσεις το μέτρου έχουν φθάσει σε 1.000.000 δραχμές ποσοστό 50% του εγκεκριμένου προϋπολογισμού του Μέρους.

Μέτρο 2: Επαγγελματική κατάρτιση

Δεν έχει υλοποιηθεί, εν αναμονή των αποφάσεων του Υπ. Γεωργίας για την πιστοποίηση των Κέντρων Επαγγελματικής Κατάρτισης.

Μέτρο 3 : Έργα αγροτικού τουρισμού

Το Μέτρο Αγροτικός Τουρισμός προκηρύχτηκε το Μάιο του 1998. Η καθυστέρηση οφείλεται στο ότι η ΟΤΔ επέλεξε, εις βάρος της απορρόφησης να εκπονήσει εφαρμοστική μελέτη Αγροτικού Τουρισμού και κατόπιν να προκηρυχτούν σχεδιασμένα οι δράσεις του Μέρου 3. Με βάση τα κριτήρια που τέθηκαν από τη μελέτη και την προκήρυξη του Μέρου 3 (Μάρτιος - Ιούνιος 1998) κατατέθηκαν 11 επενδυτικά σχέδια, από τα οποία η ΟΤΔ ενέκρινε 9 επενδύσεις στην ορεινή ζώνη του Ελικώνα, συνολικού προϋπολογισμού 547.000.000 δραχμών. Έχουν υπογραφεί 3 συμβάσεις και έχει δοθεί χρονικό περιθώριο ως την 30-12-98 για να υπογραφούν οι υπόλοιπες.

Τα εγκεκριμένα - υλοποιούμενα έργα του Μέρου 3 είναι:

Α/Α	ΤΙΤΛΟΣ ΕΡΓΟΥ	ΠΟΣΑ ΣΕ ΕΚΑΤ.ΔΡΧ.
1	Κτήμα Μουσών	80
2	Ίδρυση ενοικιαζόμενων δωματίων	60
3	Ενοικιαζόμενα δωμάτια	60
4	Σταθμός Αναψυχής -Χαλίκι	22
5	Ορμητήριο Ορειβατών	38
6	Κατασκηνωτικό κέντρο	200
7	Σταθμός Αναψυχής Πέτρας	17
8	Αγροτουριστικό γραφείο	60
Σύνολο		547

Μέτρο 4: "Ενισχύσεις σε μικρές επιχειρήσεις"

Το Μέτρο Μικρές Επιχειρήσεις προκηρύχτηκε σε τρεις διαδοχικούς κύκλους προκήρυξης (Οκτώβριος 1996 - Δεκέμβριος 1996), (Ιανουάριος 1998 - Φεβρουάριος 1998), (Ιούνιος 1998 - Ιούλιος 1998). Κατατέθηκαν συνολικά 17 επενδυτικά σχέδια που

αφορούσαν την ίδρυση και εκσυγχρονισμό Μικρών Επιχειρήσεων - Βιοτεχνιών. Εγκρίθηκαν 10 επενδύσεις συνολικού προϋπολογισμού 220.000.000 δρχ. και έχουν υπογραφεί 10 συμβάσεις υλοποίησης. Οι επενδύσεις είναι η παρακάτω:

A/A	ΤΙΤΛΟΣ ΕΡΓΟΥ	ΠΟΣΑ ΣΕ ΕΚΑΤ.ΔΡΧ.
1	Εκσυγχρονισμός εργαστηρίου ξυλόσομπας ειδικού τύπου και σχεδιασμού στην Ανάληψη Λιβαδειάς	8
2	Εκσυγχρονισμός εργαστηρίου σιδηρών επίπλων στο Δ. Κυριακίου	9
3	Ίδρυση εργαστηρίου παραδοσιακών στολών	15
4	Ίδρυση εργαστηρίου κεντημάτων στον Αλίαρτο	32
5	Εκσυγχρονισμός μικρής βιοτεχνίας επίπλων στον Αλίαρτο	34
6	Εκσυγχρονισμός ξυλουργείου παραγωγής παραδοσιακών επίπλων στο Δίστομο	30
7	Ίδρυση εργαστηρίου παραγωγής κορνίζας στο Λαφύστι	12
8	Εκσυγχρονισμός βιοτεχνίας επίπλων	58
9	Ίδρυση εργαστηρίου σιδηρών επίπλων	13
10	Εκσυγχρονισμός ξυλουργικού εργαστηρίου	24
Σύνολο		235

Πηγή: Ελίκωνας Α.Ε.

Στο Μέτρο αρχικά είχε προσημειωθεί ποσό 100.000.000 δραχμές. Η υπερβολική ζήτηση οδήγησε σε μεταφορά 135.000.000 δραχμών από άλλα μέτρα (από μέτρα 2,6,5) για να καλυφθεί η ζήτηση.

Οι επενδύσεις είναι άριστα γεωγραφικά κατανεμημένες σε όλους τους οικισμούς, οι επενδυτές είναι κάτω των 40 ετών και οι επενδύσεις αφορούσαν δαπάνες για ειδικές εγκαταστάσεις στα κτίρια, για την αγορά μηχανημάτων, και για αγορά ηλεκτρονικού εξοπλισμού.

Μέτρο 5: "Αξιοποίηση επιτόπου της αγροτικής κτηνοτροφικής παραγωγής"

Έχουν ενταχθεί 13 επενδύσεις- σχέδια με συνολικό προϋπολογισμό 436.000.000 δραχμές. Έχουν υπογραφεί (13) συμβάσεις και τα ενταγμένα έργα υλοποιούνται με

κανονικό και ικανοποιητικό ρυθμό. Οι παρεμβάσεις της ΟΤΔ έχουν επικεντρωθεί στην γεωργία / κτηνοτροφία (μεταποίηση των τοπικών προϊόντων) και τα σχέδια δεν είναι μεμονωμένες παρεμβάσεις αλλά συνολικές παρεμβάσεις στην τοπική αγροτοκτηνοτροφική παραγωγή. Στα πλαίσια του Μ5 εκπονείται επίσης μια μελέτη που αφορά τις τυροκομικές επιχειρήσεις / γαλακτοκομικά προϊόντα της περιοχής.

Οι επενδύσεις το Μέτρου 5 είναι :

A/A	ΤΙΤΛΟΣ ΕΡΓΟΥ	ΠΟΣΑ ΣΕ ΕΚΑΤ.ΔΡ Χ.
1.	Εκσυγχρονισμός μικρού τυροκομείου	10
2.	Ίδρυση εργαστηρίου παραδοσιακών ζυμαρικών	7
3.	Ίδρυση οικοτεχνίας παραδοσιακών ζυμαρικών	29
4.	Εκσυγχρονισμός εργαστηρίου παραγωγής αρτοσκευασμάτων	11
5.	Ίδρυση Εργαστηρίου Παραγωγής Τσίπουρου	32
6.	Εκσυγχρονισμός βιοτεχνίας γαλακτοκομικών προϊόντων	80
7.	Μετεγκατάσταση / εκσυγχρονισμός εργαστηρίου γιαούρτης	31
8.	Εκσυγχρονισμός εργαστηρίου παρασκευής χωριάτικων αρτοσκευασμάτων	16
9.	Εκσυγχρονισμός τυροκομείου - Εφαρμογή Haccp - Παραγωγή νέων προϊόντων	64
10.	Μικρό αγρόκτημα βιολογικής γεωργίας	31
11.	Συσκευαστήριο οσπρίων / αγροτικών προϊόντων	80
12.	Ίδρυση μονάδας παραγωγής βιολογικού τσίπουρου	31
13.	Μελέτη οργάνωσης εμπορίας, προβολής, προώθησης γαλακτοκομικών προϊόντων	15
Σύνολο		436

Πηγή : Αναπτυξιακή Ελικών Α.Ε.

Κύριο χαρακτηριστικό στο Μέτρο αυτό είναι, η ποιότητα των επενδύσεων, η άριστη γεωγραφική κατανομή, ο υψηλός βαθμός Καινοτομίας και Επιδεικτικότητας των επενδύσεων, η συμβατότητά τους με την πρωτοβουλία Leader II, το νεαρόν της ηλικίας των επενδυτών και η δημιουργία οικονομίας κλίμακας στην περιοχή.

Μέτρο 6: "Προστασία και ανάδειξη περιβάλλοντος"

Οι παρεμβάσεις του μέτρου αφορούν κατά κύριο λόγο μικρά έργα στους οικισμούς. Πολλά από αυτά υλοποιούνται ως μεμονωμένα έργα που βελτιώνουν την τεχνική υποδομή της περιοχής, αλλά τα περισσότερα είναι συνδεδεμένα μεταξύ των και εξυπηρετούν την συνολική ανάπτυξη του προγράμματος (πχ. Έργα ανάδειξης περιοχών φυσικού κάλλους πάνω σε άξονες μονοπατιών, ανακαίνιση και επανάχρηση κτιρίων με σκοπό την ανάδειξη των στοιχείων της περιοχής κλπ).

A/A	ΤΙΤΛΟΣ ΕΡΓΟΥ	ΠΟΣΑ ΣΕ ΕΚΑΤ.ΔΡΧ.
1	Διαμόρφωση χώρων αναψυχής και περιβάλλοντος Κοιν. Προδρόμου	22
2	Ανάπλαση πηγών Πόντζας	15
3	Διαμόρφωση Χώρου Αγ. Συμεώνος	15
4	Διαμόρφωση χώρου πολιτιστικής κληρονομιάς	30
5	Ανάπλαση κοινόχρηστου χώρου Κοιν. Δομβραίνας	40
6	Ανακαίνιση κτιρίου Δήμου Αλιάρτου	31
7	Σταθμός Αναψυχής Δήμου Κυριακίου	20
8	Διαμόρφωση περιβάλλοντος χώρου Δήμου Θήβας	28
9	Ανάπλαση Ιστορικού οικισμού Ζερίκι	40
10	Μουσείο προβιομηχανικής περιόδου - Λιβαδειά	40
Σύνολο		281 ¹⁰

Πηγή : Αναπτυξιακή Ελικών Α.Ε.

Σκέλος Γ : Διακρατική Συνεργασία

Από το Νοέμβριο του 1997 είχαν δρομολογηθεί διαδικασίες υλοποίησης του σκέλους Γ. Η βασική ιδέα της διακρατικής συνεργασίας (με ΟΤΔ από περιοχή της Γαλλίας) ήταν η ανταλλαγή πληροφοριών, η συνεργασία και η κατάρτιση σε θέματα προβολής και προώθησης τοπικών προϊόντων. Ιδιαίτερα η ιδέα της συνεργασίας είχε

προσανατολίζεται σε θέματα κατάρτισης, μεταφοράς τεχνογνωσία, τεχνικών μεθόδων και εμπειρογνωμοσύνης στην παραγωγή γαλακτοκομικών προϊόντων. Η συνεργασία των δυο ΟΤΔ διακόπηκε για πολιτικούς λόγους που αφορούσαν την Ομάδα της Γαλλίας και σήμερα αναζητείται νέα ΟΤΔ που θα έχει τον ίδιο προσανατολισμό διακρατικής συνεργασίας.

¹⁰ Ο συνολικός προϋπολογισμός του μέτρου θα φθάσει τα 302 εκατ. με την ένταξη έξι (6) νέων μέτρων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

Η ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ LEADER ΤΟΥ Ν. ΒΟΙΩΤΙΑΣ

Εισαγωγικά

Στην παρούσα μελέτη η αξιολόγηση της Leader II του Ν. Βοιωτίας που παρουσιάζεται παρακάτω περιλαμβάνει: α) τη διερεύνηση της δομής του προγράμματος και β) την αξιολόγηση της πορείας υλοποίησης του. Σκοπός ήταν ο έλεγχος των υποθέσεων που τέθηκαν στην εισαγωγή της εργασίας (αύξηση εισοδήματος, δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας κλπ.)

Η διερεύνηση της δομής του προγράμματος βασίζεται στην ex ante αξιολόγηση, βασιζόμενη στη βάση αξιολόγησης που στήθηκε από το Σύμβουλο Αξιολόγησης του προγράμματος η οποία θα αναλυθεί στη συνέχεια, με στόχο τη διερεύνηση του βαθμού συνάφειας μεταξύ στόχων και μέτρων, του βαθμού συνοχής και συνέργιας αυτών καθώς και την ύπαρξη εξωτερικής συνοχής με άλλα προγράμματα που υλοποιούνται στην περιοχή. Συνάμα αξιολογήθηκε η ίδια η ΟΤΔ καθώς και η περιοχή εφαρμογής του προγράμματος ενώ έγινε ποσοτικοποίηση των στόχων και παρουσιάστηκαν συγκεκριμένοι δείκτες που αναφέρονται στα προβλεπόμενα αποτελέσματα των παρεμβάσεων.

Η αξιολόγηση της πορείας του προγράμματος βασίζεται κυρίως σε στοιχεία όπως παρουσίαση της γενικής εικόνας απορρόφησης και του βαθμού ολοκλήρωσης του προγράμματος, σύγκριση με στοιχεία που προκύπτουν από δείκτες την ex ante αξιολόγηση, ενώ εξετάζονται θέματα όπως το είδος των έργων που ολοκληρώθηκαν, βαθμός απόκλισης από το αρχικά προβλεπόμενο κόστος, ανακατανομή πόρων κλπ.

4.1. Το ζήτημα της αξιολόγησης

Την τελευταία δεκαετία τα θέματα της αξιολόγησης αποτέλεσαν αντικείμενο ενδιαφέροντος της συζήτησης σε αναφορά με την παρακολούθηση της υλοποίησης των

Αναπτυξιακών Προγραμμάτων που χρηματοδοτούνται από τα Κοινοτικά Διαρθρωτικά Ταμεία. Τόσο στα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα, όσο και στο πρώτο και στο δεύτερο Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης το αίτημα της αξιολόγησης τίθεται ως συστατικός όρος του προγραμματισμού και αφορά την εκ των προτέρων (ex ante), κατά τη διάρκεια (on going) και την εκ των υστέρων (ex post) αξιολόγηση των δράσεων σε μακρο- και σε μικρο- οικονομικό επίπεδο.

Τα βασικά περιεχόμενα που αποδίδονται στην αξιολόγηση αφορούν εκτιμήσεις της συνάφειας, της συνοχής και της συνέργειας των στόχων και μέτρων των προγραμμάτων, της αποδοτικότητας και της αποτελεσματικότητας των μέτρων, της πορείας υλοποίησης και των επιπτώσεων των μέτρων και τέλος της ωφελιμότητας και ολοκλήρωσης του προγραμματισμού (Γετίμης Π - Καυκαλάς Γ., : 1994).

Είναι σαφές ότι οι παραπάνω κατηγορίες είναι σε μεγάλο βαθμό έννοιες περιγραφικές και φορμαλιστικές που μπορούν να πάρουν διάφορα περιεχόμενα, ανάλογα με τους στόχους του προγραμματισμού σχέση με την κοινωνικο -οικονομική πραγματικότητα στην οποία αναφέρεται.

Σήμερα όμως κρίνεται αναγκαία η διεύρυνση περιεχομένων στην αξιολόγηση των προγραμμάτων που να εμβαθύνει πέραν των φορμαλιστικών κατηγοριών σε ερωτήματα του τύπου πως συγκροτείται το αξιολογικό πλαίσιο, σε σχέση με ποια κοινωνικο-οικονομικά συμφέροντα, εις όφελος ποίου εκτιμάται η αποτελεσματικότητα και ωφελιμότητα του προγράμματος (Γετίμης Π.,:1994). Η αναζήτηση δηλαδή, συστηματικών εννοιών και αναλυτικών κατηγοριών σχετικά με τα περιεχόμενα της αξιολόγησης του προγραμματισμού ιδιαίτερα στο βαθμό που έχει κυριαρχήσει μια μονόπλευρη αντίληψη για την αξιολόγηση, που τη θεωρεί ως πρόβλημα αποδοτικής διαχείρισης χρηματο-οικονομικών πόρων και ως πρόβλημα διοικητικής εποπτείας του προγραμματισμού από τις περιφερειακές, εθνικές ή κοινοτικές αρχές.

4.2. Το μεθοδολογικό πλαίσιο

Όταν το 1988 έγινε η μεταρρύθμιση των Διαρθρωτικών Ταμείων (Κανονισμός 2052/88), ως αποτέλεσμα της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης, που αποτελούν τα μέσα άσκησης της κοινοτικής πολιτικής καθορίστηκε σύμφωνα με τους κανονισμούς ότι οι παρεμβάσεις των Ταμείων θα πρέπει να υφίστανται συνεχή παρακολούθηση και αξιολόγηση ex ante και ex post. Στη συνέχεια οι νέοι κανονισμοί των Διαρθρωτικών

Ταμείων της Κοινότητας (Καν. 2081/93 και 2082/93) ενισχύουν ιδιαίτερα τις διαδικασίες αξιολόγησης και παρακολούθησης των Διαρθρωτικών Προγραμμάτων. Στόχος της Κοινότητας αποτελεί η όσο το δυνατόν μεγαλύτερη διακρίβωση της πραγματικής επίπτωσης των Διαρθρωτικών δράσεων στην εξέλιξη τους κράτους- μέλους και της Κοινότητας και η επίτευξη διαφάνειας, αποτελεσματικότητας και νομιμοποίησης των Διαρθρωτικών Ταμείων.

Στα πλαίσια αυτά, η εκτίμηση και η αξιολόγηση των προγραμμάτων εντάσσονται στο πλαίσιο της Εταιρικής σχέσης και αποτελούν ευθύνη της Επιτροπής και των κρατών-μελών, ενώ αναφέρεται ότι η σχεδιαζόμενη ενίσχυση παρέχεται μόνο όταν σύμφωνα με την εκτίμηση θα υπάρξουν μεσοπρόθεσμα οικονομικά και κοινωνικά οφέλη τα οποία θα είναι ανάλογα με τους διατιθέμενους πόρους, δηλαδή ενισχύεται η σχέση κόστους-αποτελεσματικότητας στην εκτίμηση των παρεμβάσεων.

Οι αξιολογήσεις αναφέρονται στην εκ των προτέρων εκτίμηση, την εκ των υστέρων αξιολόγηση όσο και την παρακολούθηση (ενδιάμεση) κατά τη διάρκεια της εφαρμογής των προγραμμάτων. Στο σημείο αυτό θα ήταν χρήσιμο να αναφέρουμε το περιεχόμενο των παραπάνω εννοιών:

Η *ex ante* αξιολόγηση επηρεάζει τις αποφάσεις κατά την προετοιμασία και έγκριση των ενεργειών. Αφορά ουσιαστικά, την αιτιολόγηση και τεκμηρίωση των στρατηγικών επιλογών, βάσει ποσοτικών και ποιοτικών δεδομένων, καθώς και την εκτίμηση των μέσων που διατίθενται για την επίτευξη των στόχων. Η εξειδίκευση της στρατηγικής σε προτεραιότητες και ποσοτικοποιημένους στόχους αποτελεί, επίσης βασικό στοιχείο της *ex ante* αξιολόγησης, ώστε να είναι δυνατή η κριτική ανάλυση, σε μεταγενέστερες φάσεις, του βαθμού υλοποίησης αυτών.

Η *ενδιάμεση* αξιολόγηση αποτελεί βασικά, μέρος της παρακολούθησης των προς υλοποίηση ενεργειών. Βάσει δεικτών, που έχουν προσδιοριστεί στην *ex ante* αξιολόγηση, εκτιμά και αναλύει το βάσιμο των υποθέσεων και την πρόοδο ως προς την υλοποίηση των στόχων και προτείνει διορθωτικές ενέργειες. Μπορεί να δικαιολογήσει ένα μερικό επαναπροσανατολισμό τους προγράμματος και ενδεχόμενα την ουσιαστική αναμόρφωσή του.

Τέλος η εκ των υστέρων αξιολόγηση θα διευκολυνθεί κατά πολύ από την εκ των προτέρων εκτίμηση καθώς θα αναφέρεται στον έλεγχο της ορθής υλοποίησης των στόχων και θα κρίνει την ενδεχόμενη απόκλιση από αυτούς.

Τις λειτουργίες αυτές επιτελούν οι Ειδικές Επιτροπές Παρακολούθησης και οι Εξωτερικοί Αξιολογητές (ιδιωτικά γραφεία μελετών), ενώ οι Κανονισμοί δεν

προσδιορίζουν τον τρόπο και τις μεθόδους αξιολόγησης, αναγνωρίζοντας έτσι τόσο την ποικιλία των μεθόδων αξιολόγησης όσο και παρέχοντας τη δυνατότητα ευελιξίας στους φορείς αξιολόγησης.

4.3 Η ex ante αξιολόγηση – Παρουσίαση του μοντέλου αξιολόγησης

Ένα από τα βασικά κριτήρια αξιολόγησης και επιλογής των επιχειρησιακών προγραμμάτων αποτελεί η ύπαρξη ομάδων - δράσεων με ισχυρό βαθμό συνέργιας. Η ταξινόμηση των δράσεων σε ομάδες ανάλογα με το βαθμό συνέργιας επιτρέπει την ιδιαίτερη παρακολούθηση των δράσεων εκείνων, από τις οποίες εξαρτάται σε μεγαλύτερο βαθμό, η επιτυχία του επιχειρησιακού προγράμματος.

Η ανάλυση της συνέργιας μεταξύ των δράσεων για την πρωτοβουλία Leader II έγινε (Speed A.E, Σύμβουλος Αξιολόγησης: 1998) σε επίπεδο μέτρων (B1- B6), σύμφωνα με προσέγγιση τύπου "ανάλυσης συσχετίσεων". Η προσέγγιση αυτή συνίσταται στην παρουσίαση σε μήτρα των δράσεων του κάθε μέτρου και του προγράμματος συνολικά. Η τεχνική συμπλήρωση της μήτρας είναι σχετικά απλή και έγινε με εκτίμηση των επιπτώσεων των δράσεων κάθε σειράς στην προώθηση των δράσεων κάθε στήλης.

Η εκτίμηση έγινε με κλίμακα βαθμολογίας από 0-5 ανάλογα με την εκτιμώμενη επίπτωση:

- 0 μηδενική επίπτωση (η πραγματοποίηση της δράσης της σειράς δεν επιδρά καθόλου στην προώθηση της δράσης της στήλης)
- 1 ελάχιστη επίπτωση (η πραγματοποίηση της δράσης της σειράς επιδρά ελάχιστα στην προώθηση της δράσης της στήλης)
- 2 μέτρια επίπτωση
- 3-5 επίπτωση αποφασιστικής σημασίας (η πραγματοποίηση της δράσης της σειράς είναι βασική προϋπόθεση για την προώθηση και την υλοποίηση της δράσης της στήλης).

Η συμπλήρωση της μήτρας συσχετίσεων δράσεων αποτελεί τη βάση για την εκτίμηση της συνέργιας μεταξύ των δράσεων, της συνολικής τους εμπλοκής στο μέτρο (B1- B6), (και το πρόγραμμα) καθώς και την εκτίμηση της ιεράρχησης μεταξύ των δράσεων.

Η εταιρεία αξιολόγησης δεν κατάφερε με το χρησιμοποιούμενο μοντέλο να κάνει εφικτή τη διάκριση των δράσεων καθώς οι περισσότερες επηρεάζουν ελάχιστα την εξέλιξη του προγράμματος, γι' αυτό και αποφασίστηκε στο στάδιο αυτό να αξιολογηθεί μόνο η εμπλοκή των δράσεων στα business plan.

• **Για την αξιολόγηση των προγραμμάτων εφαρμόστηκαν τα ακόλουθα κριτήρια:**

1. Βαθμός συνέργιας των δράσεων της πρότασης

Ο βαθμός συνέργιας και εμπλοκής των δράσεων στο πρόγραμμα προκύπτει σύμφωνα με τη προαναφερθείσα μεθοδολογία (μήτρες συσχετίσεων). Τα προγράμματα που συγκεντρώνουν βαθμολογίες μήτρας 20-50 αξιολογούνται ως **ικανοποιητικά**. Βαθμολογία μήτρας μεταξύ 10-20 αξιολογείται ως **μέτρια**, μεταξύ 5-10 ως **ασθενής**, ενώ όταν η βαθμολογία είναι <5 η εμπλοκή των δράσεων στο πρόγραμμα κρίνεται **ανύπαρκτος**. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι δεν παρουσιάζονται προγράμματα με **άριστη** συνέργια (>50).

2. Βαθμός συνάφειας των προτεινόμενων δράσεων με τα τοπικά δεδομένα.

Το κριτήριο αυτό αξιολογεί τη συνάφεια των προτεινόμενων δράσεων του προγράμματος με τα δεδομένα της περιοχής Leader II, (δηλαδή κατά πόσο οι προτεινόμενες παρεμβάσεις συσχετίζονται με τα δεδομένα της τοπικής αγροτικής οικονομίας, αποτέλεσμα εμπεριστατωμένης ανάλυσης των τοπικών συνθηκών και αναγκών), βασίζεται δε κυρίως στα φύλλα αξιολόγησης 1-7 του πληροφοριακού συστήματος.

3. Στρατηγική Leader, Συνάφεια στόχων / μέτρων, Επίπεδο καινοτομικής προσέγγισης και ικανότητας κινητοποίησης (mobilizing).

Αξιολογείται η στρατηγική Leader II που αναπτύσσει η ΟΤΔ στο business plan και στο πληροφοριακό φύλλο αξιολόγησης καθώς και η καινοτομία του επιχειρησιακού σχεδίου συνολικά (mobilizing capacity).

Αρχικά αξιολογείται κατά πόσο η ΟΤΔ είναι σε θέση να προσδιορίσει με σαφήνεια και να εξειδικεύσει τους στρατηγικούς στόχους και τα προβλήματα που αντιμετωπίζει, χωρίς να καταφεύγει σε γενικότητες ή να αναπαράγει τις κατευθύνσεις της ανακοίνωσης (π.χ. αύξηση της απασχόλησης, συγκράτηση των νέων κλπ.). Στη συνέχεια

αξιολογείται κατά πόσο οι προτεινόμενες παρεμβάσεις έχουν συνάφεια με τους στόχους που τίθενται και επιπλέον τον καινοτόμο χαρακτήρα των επιμέρους δράσεων, αλλά και στο σύνολο του προγράμματος. Θα πρέπει να τονισθεί ότι 2-3 καινοτόμες δράσεις από μόνες τους δεν αρκούν να χαρακτηρίσουν το πρόγραμμα καινοτόμο. Αν το πρόγραμμα προσδιορίζει με σαφήνεια τα προβλήματα, τη στρατηγική, τους στόχους και τις παρεμβάσεις και ενέχει την καινοτόμο διάσταση, βαθμολογείται με άριστα.

• Η ίδια η Ομάδα Τοπικής δράσης αξιολογείται με βάση τρία επιμέρους κριτήρια:

1. Βαθμός γνώσεων των δεδομένων της αγροτικής οικονομίας της περιοχής.

2. Βαθμός αντιπροσωπευτικότητας της ΟΤΑ.

Ο βαθμός αντιπροσωπευτικότητας της ΟΤΑ αξιολογείται από:

- Την εκπροσώπηση του τοπικού πληθυσμού (% ΟΤΑ και κοινότητες που συμμετέχουν στην ΟΤΑ της περιοχής Leader II).
- Την αντιπροσώπηση διαφόρων τοπικών φορέων (συνεταιρισμοί, σύλλογοι, ιδιώτες, αναπτυξιακοί σύνδεσμοι κλπ.).

3. Βαθμός εμπειρίας σε αναπτυξιακές πρωτοβουλίες.

Η εμπειρία της ΟΤΑ σε αναπτυξιακές πρωτοβουλίες αξιολογείται με βάση την παρουσίαση των ΟΤΑ και της εμπειρίας των φορέων που συμμετέχουν στη σύνθεσή της.

Επίσης η περιοχή Leader II αξιολογείται ως προς το βαθμό μειονεκτικότητας όπως αυτή προσδιορίζεται στο business plan. Οι σύμβουλοι αξιολόγησης δίνουν άριστο και ικανοποιητικό βαθμό στην περίπτωση των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών, των απομακρυσμένων νησιών χαμηλής τουριστικής κίνησης, καθώς και οριοθετημένων ορεινών περιοχών της ενδοχώρας. Περιοχές πεδινές, εύφορες, τουριστικές και πλησίον μεγάλων αστικών κέντρων αξιολογούνται χαμηλά (ασθενής ως ανύπαρκτος βαθμός μειονεκτικότητας).

Κάθε επιμέρους κριτήριο αξιολογείται ως εξής:

Άριστος :10, ικανοποιητικός : 7, μέτριος : 5, ανύπαρκτος : 0

• Φυσικοί δείκτες, δείκτες επιπτώσεων και δείκτες capacity.

Πρόκειται για ομάδα δεικτών που σχετικοποιούν τις παρεμβάσεις του προγράμματος ως προς τα μεγέθη του τομέα (δείκτες capacity), και είναι οι πλέον κοντινοί στις εκροές του προγράμματος (συσχετίζουν φυσικούς δείκτες του προγράμματος με φυσικά μεγέθη του τομέα) και κατά τούτο περισσότερο πιστοί και αντικειμενικοί.

Θα πρέπει να επισημανθεί ότι πολλές ΟΤΑ παρουσίασαν αδυναμία στην τροφοδοσία του μοντέλου με τα απαραίτητα στοιχεία για τον υπολογισμό των δεικτών με αποτέλεσμα να μην υπάρχει σαφής εκτίμηση, να μην επιλέγονται οι εφικτές λύσεις και να προκύπτει πρόβλημα ουσιαστικής αξιολόγησης.

Τέσσερις κατηγορίες δεικτών εκτιμήθηκαν σε αυτή τη φάση αξιολόγησης :

α. δείκτες δυναμικότητας (πρόκειται για συσχέτιση φυσικού αντικειμένου δράσης με τα κατά περίπτωση τομεακά δεδομένα). Επιχειρείται κατ' αυτόν τον τρόπο η εκτίμηση της εμβέλειας των παρεμβάσεων κατά τομέα (αγροτικός τουρισμός, μικρή βιοτεχνία, γεωργία, κτηνοτροφία...)

β. δείκτες λειτουργικότητας (δείκτες με τους οποίους πραγματοποιείται η εκτίμηση της αποτελεσματικότητας της δράσης σε σχέση με δεδομένες λειτουργικές παραμέτρους όπως χαρακτηριστικά δικαιούχων κλπ.)

γ. δείκτες επιπτώσεων (δείκτες με τους οποίους επιχειρείται πρόβλεψη και εκτίμηση των επιπτώσεων από την εφαρμογή της δράσης σε τομείς όπως η απασχόληση, η επιχειρηματική δραστηριότητα στις περιοχές Leader, η τουριστική κίνηση)

δ. δείκτες απόδοσης των δράσεων (σχέση μοναδιαίου με πρότυπο κόστους)¹¹.

Τα αναμενόμενα αποτελέσματα προέκυψαν με καθορισμό της τιμής εκκίνησης και της τελικής τιμής στόχου. Διευκρινίζεται ότι:

1. **Τιμή στόχος** είναι η τιμή που προβλέπεται να πάρει ο δείκτης με την ολοκλήρωση του φυσικού αντικειμένου όλων των έργων της δράσης.

¹¹ Δεν υπάρχουν στοιχεία για το δείκτη απόδοσης σε αυτή τη φάση υλοποίησης

2. **Τρέχουσα τιμή** είναι η τιμή που έχει ο δείκτης με βάση τα έργα που βρίσκονται σε εξέλιξη ή έχουν ολοκληρωθεί τη χρονική στιγμή της συμπλήρωσης του Δελτίου Αξιολόγησης Δράσης.
3. **Τιμή Εκκίνησης** είναι η τιμή του δείκτη στην περιοχή της Ομάδας Τοπικής Δράσης πριν την έναρξη των δράσεων του προγράμματος.

Στην παρούσα αξιολόγηση ως τιμή στόχου ορίζεται η αύξηση που θα έχει πάρει ο δείκτης από την αναμενόμενη επίδραση του Leader στην περιοχή.

4.4 Η ex ante αξιολόγηση της Leader II για το Ν. Βοιωτίας

Τα παραπάνω κριτήρια εφαρμοσμένα στο επιχειρησιακό πρόγραμμα του Ν. Βοιωτίας μας οδήγησαν στα ακόλουθα συμπεράσματα¹²:

4.4.1 Αξιολόγηση του προγράμματος (Συνέργια - συνάφεια - συνοχή των δράσεων).

1. Βαθμός συνέργιας των δράσεων της πρότασης της ΟΤΑ

Υπάρχει μια σειρά από δράσεις που συνδέονται (εσωτερική συνοχή) με άλλες δράσεις του προγράμματος, Αυτό δε σημαίνει κατ' ανάγκη την ύπαρξη σημαντικού βαθμού αλληλοεξάρτησης αλλά μάλλον την ύπαρξη συμπληρωματικότητας, επομένως δεν επηρεάζεται η ολοκλήρωση του προγράμματος.

Ενδεικτικά αναφέρουμε τις περιπτώσεις:

- * η δράση "ανάπλασης του ιστορικού διατηρητέου οικισμού Ζερίκι" συνδέεται με τη δημιουργία αγροτουριστικών καταλυμάτων και τη δημιουργία κατασκηνωτικού κέντρου
- * η δράση "δίκτυο νέων επιχειρηματιών" συνδέεται με τις δράσεις ενισχύσεις της βιοτεχνίας και με τις δράσεις προώθησης, προβολής της περιοχής και των προϊόντων που παράγονται τοπικά.

¹² Θα πρέπει να τονίσουμε ότι εμείς στηριχθήκαμε απλά στα κριτήρια του μοντέλου και δεν θα χρησιμοποιήσουμε την κλίμακα βαθμολογίας του Συμβούλου Αξιολόγησης.

Εξωτερική συνοχή των δράσεων

Η εξωτερική συνοχή προσδιορίζει τη συμβατικότητα των ενεργειών με παράλληλες πολιτικές που ασκούνται σε εθνικό και κοινοτικό επίπεδο. Πρόκειται βασικά για ποιοτική ανάλυση χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν υπάρχουν ποσοτικοποιημένες προσεγγίσεις.

Συγκεκριμένα από την ανάγνωση του προγράμματος για την ανάπτυξη και προστασία του Ελικώνα, συμπεραίνει κανείς την ύπαρξη της συνοχής πολλών δράσεων με στόχους άλλων προγραμμάτων όπως :

- Οι δράσεις για ενίσχυση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων που συνδέονται με προγράμματα του ΕΟΜΜΕΧ που υλοποιούνται στο νομό, οι ετήσιες εκθέσεις προβολής προϊόντων που υλοποιούνται στη Λιβαδειά καθώς οι δραστηριότητες που πραγματοποιεί το Επιμελητήριο Βοιωτίας για την υποβοήθηση των ΜΜΕ.
Επίσης υπάρχει σύνδεση με το υλοποιούμενο πρόγραμμα Ήφαιστος της Κοινοτικής πρωτοβουλίας ADAPT συνολικού προϋπολογισμού 42.000.000 δραχμών που υλοποιείται στο νομό και αφορά την ανάπτυξη επιχειρηματικότητας των νέων.
- Η κατασκευή μονοπατιών, αγροτουριστικών καταλυμάτων, αναπλάσεις κλπ. στην ορεινή περιοχή του Ελικώνα συμπληρώνεται από τα έργα που γίνονται από το ΕΑΠΤΑ και το ΠΕΠ και αφορούν την κατασκευή και βελτίωση των οδικών αξόνων της περιοχής, ενώ παράλληλα υπάρχει σύνδεσή τους με έργα αναπλάσεων που γίνονται στο Δήμο Λιβαδειάς (Ταμείο Συνοχής - ΥΠΕΧΩΔΕ) και έργα αναπλάσεων και ήπιας ανάπτυξης της ορεινής ζώνης στα πλαίσια του Χωροταξικού Σχεδίου του Ν. Βοιωτίας.

2. Βαθμός συνάφειας προτεινόμενων δράσεων με τοπικά δεδομένα

Από την ανάλυση των χαρακτηριστικών του Νομού προκύπτει σαφής, και επαγωγική σχέση των προτάσεων με δεδομένα της τοπικής οικονομίας, η οποία στηρίζεται αρκετά στη γεωργία - κτηνοτροφία, ενώ ο ορεινός όγκος του Ελικώνα παρέχει με το πλούσιο φυσικό κάλλος του δυνατότητες για ήπια-αειφόρα ανάπτυξή του.

Ως προς την προώθηση βιολογικών καλλιεργειών οι προτάσεις είναι συγκρατημένες καθώς στην περιοχή υπάρχει έλλειψη εμπειρίας ως προς αυτό το είδος καλλιεργειών.

Ιδιαίτερα προσεκτική είναι η προσέγγιση των προτάσεων του τουρισμού ως προς την τοπική ιδιαιτερότητα, καθώς λαμβάνει υπόψη την πολιτιστική κληρονομιά της περιοχής, την ανάδειξη και την προβολή της, τη διατήρηση του φυσικού τοπίου, ενώ προβλέπεται η ανάπτυξη δράσεων που θα παρέχουν ενιαίο τουριστικό προϊόν (διαμονή, ξεκούραση, ψυχαγωγία, αθλητισμός, ξεναγήσεις κλπ.).

3. Στρατηγική leader, συνάφεια στόχων / μέτρων, επίπεδο καινοτομικής προσέγγισης ικανότητας κινητοποίησης (mobilizing)

Στόχος της υλοποίησης της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας Leader II στο νομό Βοιωτίας είναι η συγκράτηση και η επανάκαμψη των νέων στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές του Ελικώνα και Κιθαιρώνα αντίστοιχα. Η στρατηγική που ακολουθείται για την επίτευξη του σκοπού είναι η αύξηση των εισοδημάτων (ή δημιουργία συμπληρωματικών), η ανάδειξη και βελτίωση της περιοχής, η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, κλπ. Διαβάζοντας λοιπόν κανείς τις προτάσεις του business plan διαπιστώνει την άμεση συνάρτησή τους με τη βασική ιδέα - στόχο που επιχειρείται μέσω της προώθησης ανάπτυξης της περιοχής εφαρμογής της πρωτοβουλίας.

Η καινοτόμος διάσταση είναι μάλλον ασθενής με μόνη εξαίρεση το πρότυπο βιολογικό κτήμα. Αίτια : το χαμηλό επίπεδο επιχειρηματικότητας των κατοίκων της περιοχής, η μεγάλη ηλικία τους, το χαμηλό επίπεδο μόρφωσης ιδίως των αγροτών.

4.4.2. Αξιολόγηση της ΟΤΑ

1.Βαθμός γνώσεων δεδομένων αγροτικής οικονομίας της περιοχής

Η ύπαρξη συνάφειας στόχων- μέτρων μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η ΟΤΑ είχε ικανοποιητική γνώση των δεδομένων της αγροτικής οικονομίας της περιοχής. Σε αυτό συντέλεσε η ύπαρξη μιας σημαντικής βάσης πληροφοριών για το Νομό όπως : α) μελέτη προστασίας Ελικώνα, β) μελέτη αγοράς εργασίας Λιβαδειάς, business plan ΜΜΕ...).

2. Βαθμός αντιπροσωπευτικότητας ΟΤΑ - Σύνθεση της ΟΤΑ

Στην ΟΤΑ μετέχουν 17 ΟΤΑ της περιοχής, οπότε εκπληρώνεται η εκ των κάτω προσέγγιση της αναπτυξιακής διαδικασίας ενώ δεν υπάρχει συμμετοχή άλλων φορέων εκπροσώπησης της οικονομικής και κοινωνικής ζωής. Η ομάδα είναι διαδημοτική επιχείρηση, η οποία υπόκειται σε ένα ιδιότυπο καθεστώς συλλογικής αναγνώρισης και

ελέγχου (η ΟΤΔ είναι προϊόν 9 Πανελλικών¹³ συνδιασκέψεων στις οποίες μετείχε το σύνολο των παραγωγικών και κοινωνικών φορέων της περιοχής).

3. Βαθμός εμπειρίας σε αναπτυξιακές πρωτοβουλίες

Σημαντική συμμετοχή σε αξιόλογα προγράμματα αναπτυξιακού χαρακτήρα (Ανάπλαση Κρύας Λιβαδειάς, Καλειδοσκόπιο, Horizzon, EKT...) καθώς και συμμετοχή σε Διευρωπαϊκά δίκτυα (Recite, 3 δίκτυα αριθμού 10 ΕΤΠΑ) είχε και έχει ο Δήμος Λιβαδειάς.

4.4.3. Αξιολόγηση της περιοχής LEADER II

1. Βαθμός μειονεκτικότητας περιοχής Leader II

Η περιοχή του Ελικώνα και ένα τμήμα του Κιθαιρώνα παρά τη γειτνίαση τους με τον κεντρικό άξονα της χώρας αντιμετωπίζουν ορισμένα προβλήματα απομόνωσης. Δεν μπορούμε ωστόσο να τις χαρακτηρίσουμε έντονα μειονεκτικές καθώς δε διαπιστώνονται μεγάλες τάσεις εγκατάλειψης συγκριτικά με άλλες περιοχές της χώρας.

4.4.4. Αναμενόμενα αποτελέσματα από την εφαρμογή της Leader II (Φυσικοί δείκτες, δείκτες επιπτώσεων, δείκτες capacity).

Τα πρώτα συμπεράσματα από τις επεξεργασίες της βάσης αξιολόγησης και τις τιμές των 3 κατηγοριών δεικτών αξιολόγησης (για τους δείκτες απόδοσης δεν είναι δυνατό να υπάρξουν αξιόπιστα σχόλια) κατά μέτρο συνολικά για το πρόγραμμα του Ελικώνα έχουν ως εξής (Σχετικοί πίνακες στο τέλος της παραγράφου 4.4.4.) :

Μέτρο 2 : Επαγγελματική κατάρτιση

Ως προς το φυσικό αντικείμενο / δείκτες δυναμικότητας του μέτρου προβλέπεται να καταρτιστεί και να επιμορφωθεί από το Leader II στην περιοχή, σχετικά μικρός αριθμός ατόμων, 72 άτομα.

Συγκριτικά με την τελευταία πενταετία πριν την εφαρμογή του προγράμματος, η αύξηση των καταρτιζόμενων - επιμορφώμενων μετά την εφαρμογή του προγράμματος αναμένεται να είναι μόνο 16,5%. Το γεγονός αυτό μπορεί να αποδίδεται και στη σημειωθείσα καθυστέρηση πιστοποίησης των δομών κατάρτισης η οποία ολοκληρώθηκε μόλις τον

¹³ Πρόκειται για ετήσια εκδήλωση όπου συγκεντρώνονται όλοι οι φορείς της περιοχής συζητούν για

Ιούνιο του 1998, γεγονός που συνέλαβε ίσως σε συγκρατημένες προβλέψεις εκ μέρους της ΟΤΑ.

Τα αποτελέσματα της συσχέτισης των καταρτιζόμενων - επιμορφώμενων γυναικών και των νέων κάτω των 25 ετών προς τους ήδη καταρτισθέντες των ίδιων ομάδων δείχνουν ότι αναμένεται πολύ μικρή αύξηση, των γυναικών κατά 2,75% και των < 25 κατά 0,7%.

Πάντως η συμμετοχή των γυναικών και των νέων κάτω των 25 ετών στο σύνολο των ατόμων που προβλέπεται να καταρτιστούν δεν είναι ιδιαίτερα ενθαρρυντική εφόσον φθάνουν στα ποσοστά 13,8% και 6,9% στο σύνολο αντίστοιχα.

Επίσης αναμένεται να υλοποιηθούν 570 ώρες επιπλέον κατάρτισης - επιμόρφωσης σε σχέση με την τελευταία τριετία.

Ως προς τους δείκτες λειτουργικότητας φαίνεται ιδιαίτερα ενδιαφέρον το γεγονός ότι το κέντρο βάρους της κατάρτισης δίνεται στην κατάρτιση σε θέματα επιμόρφωσης σε νέες γεωργικές τεχνικές (43% του συνόλου των ωρών κατάρτισης) ενώ το υπόλοιπο 60% περίπου κατανέμεται εξίσου στα υπόλοιπα προγράμματα κατάρτισης .

Ως προς τους δείκτες επιπτώσεων δυστυχώς δεν αναμένεται σημαντική πτώση του ποσοστού ανεργίας στην περιοχή Leader μόλις κατά 0,6% (από 7,6% σε 7,0%), ενώ δεν έχει εκτιμηθεί η μεταβολή του ποσοστού εγκατάλειψης της περιοχής από νέους αγρότες.

Μέτρο 3: Αγροτουρισμός

Ως προς το φυσικό αντικείμενο / δείκτες δυναμικότητας αναμένεται να δημιουργηθούν 10 νέα καταλύματα από την εφαρμογή του μέτρου. Από αυτά το 60% αναφέρονται σε νέες κατασκευές και ο αριθμός των κλινών ανά κατάλυμα ανέρχεται σε 11 κλίνες.

Τα παραπάνω αποτελέσματα σε συνδυασμό :

1. με την αναμενόμενη αύξηση της έκτασης των χώρων υποδομής που αναφέρονται σε γραφεία οργάνωσης και προβολής, παραδοσιακές ταβέρνες, χώρους δοκιμαστικής γευσιγνωσίας κλπ (τα οποία ενδεχομένως να γίνουν στη συμπληρωματική πρόταση)
2. με τη μεγάλη παραγωγή εντύπων υποστηρικτικού υλικού

υπάρχοντα προβλήματα και προτείνουν προτάσεις για την επίλυσή τους.

θα μπορούσαν να οδηγήσουν στο συμπέρασμα ότι στο πρόγραμμα της ΟΤΔ προβλέπονται, παρεμβάσεις που φαίνεται να συνθέτουν ολοκληρωμένο αγροτουριστικό προϊόν («Ελικών»).

Ως προς τους δείκτες λειτουργικότητας φαίνεται το σύνολο των δράσεων να υλοποιείται από ιδιώτες επενδυτές (10 επενδυτές). Ιδιαίτερα ενδιαφέρονσα φαίνεται η συμμετοχή των ιδιωτών επενδυτών που ήδη απασχολούνταν στο γεωργικό τομέα 60% των ιδιωτών επενδυτών, ενώ το υπόλοιπο ποσοστό αφορά ιδιώτες επενδυτές οι οποίοι απασχολούνταν ήδη στον τομέα του τουρισμού. Οι προβλέψεις αυτές δείχνουν μια μικρή κινητοποίηση των γεωργών για νέες μορφές απασχόλησης και για τη συμπλήρωση του γεωργικού τους εισοδήματος.

Από την εφαρμογή του μέτρου αύξηση αναμένεται και στις διανυκτερεύσεις κατά 43% σε σχέση με τις διανυκτερεύσεις κατά την έναρξη του προγράμματος.

Ως προς τους δείκτες επιπτώσεων ιδιαίτερα θετικές αναμένονται οι επιπτώσεις από την υλοποίηση του μέτρου στην αύξηση της τουριστικής περιόδου κατά 60 ημέρες σε σχέση με την υπάρχουσα κατάσταση πριν από τη εφαρμογή του προγράμματος και στην αύξηση του ποσοστού πληρότητας των καταλυμάτων κατά 12% (το ποσοστό πληρότητας θα φθάσει το 43%).

Οι θέσεις εργασίες που αναμένονται να δημιουργηθούν μετά την υλοποίηση του μέτρου, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της ΟΤΔ είναι ιδιαίτερα πολυάριθμες, εφόσον προβλέπεται η δημιουργία 70 θέσεων εργασίας (34 μόνιμες και 36 εποχικές) στο μέτρο. Στον πίνακα που ακολουθεί αποτυπώνονται τα αναμενόμενα αποτελέσματα όπως αυτά προέκυψαν μετά την ανάλυση των στοιχείων της ΟΤΔ Ελικώνας Α.Ε.

Μέτρο 4 : Μικρές επιχειρήσεις, βιοτεχνία, υπηρεσίες παρεχόμενες σε μικρή κλίμακα

Από την επεξεργασία των στοιχείων του μέτρου αυτού προκύπτουν τα παρακάτω αποτελέσματα:

Ως προς το φυσικό αντικείμενο / δείκτες δυναμικότητας από την εφαρμογή του μέτρου προκύπτει η δημιουργία / εκσυγχρονισμός 21 βιοτεχνιών, από τις οποίες το 71,4% αφορά υφιστάμενες βιοτεχνίες που εκσυγχρονίζονται.

Τα νέα προϊόντα καθώς και τα υφιστάμενα προϊόντα που προβλέπεται να αναβαθμιστούν μετά την υλοποίηση του μέτρου είναι περίπου 17 (σχεδόν δυο προϊόντα ανά βιοτεχνία).

Ως προς τους δείκτες λειτουργικότητας η συμμετοχή των ιδιωτών επενδυτών που εντάσσονται στη δράση και ασκούσαν μη γεωργικό επάγγελμα ανέρχεται στο 65% του συνόλου των επενδυτών και μόνο το 25% αναφέρεται σε ιδιώτες επενδυτές με κύρια απασχόληση τα αγροτικά.

Ως προς τους δείκτες επιπτώσεων οι νέες θέσεις εργασίας από το Leader II (μόνιμες και εποχικές) αναμένεται να σε αύξηση της τάξης του 12% της συνολικής απασχόλησης στην περιοχή εφαρμογής του προγράμματος, (προβλέπεται να δημιουργηθούν 95 νέες θέσεις - 35 μόνιμες και 60 εποχικές) μεγέθη που μαρτυρούν αρκετά υψηλές προσδοκίες από την υλοποίηση του προγράμματος σε όρους απασχόλησης.

Μέτρο 5: Αξιοποίηση επιτόπου και εμπορία γεωργικής και δασοκομικής παραγωγής και τοπικής αλυσίδας

Ως προς το φυσικό αντικείμενο / δείκτες δυναμικότητας, μια γεωργική εκμετάλλευση είναι ήδη ενταγμένη στο πρόγραμμα και προβλέπεται να ενταχθούν άλλες πέντε όχι όμως νέες.

Τα γεωργικά προϊόντα που αναμένεται να αξιοποιηθούν είναι 10 (με επίκεντρο τα γαλακτοκομικά), ενώ δεν υπάρχει συμμετοχή νέων ειδών.

Σχετικά θετική αναμένεται και η συμμετοχή των γυναικών στη δράση αυτή (3 γυναίκες).

Επίσης υπάρχουν πέντε ενέργειες προβολής - προώθησης των γεωργικών προϊόντων στις τοπικές - περιφερειακές αγορές.

Μέτρο 5: Αξιοποίηση επιτόπου και εμπορία γεωργικής και δασοκομικής παραγωγής και τοπικής αλυσίδας (μεταποίηση γεωργικών κλπ. Προϊόντων)

Ως προς το φυσικό αντικείμενο / δείκτες δυναμικότητας του μέτρου αναμένεται η ίδρυση δυο νέων βιοτεχνιών - οικοτεχνιών και ο εκσυγχρονισμός οκτώ υφιστάμενων (οι τελευταίες θα αυξηθούν κατά 12%).

Ως προς τους δείκτες λειτουργικότητας δεν υπάρχουν στοιχεία για το πόσο θα είναι η ενδεχομένως αύξηση του κύκλου εργασιών των βιοτεχνιών καθώς δεν έχουν συμπληρωθεί τα στοιχεία από την ΟΤΔ.

Από την επεξεργασία των στοιχείων τα αποτελέσματα για τους δείκτες επιπτώσεων για το σύνολο του μέτρου (Α' & Β' σκέλος) δίνουν ένα υψηλό βαθμό νέων θέσεων εργασίας (150 περίπου θέσεις, εκ των οποίων 45 μόνιμες και 105 εποχικές).

Μέτρο 6: Διατήρηση και βελτίωση του περιβάλλοντος και του περιβάλλοντος χώρου.

Ως προς το φυσικό αντικείμενο / δείκτες δυναμικότητας, από την υλοποίηση του μέτρου αναμένεται οι περιοχές στις οποίες προβλέπεται να αναπτυχθούν παρεμβάσεις βελτίωσης του περιβάλλοντος να καλύψουν μια έκταση της τάξης των 125 στρεμμάτων. Επιπλέον, αρκετές είναι και οι διαφορετικές παρεμβάσεις (11 παρεμβάσεις) που αναμένεται να αναπτυχθούν στην περιοχή εφαρμογής.

Σημαντική είναι και η κινητοποίηση των φορέων που προβλέπεται να συμμετέχουν στο μέτρο (10 φορείς).

Επίσης έξι νέοι επισκέψιμοι χώροι φυσικού κάλλους αναμένεται να δημιουργηθούν από τις παρεμβάσεις με προσδοκία να προσελκύσουν πλήθος επισκεπτών.

Ως προς τους δείκτες λειτουργικότητας σημαντικά στοιχεία που αναμένονται από την υλοποίηση του μέτρου είναι, αφενός ο διπλασιασμός των ήδη υπάρχοντων φορέων που δραστηριοποιούνται στις περιοχές της ΟΤΔ στους τομείς του πολιτισμού και της διαχείρισης του περιβάλλοντος και αφετέρου η αναμενόμενη υψηλή συμμετοχή νέων κατοίκων στις προτεινόμενες παρεμβάσεις.

Ως προς τους δείκτες επιπτώσεων πολύ θετική αναμένεται η αύξηση με τους σημερινούς επισκέπτες των περιοχών, ενώ ιδιαίτερα αισιόδοξη κρίνεται η αναμενόμενη δημιουργία 87 θέσεων (10 μόνιμες, 77 έκτακτες θέσεις) από την εφαρμογή του μέτρου. Στον ακόλουθο πίνακα αποτυπώνονται οι τιμές των προαναφερόμενων δεικτών από όπου εξάγονται τα αναμενόμενα αποτελέσματα τόσο για την περιοχή εφαρμογής του Leader II όσο και για το νομό Βοιωτίας.

**ΠΙΝΑΚΕΣ ΑΝΑΜΕΝΟΜΕΝΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΑΝΑ ΜΕΤΡΟ
(ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ ΔΕΙΚΤΩΝ)**

ΔΕΙΚΤΕΣ ΜΕΤΡΟΥ 2 : ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ

Δείκτης	Μονάδα Μέτρησης	Τρέχουσα τιμή	Τιμή στόχος	Τιμή εκκίνησης
Φυσικό αντικείμενο / Δείκτης δυναμικότητας				
Ώρες κατάρτισης	ώρες		570	2150
Καταρτιζόμενοι	αριθμός		72	431
Ώρες επιμόρφωσης	ώρες			
Επιμορφούμενοι	αριθμός			120
Εργαλεία κατάρτισης	αριθμός			
Νέοι (< 25) αγρότες που συμμετέχουν στη δράση	αριθμός		5	685
Γυναίκες που συμμετέχουν στη δράση	αριθμός		10	25800
Δείκτης λειτουργικότητας				
Ώρες κατάρτισης / επιμόρφωσης σε νέες τεχνικές	ώρες		1250	2150
Ώρες κατάρτισης / επιμόρφωσης σε θέματα κτηνοτροφίας	ώρες		500	750
Ώρες κατάρτισης / επιμόρφωσης σε θέματα τουρισμού/ διαχείρισης πολιτιστικών πόρων	ώρες		600	750
Ώρες κατάρτισης / επιμόρφωσης σε τυπικά επαγγέλματα της περιοχής	ώρες		500	975
Δείκτης επιπτώσεων				
Συμμετέχοντες στη δράση που τοποθετούνται στην αγορά εργασίας	αριθμός		72	
Μεταβολή του ποσοστού ανεργίας στην περιοχή %	%		-0,6	7,6
Μεταβολή του ποσοστού εγκατάλειψης της περιοχής από νέους αγρότες	%			2,4

Πηγή : Speed A.E. Ενδιάμεση αξιολόγηση Leader II

ΔΕΙΚΤΕΣ ΜΕΤΡΟΥ 3 : ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Δείκτης	Μονάδα Μέτρησης	Τρέχουσα τιμή	Τιμή στόχος	Τιμή εκκίνησης
Φυσικό αντικείμενο / Δείκτης δυναμικότητας				
Καταλύματα από νέες κατασκευές	αριθμός		6	
Καταλύματα από αλλαγή χρήσης	αριθμός		4	
Συνολικές κλίνες	αριθμός		115	36184
Χώροι συλλογικής υποδομής	τ.μ.		41	
Δείκτης λειτουργικότητας				
Ιδιώτες επενδυτές που εντάσσονται στη δράση και κύριο επάγγελμα αγρότες	αριθμός		6	63258
Ιδιώτες επενδυτές που εντάσσονται στη δράση και απασχολούνταν στον τομέα του τουρισμού	αριθμός		4	7910
Διανυκτερεύσεις	αριθμός		32520	22235
Δείκτης επιπτώσεων				
Μόνιμες θέσεις	αριθμός		42	472
Εποχικές θέσεις	αριθμός		207	1300
Μέση μεταβολή της διάρκειας της τουριστικής περιόδου	ημέρες		115	72
Μέση μεταβολή του ποσοστού πληρότητας	%		12	20
Διατήρηση των θέσεων εργασίας	αριθμός		14321	1772

Πηγή : Speed A.E. Ενδιάμεση αξιολόγηση Leader II

ΔΕΙΚΤΕΣ ΜΕΤΡΟΥ 4: ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΜΜΕ

Δείκτης	Μονάδα Μέτρησης	Τρέχουσα τιμή	Τιμή στόχος	Τιμή εκκίνησης
Φυσικό αντικείμενο / Δείκτης δυναμικότητας				
Νεοιδρυθείσες βιοτεχνίες- οικο-τεχνίες	αριθμός		6	
Υφιστάμενες βιοτεχνίες - οικοτεχνίες	αριθμός	2	15	65
Νέα προϊόντα	αριθμός	2	6	
Υφιστάμενα προϊόντα που αναβαθμίζονται	αριθμός	1	11	10
Εργαζόμενοι στις επιχειρήσεις που εντάσσονται στο πρόγραμμα	αριθμός			135
Δείκτης λειτουργικότητας				
Ιδιώτες επενδυτές που εντάσσονται στη δράση και κύριο επάγγελμα αγρότες	αριθμός		5	3528
Μεταβολή στον κύκλο εργασιών της βιοτεχνίας της περιοχής συνολικά από την εφαρμογή της δράσης	αριθμός			
Ιδιώτες επενδυτές που εντάσσονται στη δράση και κύριο επάγγελμα μη αγρότες	αριθμός		11	7923
Συνεταιρισμοί ή ομάδες παραγωγών, γεωργών ενταγμένοι στη δράση	αριθμός		136	
Δείκτης επιπτώσεων				
Μόνιμες θέσεις	αριθμός		35	472
Εποχικές θέσεις	αριθμός		59	1300
Διατήρηση των θέσεων εργασίας	αριθμός		255	1772

Πηγή : Speed A.E. Ενδιάμεση αξιολόγηση Leader II

ΔΕΙΚΤΕΣ ΜΕΤΡΟΥ 5: ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΑ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΠΡΟΙΟΝΤΩΝ

Δείκτης	Μονάδα Μέτρησης	Τρέχουσα τιμή	Τιμή στόχος	Τιμή εκκίνησης
Φυσικό αντικείμενο / Δείκτης δυναμικότητας				
Νεοϊδρυθείσες βιοτεχνίες, οικο-τεχνίες	αριθμός		2	
Υφιστάμενες βιοτεχνίες, οικο-τεχνίες	αριθμός		8	65
Γυναίκες που συμμετέχουν στη δράση	αριθμός		3	25800
Υφιστάμενες γ.ε. που συμμετέχουν στη δράση	αριθμός	1	5	
Νέες γ.ε. που συμμετέχουν στη δράση	αριθμός			
Συνολικά γεωργικά προϊόντα που προβλέπονται με τη δράση	αριθμός	2	10	
Νέα γεωργικά προϊόντα που προβλέπονται με τη δράση	αριθμός			
Εκτάσεις συνολικών καλλιεργειών που εντάσσονται στη δράση	στρέμματα	200	1000	
Παραγωγή τοπικών γεωργικών προϊόντων	στρέμματα		8	
Εργαζόμενοι στις επιχειρήσεις	αριθμός			
Ενέργειες για την προβολή και προώθηση τοπικών και περιφερειακών αγορών γεωργ. πρ.	αριθμός		5	
Δείκτης λειτουργικότητας				
Ιδιώτες επενδυτές που εντάσσονται στη δράση και κύριο επάγγελμα αγρότες	αριθμός		6	3528
Μεταβολή στον κύκλο εργασιών της βιοτεχνίας της περιοχής συνολικά από την εφαρμογή της δράσης	αριθμός			
Ιδιώτες επενδυτές που εντάσσονται στη δράση και κύριο επάγγελμα μη γεωργικό	αριθμός		9	7923
Συνεταιρισμοί ή ομάδες παραγωγών, γεωργών ενταγμένοι στη δράση	αριθμός		44	
Δείκτης επιπτώσεων				
Μόνιμες θέσεις	αριθμός		45	472
Εποχικές θέσεις	αριθμός		137	1300
Διατήρηση των θέσεων εργασίας	αριθμός		149	1772

Πηγή : Speed A.E. Ενδιάμεση αξιολόγηση Leader II

ΔΕΙΚΤΕΣ ΜΕΤΡΟΥ 6: ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Δείκτης	Μονάδα Μέτρησης	Τρέχουσα τιμή	Τιμή στόχος	Τιμή εκκίνησης
Φυσικό αντικείμενο / Δείκτης δυναμικότητας				
Έκταση περιοχής στην οποία πραγματοποιείται η δράση	ha		12,4	
Διαφορετικές παρεμβάσεις που περιλαμβάνει η δράση	αριθμός		11	
Φορείς που προβλέπεται να συμμετέχουν στη δράση	αριθμός		10	
Επισκέψιμοι χώροι φυσικού κάλλους που δημιουργούνται	αριθμός		6	
Δείκτης λειτουργικότητας				
Φορείς που δραστηριοποιούνται στην περιοχή σε τομείς διαχείρισης του περιβάλλοντος	αριθμός		18	
Δείκτης επιπτώσεων				
Μόνιμες θέσεις	αριθμός		10	472
Εποχικές θέσεις	αριθμός		77	1300
Διατήρηση των θέσεων εργασίας	αριθμός		49	1772

Πηγή : Speed A.E. Ενδιάμεση αξιολόγηση Leader II

4.5 Αξιολόγηση της πορείας υλοποίησης του προγράμματος

Η αξιολόγηση της πορείας υλοποίησης του προγράμματος¹⁴ περιλαμβάνει:

- την κινητοποίηση του ενδογενούς δυναμικού, την παρουσίαση της γενικής εικόνας απορρόφησης και του βαθμού ολοκλήρωσης του προγράμματος, την ενδεχόμενη ανακατανομή πόρων,
- την ανάλυση των έργων που ολοκληρώθηκαν από πλευράς είδους, γεωγραφικής κατανομής, τη σύγκριση με την ex ante αξιολόγηση,
- την παρουσίαση των έργων που παρουσιάζουν ελάχιστη πρόοδο και απαιτούν ιδιαίτερες προσπάθειες για έγκαιρη ολοκλήρωσή τους καθώς και ορισμένες εκτιμήσεις για τα αποτελέσματα που επιδιώκονται μέσω της Leader II.

Αναλυτικότερα :

- το ενδιαφέρον των κατοίκων της περιοχής ξεπέρασε τις προσδοκίες των υπευθύνων. Αυτό οφείλεται κατά πολύ στην Ομάδα Τοπικής Δράσης που «βομβάρδισε» με συνεχή ενημέρωση και διανομή έντυπου υλικού τους κατά τόπους ΟΤΑ.
- η συνολική απορρόφηση του προγράμματος έχει φθάσει το 32,8% της Δ.Δ. (Δ.Δ.=1,150δισ) ποσοστό ιδιαίτερα χαμηλό που οφείλεται κυρίως στη μικρή απορρόφηση του Μέτρου 3 μόλις 2,2% της Δημόσια Δαπάνης όταν η επιχορήγηση (κοινοτική και εθνική) ανέρχεται στα 330 περίπου εκατομμύρια δραχμές (60% επί του συνολικού κόστους του έργου). Τη μεγαλύτερη απορρόφηση από τα υπόλοιπα Μέτρα εμφανίζει το Μέτρο 4 με 79,3% της Δ.Δ και ακολουθούν το Μέτρο 6 με 56% , το Μέτρο 1 με 50%, το Μέτρο 5 με 29,2% ενώ το Μέτρο 2 δεν έχει ξεκινήσει οπότε και εμφανίζει μηδενική απορρόφηση.
- Ο βαθμός ολοκλήρωσης του προγράμματος βάση των έργων που παραδόθηκαν ανέρχεται στο 27% πολύ μικρό ποσοστό αν αναλογιστεί κανείς ότι βρισκόμαστε ένα χρόνο πριν το τέλος του προγράμματος. Μέχρι στιγμής από πλευράς είδους των έργων, έχει ολοκληρωθεί το 71,5% των επενδύσεων που αφορούν τις μικρομεσαίες

επιχειρήσεις, καθώς και το 50% των έργων ανάδειξης και προστασίας του περιβάλλοντος, ενώ ελάχιστη πρόοδο παρουσιάζουν τα αγροτουριστικά καταλύματα λόγω της μελέτης αγροτουρισμού που εκπονήθηκε από το Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης για λογαριασμό της αναπτυξιακής.

- Υπήρξε μια ανακατανομή των πόρων μέχρι στιγμής από τα Μέτρα 5,6 στο Μέτρο 4 της τάξης των 135 εκατομμυρίων δραχμών, λόγω της αυξανόμενης ζήτησης, ενώ όπως παρατηρούμε από τον πίνακα που ακολουθεί έχει κατανεμηθεί το 96,2% του προβλεπόμενου προϋπολογισμού. Δεδομένου της ύπαρξης συνάφειας στόχων / μέτρων η ανακατανομή που έγινε δεν επηρεάζει την επίτευξη του στόχου. Αξίζει όμως να σημειώσουμε ότι στα θέματα της εμπορίας καμία πρόταση σε αυτή τη φάση δεν υλοποιείται, παρόλο που από τα σημαντικότερα προβλήματα της περιοχής όπως είδαμε στο δεύτερο κεφάλαιο είναι η έλλειψη ενός φορέα εμπορίας (π.χ. Σύσταση Ομάδας Παραγωγών).

Μέτρα	Αρχική κατανομή πιστώσεων	Τελική κατανομή πιστώσεων
1	200	200
2	35	35
3	547	547
4	100	235
5	540	436
6	381	302
Σύνολο	1803	1755

- Η καθυστέρηση που παρατηρείται σε αρκετές περιπτώσεις στην υλοποίηση των έργων, οφείλεται σε γραφειοκρατικούς λόγους (π.χ έγκριση δανείων, έκδοση αδειών) στην ελλιπή ενημέρωση των δημοσίων υπηρεσιών ειδικά στα θέματα ελέγχου, αλλά και στην έλλειψη συντονισμού ανάμεσα στους φορείς παρακολούθησης του προγράμματος.

¹⁴ Η αξιολόγηση της πορείας στηρίχτηκε σε στοιχεία από προσωπικές συνεντεύξεις και την ημερίδα παρουσίασης των επενδύτων που μετέχουν στο Leader II του νομού.

- Η καθυστέρηση του Μέτρου 2 "επαγγελματική κατάρτιση" δεδομένου του χαμηλού επιπέδου επιχειρηματικότητας στην περιοχή σύμφωνα με άποψη της ΟΤΔ, αποτελεί τροχοπέδη, καθώς αφενός στερεί τη δυνατότητα στους κατοίκους της σύλληψης της φιλοσοφίας της Leader II, αφετέρου δεν προωθούνται από το ίδιο το ενδογενές δυναμικό της περιοχής καινοτόμα σχέδια με προοπτική.
- Συγκρίνοντας τα μέχρι τώρα αποτελέσματα με εκείνα που εκτιμήθηκαν στην ex ante αξιολόγηση παρατηρούμε ότι έχουμε τις εξής αποκλίσεις : την κατασκευή λιγότερων καταλυμάτων (5 αντί για 11), το ίδιο ισχύει για τις βιοτεχνίες (είχαν προβλεφθεί 21 και έγιναν 10), ενώ δεν υλοποιήθηκε καμία ενέργεια σε θέματα εμπορίας, παρόλο που αποτελεί από τα σημαντικότερα προβλήματα του πρωτογενή τομέα ενώ το Μέτρο5 φέρει στον τίτλο του την εμπορία των αγροτικών προϊόντων. . Επίσης απουσιάζουν ενέργειες στους χώρους που θα γίνουν τα αγροτουριστικά καταλύματα, όπως κέντρα ψυχαγωγίας, χώροι περιήγησης, αθλητισμού κλπ με αποτέλεσμα, να μη μιλάμε για ενιαίο τουριστικό προϊόν και να υπάρξει σοβαρό ενδεχόμενο τα καταλύματα να παρουσιάσουν προβλήματα λειτουργικότητας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η διαχρονική εξέλιξη της θεωρητικής σκέψης- μέσα από τη δυναμική της διάσταση- αντανακλώντας τη διαχρονική εμπειρική παρατήρηση σε συνδυασμό με τις ταχύτατα μεταβαλλόμενες συνθήκες στην αγορά, τα πρότυπα σκέψης, τις τεχνολογικές κατακτήσεις - που συνοδεύτηκαν από κατακτήσεις "ποιότητα ζωής", "καταναλωτικών προτύπων", "ενεργότερης συμμετοχής στην αναπτυξιακή διαδικασία" κλπ. - οδηγούν στην εκτίμηση της μετάθεσης του επίκεντρου θεώρησης της αναπτυξιακής διαδικασίας από τη "πολική ανάπτυξη", τη "μεγέθυνση" στον άνθρωπο, νοούμενο όχι ως "οικονομική μονάδα " αλλά ως ένα σύστημα αξιών- δεξιοτήτων- ενδιαφερόντων και μοναδικών χαρακτηριστικών.

Μέσα από αυτή την οπτική οι πολιτικές εμφανίζουν σήμερα μια αναδιάταξη και επαναιεράχρηση των προτεραιοτήτων τους δίνοντας την έμφαση σε παράγοντες που είχαν αγνοηθεί προηγούμενα στους σχετικούς σχεδιασμούς (σεβασμός στο περιβάλλον, αναβάθμιση των μειονεκτικών και λιγότερο αναπτυγμένων "μικροχώρων", έμφαση στην αυτενέργεια κλπ.).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως ένα "ανοικτό σύστημα " που φιλοδοξεί να διαδραματίσει πρωταγωνιστικό ρόλο στη διεθνή αγορά, είναι αναγκασμένη από το διεθνή ανταγωνισμό να λάβει υπόψη της τις διαγραφόμενες τάσεις και να εμβαθύνει τις σχέσεις, όχι απλά ανάμεσα στα Κράτη - Μέλη, αλλά κυρίως ανάμεσα στις επιμέρους περιοχές της Ευρώπης, εφόσον στοχεύει στην επίτευξη της οικονομικής και κοινωνικής της συνοχής και στη βελτίωση της ανταγωνιστικής της θέσης στη διεθνή αγορά.

Ο συλλογισμός αυτός οδηγεί στην επανεξέταση της συνολικής αναπτυξιακής της στρατηγικής που αντανακλάται στην αναδιάταξη των "παραδοσιακών, παρεμβατικών-τομεακών" πολιτικών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας είτε στην κατάργηση ορισμένων (καθώς δε θα εξυπηρετούν πλέον τις νέες διαμορφούμενες συνθήκες - τάσεις) και τη δημιουργία νέων στη θέση αυτών που τείνουν - εκ των πραγμάτων - να καταργηθούν.

Στον αγροτικό χώρο, η σταδιακή κατάργηση του συστήματος της "επιχορηγούμενης γεωργίας" - απόρροια των πρόσφατων συμφωνιών GATT σε συνδυασμό με τα σημαντικά προβλήματα (διαρθρωτικά - υποδομών - διακίνησης των

προϊόντων, κοκ.) που αντιμετωπίζει - δημιουργεί ένα τεράστιο "κενό" στον κόσμο της υπαίθρου που αναζητά πλέον μια διαφορετική προσέγγιση συγκράτησης στις εστίες του.

Η νέα αντίληψη αναπτυξιακής διαδικασίας, με επίκεντρο τη δημιουργία αστικών προτύπων θέσεων απασχόλησης στον αγροτικό χώρο και μεθοδολογικά εργαλεία τη συμμετοχή στο σχεδιασμό μετασχηματισμού της κοινωνίας, την "εκ των κάτω προς τα άνω προσέγγιση", την Ενεργοποίηση του Ενδογενούς Δυναμικού, την ευαισθητοποίηση-εκπαίδευση - επιμόρφωση, την "καινοτόμο" νοητική σύλληψη" κλπ. υπαγορεύει στην Ευρωπαϊκή Ένωση την εναλλακτική αναπτυξιακή προσέγγιση τοποθετώντας τον μικρόχωρο - κυρίως την ύπαιθρο- στο επίκεντρο της αναπτυξιακής διαδικασίας.

Μέσα λοιπόν από τη λήξη των παραδοσιακών Κοινοτικών πολιτικών "αναδύεται" η πολιτικής της ολοκληρωμένης τοπικής ανάπτυξης.

Έτσι, αν έπρεπε να αναζητηθούν ενδείξεις υιοθέτησης μιας τέτοιας φιλοσοφίας από την πλευρά της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα πρέπει να κινηθεί κανείς στο χώρο των Κοινοτικών Πρωτοβουλιών. Η Κοινοτική Πρωτοβουλία Leader περιλαμβάνει όπως είδαμε όλα εκείνα τα στοιχεία που συνηγορούν υπέρ της διαφαινόμενης τάσης ή ακόμα της λογικής ανάπτυξης των λιγότερο αναπτυγμένων περιοχών κυρίως της υπαίθρου διαμέσου της ολοκληρωμένης προσέγγισης.

Από την ανάλυση του περιεχομένου της Leader διαπιστώσαμε την έμφαση που δίνει στο γεωργικό τομέα ως μοχλό ανάπτυξης και των υπολοίπων παραγωγικών δραστηριοτήτων της τοπικής οικονομίας. Δεδομένου ότι η ελληνική ύπαιθρος βρίσκεται σε χειρότερη θέση από αντίστοιχες ευρωπαϊκές καθώς εμφανίζει έντονα σημάδια εγκατάλειψης επιλέξαμε να εξετάσουμε αν η εφαρμογή της Leader II στο Ν. Βοιωτίας θα συμβάλλει στην τοπική ανάπτυξη (αύξηση εισοδήματος, νέες θέσεις εργασίας κλπ.)

Για το λόγο αυτό και επιπλέον για να διαπιστώσουμε τυχόν προβλήματα που απαντώνται στην περιοχή αναλύσαμε τη φυσιογνωμία του Νομού Βοιωτίας (ιδιαίτερα του πρωτογενούς), όπου εφαρμόζεται η Leader II, καταλήγοντας στα εξής συμπεράσματα :

- ♦ Η γειτνίασή του νομού με το Ν. Αττικής, εξασφαλίζει εύκολη πρόσβαση στη μεγάλη αγορά της πρωτεύουσας αλλά και δυνατότητες όπως είδαμε εγκατάστασης επιχειρήσεων από την Αττική στο νομό.

- ♦ Υπάρχει ευκολία πρόσβασης στις σημαντικότερες υποδομές της Αθήνας (Ερευνητικά Κέντρα και Ινστιτούτα, Αεροδρόμιο Σπάτων, Λιμάνι Πειραιά κ.λ.π.)
- ♦ Η νευραλγική θέση του νομού κατά μήκος του κύριου οδικού άξονα της χώρας (Πάτρα - Αθήνα - Θεσσαλονίκη) διαμέσου του οποίου αποκτά σύνδεση με την αγορά της Βορείου αλλά και της Δυτικής Ελλάδος.
- ♦ Το πλούσιο σε φυσικούς πόρους περιβάλλον, ιδιαίτερα ορυκτού και δασικού πλούτου με σημαντικές δυνατότητες αξιοποίησης.
- ♦ Η ταχεία αύξηση του πληθυσμού κατά τις δυο τελευταίες δεκαετίες η οποία είναι ταχύτερη από την αντίστοιχη της περιφέρειας και της χώρας, και συνοδεύεται από μια αισιόδοξη εικόνα ως προς την ηλικιακή σύνθεση του πληθυσμού.
- ♦ Η σημαντική ανάπτυξη του δευτερογενούς τομέα λόγω της ύπαρξης μεγάλων βιομηχανικών συγκροτημάτων που εκμεταλλεύονται τον ορυκτό πλούτο της περιοχής αλλά και πολλών μεταποιητικών μονάδων, που εμφανίζει τα τελευταία χρόνια σημαντικά προβλήματα. (αρκετές μονάδες υπολειτουργούν ή κλείνουν).
- ♦ Ο τριτογενής τομέας στο Νομό εμφανίζει μια "άνθηση- διεύρυνση" που συμβαδίζει με την τάση τριτογενοποίησης που παρατηρείται σε ολόκληρη τη χώρα. Η παρουσία σημαντικών πολιτιστικών και τουριστικών πόρων με κυριότερα αναπτυγμένη την περιοχή της Αράχοβας με το παρακείμενο χιονοδρομικό κέντρο ενδείκνυνται, - με προσεκτική αξιοποίησή τους- ώστε να αποτελέσει ο τουρισμός σημαντικό παραγωγικό πόρο στην περιοχή, ενώ και το εμπόριο έχει προοπτικές ανάπτυξης.

Από την εκτενή ανάλυση του πρωτογενή τομέα δραστηριότητας προκύπτουν κυρίως μια σειρά από εμπόδια - μειονεκτήματα όπως:

- ♦ Η εγκατάλειψη της αγροτικής υπαίθρου, ιδιαίτερα των μειονεκτικών- ορεινών περιοχών από τους νέους.
- ♦ Το μικρό μέγεθος των γεωργικών εκμεταλλεύσεων που αν και ξεπερνά το αντίστοιχο του συνόλου της χώρας εντούτοις επηρεάζει την αποδοτικότητα των εκμεταλλεύσεων.
- ♦ Η διαίρεση των εκμεταλλεύσεων σε πολλά αγροτεμάχια και το μικρό μέγεθος αυτών.
- ♦ Η ελλιπή άρδευση των γεωργικών εκτάσεων αλλά και τα προβλήματα που προκύπτουν από την εντατική χρήση των υδάτινων πόρων με αποτέλεσμα την ποιοτική και ποσοστική υποβάθμιση των υδροφορέων.
- ♦ Η ανυπαρξία στραγγιστικών - αντιπλημμυρικών έργων.
- ♦ Το χαμηλό επίπεδο κατάρτισης σε συνδυασμό με τη μεγάλη ηλικία των κατόχων των γεωργικών εκμεταλλεύσεων που δυσκολεύουν τη διάδοση καινοτόμων μεθόδων και την προώθηση ριζικών μεταρρυθμίσεων.
- ♦ Η έλλειψη κοινής εμπορίας και τυποποίησης των αγροτικών προϊόντων που αποτελεί σημαντικό εμπόδιο στην αναβάθμιση του γεωργικού τομέα καθώς δεν τηρούνται πάντα οι προδιαγραφές ως προς την ποιότητα αλλά και ο ίδιος ο παραγωγός γίνεται αντικείμενο εκμετάλλευσης των διαφόρων μεζαζόντων.
- ♦ Οι εισοδηματικές ενισχύσεις - επιδοτήσεις που εισέπραττε μέχρι στιγμής ο παραγωγός και τον καθιστούσαν αδιάφορο απέναντι στα υπόλοιπα προβλήματα του τομέα όπως ποιότητα και εμπορία των γεωργικών προϊόντων.
- ♦ Η ρύπανση και η μόλυνση του περιβάλλοντος από τα λύματα των βιομηχανικών συγκροτημάτων και των κτηνοτροφικών μονάδων.

Ως θετικά στοιχεία από την ανάλυση του πρωτογενή τομέα μπορεί να ειλάβει κανείς:

- ♦ Την ποικιλία των προϊόντων που παράγονται στην περιοχή σε ορισμένα από τα οποία διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στο σύνολο της εθνικής παραγωγής.
- ♦ Την ανάπτυξη του κτηνοτροφικού τομέα που συμμετέχει πια εξίσου με τη γεωργία στην ακαθάριστη αξία της γεωργικής παραγωγής, που σημαίνει ότι ο νομός διαθέτει πλεονεκτήματα σε αυτόν τον κλάδο τα οποία μπορεί να εκμεταλλευτεί περαιτέρω.
- ♦ Την ύπαρξη των εύφορων κάμπων της Κοπαΐδος, των Βαγίων και Θηβών.
- ♦ Τη δυνατότητα επέκτασης άρδευσης καθώς διαθέτει πλούσιο υδροφόρο ορίζοντα.
- ♦ Τη γειτνίαση με την πρωτεύουσα που αποτελεί εξίσου, αγορά διάθεσης των προϊόντων της περιοχής αλλά και προμήθειας από τους ίδιους τους παραγωγούς πρώτων υλών (λιπάσματα, σπόροι κλπ.) με συνέπεια το μειωμένο κόστος παραγωγής (μείωση κόστους μεταφοράς).

Στη συνέχεια στο τρίτο κεφάλαιο επιχειρήσαμε να δώσουμε μια περιγραφή του των στόχων, της στρατηγικής και του περιεχομένου του προγράμματος και του είδους των έργων που έχουν ολοκληρωθεί ή βρίσκονται στη φάση της υλοποίησης. Διαπιστώσαμε ότι βασική ιδέα (στόχος) είναι η συγκράτηση αλλά και η επανάκαμψη των νέων στην περιοχή ιδέα που προσεγγίζεται με ενέργειες όπως αύξηση ή δημιουργία συμπληρωματικών εισοδημάτων, δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης ή, ανάδειξη και προστασία της περιοχής και της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Η Ομάδα Τοπικής Δράσης, κεντρικός πυρήνας της νέας αυτής αναπτυξιακής προσέγγισης της υπαίθρου, με το επιχειρησιακό σχέδιο που κατέθεσε λαμβάνοντας υπόψη τα δεδομένα της τοπικής οικονομίας, έδωσε μεγαλύτερη έμφαση σε ενέργειες που συνδέονται με τον αγροτουρισμό και την αξιοποίηση-εμπορία των αγροτικών προϊόντων.

Την ανταπόκριση του προγράμματος από τους κατοίκους της περιοχής σε βαθμό μάλιστα που πολλά από τα επενδυτικά σχέδια που κατατέθηκαν δεν εγκρίθηκαν προς υλοποίηση λόγω του ύψους του συνολικού προϋπολογισμού και παραπέμφθηκαν στα συμπληρωματικά κονδύλια.

Στο τέταρτο κεφάλαιο έγινε η αξιολόγηση του προγράμματος προκειμένου να ελεγχθούν οι υποθέσεις που καθορίσαμε στην εισαγωγή της εργασίας καθώς και η πορεία υλοποίησης της Leader II στο νομό καταλήγοντας στα εξής συμπεράσματα:

- Είναι κατ'αρχήν σημαντικό ότι οι φορείς της περιοχής συγκεντρώθηκαν και κατάφεραν μέσα από την ΟΤΔ να πάρουν από κοινού αποφάσεις και να καταθέσουν προτάσεις για την ανάπτυξη της περιοχής, οπότε ενεργοποιήθηκε η εκ των κάτω προσέγγιση της αναπτυξιακής διαδικασίας .
- Μεταξύ των δράσεων παρατηρείται συμπληρωματικότητα (μικρή συνέργια) που όμως δεν επηρεάζει την πορεία υλοποίησης του προγράμματος.
- Τα έργα που γίνονται στην περιοχή συμβαδίζουν με το στόχο που επιδιώκει η ΟΤΔ. (ύπαρξη συνάφειας δράσεων/στόχων), και συμπληρώνουν τους στόχους των έργων που γίνονται στα πλαίσια των ΠΕΠ, ΕΟΜΜΕΧ κλπ.
- Υπήρξε σημαντική κινητοποίηση ιδίως των νέων, ενώ και η συμμετοχή των γυναικών είναι ενθαρρυντική.
- Αντίθετα αποθαρρυντική είναι η μικρή κινητοποίηση των γεωργών.
- Η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας δίνουν ένα αισιόδοξο μήνυμα
- Η σύλληψη της καινοτομίας είναι ασθενής με εξαίρεση το πρότυπο βιολογικό αγρόκτημα που οφείλεται τόσο στο χαμηλό επίπεδο επιχειρηματικότητας των κατοίκων όσο και στην απουσία των προγραμμάτων κατάρτισης τα οποία στέρησαν τη δυνατότητα στους γεωργούς, κτηνοτρόφους κ.α. να καταλάβουν τη φιλοσοφία που διέπει όλο το πρόγραμμα, να συνειδητοποιήσουν τα προβλήματα της περιοχής και να αποδεχθούν νέους μεθόδους στην άσκηση του επαγγέλματός τους.
- Η ολοκλήρωση των έργων και η απορρόφηση των πόρων παρουσιάζουν αργούς ρυθμούς που οφείλονται κυρίως σε γραφειοκρατικούς λόγους , ενώ η ανακατανομή των πόρων δεν προκάλεσε ανατροπή των στόχων αλλά εφόσον έχει εντοπιστεί το πρόβλημα της εμπορίας των γεωργικών προϊόντων στην περιοχή θα έπρεπε να δοθούν κονδύλια προς αυτή την κατεύθυνση, κάτι που

απουσιάζει παντελώς από τα μέχρι στιγμής εγκριθέντα έργα, δεδομένου μάλιστα της κατανομής όλου σχεδόν του ποσού του προϋπολογισμού.

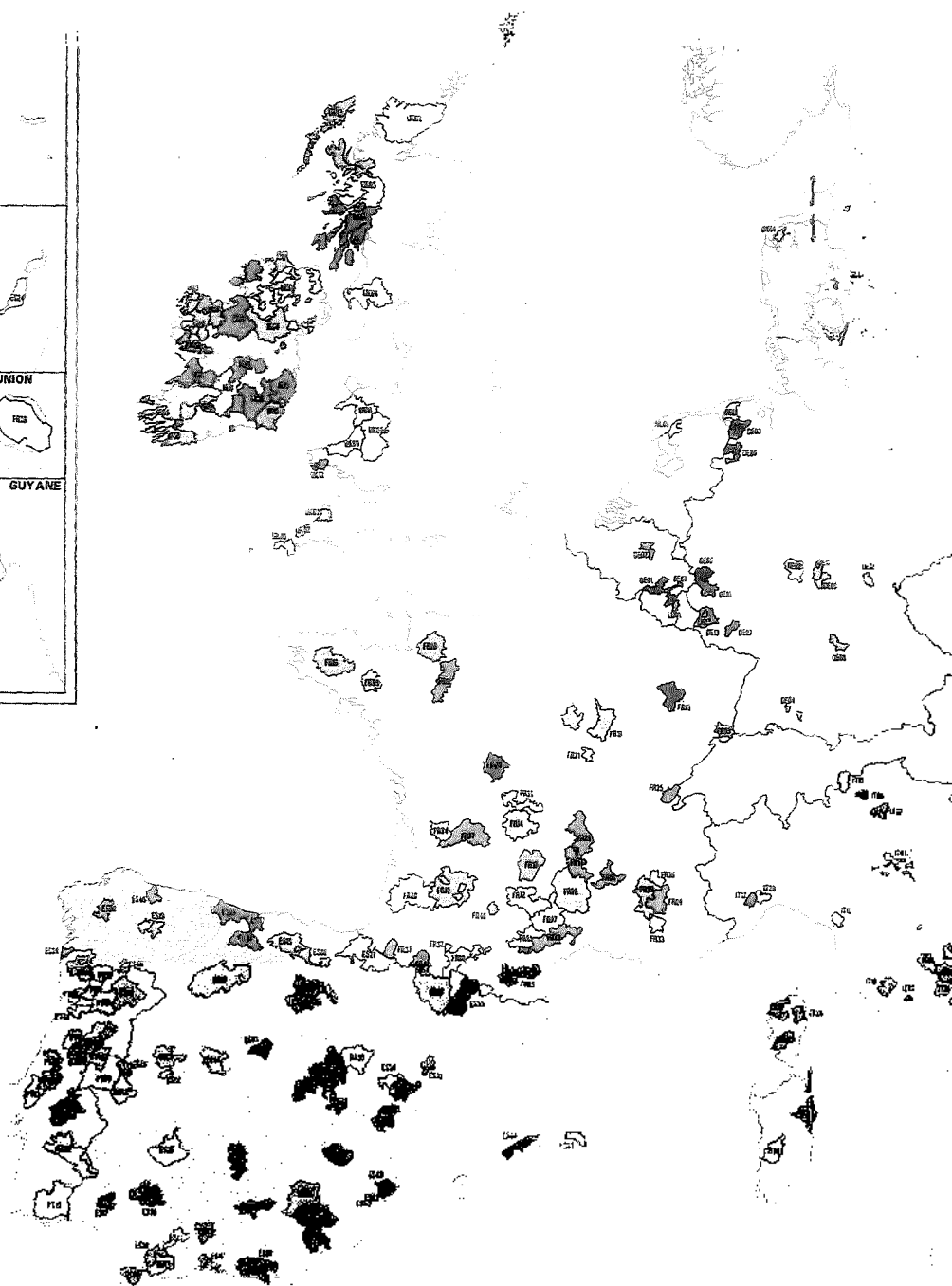
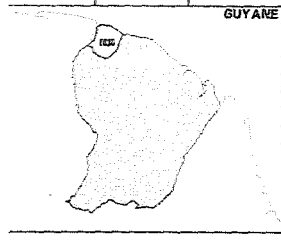
Καταληκτικά ως προς το κομμάτι της αξιολόγησης θα πρέπει να πούμε ότι είναι νωρίς να εξάγουμε κάποια επίσημα συμπεράσματα γιατί το πρόγραμμα είναι ένα δυναμικό μέγεθος που συνεχώς εξελίσσεται. Υπάρχει η συμπληρωματική πρόταση που καταθέτει η ΟΤΔ όπου αναμένεται τα νέα σχέδια που θα εγκριθούν να καλύψουν κάποια προηγούμενα κενά , ενώ απομένουν δυο χρόνια για την υλοποίησή του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΠΗΓΕΣ

- ✍ Αναπτυξιακή Εταιρεία Ελικών Α.Ε., " Το Επιχειρησιακό Σχέδιο Ανάπτυξης Ελικώνα - Ενημερωτικό Δελτίο ", Λιβαδειά 1995.
- ✍ Αναπτυξιακή Εταιρεία Ελικών Α.Ε., " Στοιχεία της πορείας υλοποίησης της Leader II στο Ν. Βοιωτίας 1998 ".
- ✍ Ανδρικοπούλου Ελ., "Οι περιφέρειες στην Ευρωπαϊκή Ένωση", Εκδ. Θεμέλιο Αθήνα 1995.
- ✍ Barquero A. " Τοπική Ανάπτυξη", Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1991
- ✍ Γετίμης Π. - Κανκαλάς Γ. "Τοπική Ανάπτυξη και μορφές Κρατικής Ρύθμισης στην Ελλάδα", Περιοδικό Τόπος, τεύχος 1, 1990.
- ✍ Γετίμης Π. - Κανκαλάς Γ. "Αξιολόγηση Αναπτυξιακών Προγραμμάτων : μεθοδολογία και αξιακό πλαίσιο, Περιοδικό Τόπος, Τεύχος 7, 1994.
- ✍ Εθνική Τράπεζα Ελλάδος, "Ανταγωνιστική Γεωργία και Αγροτική Ανάπτυξη", Αθήνα 1998.
- ✍ Επιλογή, "Η Ελληνική Οικονομία 1998, Οι νομοί της Ελλάδας", Σεπτέμβριος 1998.
- ✍ ΕΣΥΕ, "Απογραφές Πληθυσμών 1971, 1981, 1991".
"Απογραφές Γεωργίας - Κτηνοτροφίας 1971, 1981, 1991".
"Διεύθυνση Εθνικών Λογαριασμών - Στοιχεία ΑΕΠ".
- ✍ ΚΕΠΑΜΕ - ΔΡΟΜΟΣ ΑΕΜ, "Χωροταξικό Σχέδιο Ν. Βοιωτίας - Γ' Φάση", Ανάδοχος Μελέτης, Αθήνα 1998.
- ✍ Κόνσολας Ν. " Σύγχρονη Περιφερειακή Οικονομική Πολιτική", Έκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1997.
- ✍ Konsolas N. - Sidiropoulos E., Papadaskalopoulos A., "Regional Analysis and Local Planning in Local Development, RDI, Athens 1990.
- ✍ Λουλούδης Λ., "Γεωργικός εκσυγχρονισμός και πολιτική αναδιάρθρωσης αγροτικών δομών", ΑΤΕ, Αθήνα 1986.
- ✍ Μαραβέγιας Ν. - Μαρτίνος Ν. - Παπαγεωργίου Κ. "Αγροτικός τομέας και αγροτική πολιτική: προβλήματα και προοπτικές", Πρακτικά Διημερίδας, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών 1998.

- Μαραβέγιας Ν. - Τσινισιζέλης Μ. "Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση - Θεωρία και Πολιτική", Εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1995.
- ✍ Οικονόμου Δ., "Προβλήματα Σχεδιασμού και Υλοποίησης του Πρώτου Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης για την Ελλάδα", Περιοδικό Τόπος, Τεύχος 7, Αθήνα 1994.
- ✍ Πανεπιστήμιο Αθηνών, "Αναπτυξιακή μελέτη Θήβας", Αθήνα 1994.
- ✍ Παπαδασκαλόπουλος Α. "Μέθοδοι Περιφερειακής Ανάλυσης", Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1995.
- ✍ Παπαδασκαλόπουλος Α. "Πρότυπα και Πολιτικές Περιφερειακής Ανάπτυξης", Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1995.
- ✍ Παπακωνσταντινίδης Λ. "Αγροτουρισμός : Σταθμός στο δρόμο για την τοπική ανάπτυξη / ΕΟΚ - Leader", Εκδ. Λωρικός, Αθήνα 1992.
- ✍ Παπακωνσταντινίδης Λ. "Από τις Παραδοσιακές Τομεακές Κοινοτικές Παρεμβάσεις στην Κοινή Πολιτική Τοπικής Ανάπτυξης", Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα 1997.
- ✍ Perroux F., "Note sur les notion de pole de croissance" Economie Appliquee, N. 1-2, 1995.
- ✍ Σακκέλης Γ., "Πληθυσμός και Εργατικό Δυναμικό στην Ελλάδα", Αθήνα 1993.
- ✍ Speed Α.Ε., "Ex ante Αξιολόγηση της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας Leader II στην Ελλάδα", Αθήνα 1996.
- ✍ Speed Α.Ε., "Ενδιάμεση Αξιολόγηση (2^η) της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας Leader II στην Ελλάδα", Αθήνα 1998.
- ✍ Τοπικό Αναπτυξιακό Πρόγραμμα Λιβαδειάς "Προβλήματα γεωργίας - Κτηνοτροφίας", Λιβαδειά, 1993.
- ✍ Τσαούσης Δ., "Κοινωνική Δημογραφία", Εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1991.
- ✍ Υπουργείο Γεωργίας, "Στοιχεία Ακαθάριστης Αξίας Γεωργικής Παραγωγής του Ν. Βοιωτίας, 1991, 1992, 1993, 1994".

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ





LEADER



Στόχος 1 Αναπτυξιακά καθυστερημένες περιοχές



Στόχος 5β Ευσταθιστές αγροτικές περιοχές

Περιοχές του LEADER:

Τμήμα που καταλαμβάνει ο Τουρισμός στο επιχειρησιακό σχέδιο των ομάδων τοπικής δράσης (%):



Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
Γενική Διεύθυνση Γεωργία

Γραφείο Οργανισμού του LEADER AEDU
Chaussee Saint-Pierre 28C
B-1040 Brussels

ΧΑΡΤΗΣ 1

